

FORSVARSMINISTERIET
EJENDOMSSTYRELSEN

FORSVAR FOR NATUREN

HEVRING SKYDETERRÆN

DRIFTS- OG PLEJEPLAN **2017-2031**

Titel:	Hevring Skydeterræn. Drifts- og plejeplan 2017-2037	Godkendelse:	Vicedirektør for Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, Torben Gade
Adresse:	Hevringlejren, Voer Færgevej 4, 8900 Ørsted	Fotos:	HabitatVision A/S
Udgivelse:	Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse 2017	Layout og produktion:	Bording A/S
Udarbejdelse:	Erik Aude, Lene Thomsen, og Claus Paludan, Dansk Naturkonsortium	ISBN:	978-87-92898-90-6
Kvalitetssikring:	Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, Henrik Olsen og Lene Zanchetta	Internetversion:	Drifts- og Plejeplanen kan findes i elektronisk format på www.ejendomsstyrelsen.dk

INDHOLD

LÆSEVEJLEDNING	7
1. RESUME	8
2. INDLEDNING	11
2.1 Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner	11
2.2 Konkret om drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn	16
2.3 International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner	18
3. MÅLSÆTNING	20
3.1 Forsvarets generelle driftsmålsætninger	20
3.2 Konkrete driftsmålsætninger for Hevring Skydeterræn	20
4. STATUS	26
4.1 Beskrivelse af terrænet	26
4.2 Historie	26
4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag	27
4.4 Militæranvendelse	28
4.5 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016	29
4.6 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016	
– indenfor Natura 2000-området	33
4.7 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016	
– udenfor Natura 2000-området	42
4.8 Publikumshensyn	51
5. ANALYSE	52
5.1 Evaluering af gældende plan	52
5.2 Analyse af ny indsats (2017-2031)	58
6. VISIONER	68
7. AKTIVITETER	74
7.1 Rydning	75
7.2 Slåning og opsamling af slået materiale	79
7.3 Græsning	81
7.4 Afbrænding	83
7.5 Hugst og foryngelse	83
7.6 Habitattrægrupper og -træer	84
7.7 Hydrologi	85
7.8 Invasive planter	85
7.9 Publikumshensyn	87
7.10 Ikke-modelbeskrevne aktiviteter	88
8. REFERENCER	92

9. BILAG	94
9.1 Kortbilag	94
9.2 Forsvarets generelle visioner for arealudviklingen	94
9.3 Modeller til lysåben natur	98
9.4 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner	104
9.5 Ekstern høring af forslag til drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn 2017-2031	105
9.6 Eksterne høringssvar	107
KORTBILAG	INDSTIK

LÆSEVEJLEDNING

I drifts- og plejeplanen for Hevring Skydeterræn gennemgås de overordnede mål, status og de langsigtede visioner for driften, som de beskrevne aktiviteter skal understøtte.

Planen beskriver i indledningen baggrunden for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets arealer og specifikt Hevring Skydeterræn. I kapitlet om målsætninger beskrives de kort- og langsigtede mål for Hevring Skydeterræn opdelt i strategiske, taktiske og operationelle mål for henholdsvis den militære anvendelse, naturbeskyttelse og de rekreative forhold.

Nuværende tilstand for skydeterrænet udgør grundlaget for en analyse af den prioriterede indsats, der skal iværksættes. Kapitlet om status indeholder således en beskrivelse af skydeterrænet, dets historie, ejendomsforhold, militæranvendelse, naturværdier, fortidsminder, samt en kort beskrivelse af adgangsforhold for publikum. Planens analysedel er baseret på evaluering af den seneste drifts- og plejeplan, Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses registreringer i forbindelse med udvikling af planen, og en redegørelse for hvilken ny indsats, der skal gennemføres i indeværende planperiode. Indsatsen bygger desuden på de langsigtede visioner for landskabets fremtidige overordnede udvikling. I planen gennemgås de overordnede visioner, der knytter sig konkret til Hevring Skydeterræn, mens de generelle visioner for Forsvarsministeriets arealer gennemgås i bilag 9.1.

Til sidst beskrives i tabelform de konkrete aktiviteter, der danner grundlaget for realisering af indsatserne beskrevet tidligere. Aktiviteterne bygger på en række modeller (metoder til naturpleje), der findes beskrevet i bilag 9.3 og 9.4.

Hvert kapitel (undtagen kapitel 1) indledes med en kort opsummering af kapitlets væsentligste indhold. Denne opsummering fremgår med kursiv.

Udsigt fra vagtpost på Hevring Skydeterræn.

1. RESUME

Forsvarsministeriet ejer og bruger en række skyde- og øvelsesterræner landet over, der samlet dækker et areal på omkring 30.000 ha. Siden 1991 er der for en række af disse områder udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at sikre rammerne for uddannelse og træning af militære enheder under realistiske vilkår. Samtidig tilgodeses hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses (tidligere Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, FBE) bestemmelser for drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a). Målsætningen for driften af Forsvarsministeriets arealer er sammensat af mål for henholdsvis militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er formuleret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner, og på grundlag af Forsvarsministeriets øvrige generelle retningslinjer udmøntet i en række arealtilknyttede plejemålsætninger.

Nærværende drifts- og plejeplan sætter rammen for udviklingen af Hevring Skydeterræn for perioden 2017-2031. Planen sætter som et grundlæggende mål, at bevare og udvikle Hevring Skydeterræn, som et velfungerende skyde- og øvelsesterræn. Ud over at understøtte de militære brugers behov, skal der desuden søges, at understøtte den mangfoldige natur, der findes på Hevring Skydeterræn, herunder skal drifts- og plejeindsatsen være i overensstemmelse med Natura 2000-planlægningen for Natura 2000-område nr. 14, som skydeterrænet er en delmængde af. Derudover er der tilknyttet rekreative interesser til skyde- og øvelsesterrænet.

Hevring Skydeterræn er sammenlagt på 438 ha. Heraf udgøres de såkaldte 'intensive plejede arealer' (IPA) blandt andet af Hevringlejren, veje, p-pladser, værkstedsområder m.m. Drift og pleje af IPA indgår ikke i denne drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn.

Terrænet er af afgørende betydning for en lang række af Forsvarets enheder, og har et højt og stigende aktivitetsniveau. Over de seneste år har der vist sig et øget behov for udvikling af uddannelsesstyper, der kræver aktiviteter udenfor de egentlige skydebaner. De primære brugere er hæren, men også søværnet, flyvevåbnet, militærpolitiet, hjemmeværnet, politiet, og civile skytteforeninger. Skydeterrænet anvendes ligeledes i stort omfang af specialstyrkerne fra Specialoperationskommandoen.

Nærværende plan er afløseren af henholdsvis den tidligere drifts- og plejeplan gældende fra 2001-2016 og tillægget gældende fra 2012-2016. Tillægget blev udarbejdet, som resultat af den nationale udpegnings af internationale beskyttelsesområder de såkaldte Natura 2000-områder. Hevring Skydeterræn er således blevet en del af Natura 2000-området nr. 14. Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord, og i alt er ca. 176 ha af Hevringsskydeterræns arealer en del af Natura 2000-området, svarende til 2,5 promille af det samlede Natura 2000-areal for Natura 2000-område nr. 14. Denne drifts- og plejeplan refererer til den gældende plan for Natura 2000-området.

Indsatsen i Drifts- og plejeplanen 2001-2016 er evalueret, og en stor del af de planlagte aktiviteter er gennemført eller projekteret.

De største militære ønsker til Hevring Skydeterræn er et halvåbent landskab med variation af åbne og halvåbne områder, som kulisser for øvelser og uddannelser. Denne struktur sikres med forskellig tilgroningsgrader af vedplanter. På enkelte delområder af terrænet er træopvækst ikke foreneligt med Natura 2000-målsætningerne for området.

De største naturmæssige udfordringer på Hevring Skydeterræn er tilgroning med birk. Tilgroning med vedplanter er en konstant udfordring, og der er løbende gennemført en omfattende indsats for at bevare områdets lysåbne natur og de tilknyttede arter igennem pleje i form af afbrænding, græsning, slåning og rydning af træer og buske.

Den hidtidige indsats mod de invasive arter kæmpe-bjørneklo og rynket rose skal fortsættes i den kommende planperiode. Der er de seneste år konstateret forekomst af glansbladet hæg, især i Hevringholm Skov, og der skal derfor iværksættes en indsats på terrænet for at forhindre arten i at sprede sig.

I Natura 2000-området blev der i den sidste statslige kortlægningsrunde fra 2011, kortlagt seks habitatnatrurtyper heraf tre med høj international prioritering. Den største del af arealet (76 %) har en gunstig bevaringsstatus. Derudover er der sket en forøgning på ca. 19 ha af de kortlagte habitatnatrurtyper, bl.a. afstedkommet af en ny og bedre kortlægningsmetode.

Både udenfor og indenfor Natura 2000-området findes værdifulde natrurtyper og tilhørende arter. Stort set hele terrænet består af gamle strand og klitsystemer med flyvesand. Det betyder at området rummer store arealer med prioriterede internationale natrurtyper som klithede, grå-/grønsværsklit, enebærsklit samt skovtyperne elle-askesump og skovbevokset tørvemose. Klittypernes tilstedeværelse og naturindhold er resultatet af et mangeårigt militært ejerskab og tilhørende øvelsesaktiviteter på terrænet.

På Hevring Skydeterræn findes der, ud over habitatnatruren, andre natrurarealer, der er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven §3. Der er tale om natrurtyperne hede, overdrev, mose, eng, sø og vandløb, som samlet set dækker 140 ha beliggende udenfor Natura 2000-området.

Hevring Skydeterræn er desuden levested for en række internationalt beskyttede arter. Det gælder både arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, men

også de internationale beskyttede bilag IV-arter. Eksempelvis har odder, som er på udpegningsgrundlaget og bilag IV-art, levested i og omkring Hevring Å, og Hevring Revle er udpeget, som potentiel levested for klyde og havterne. Derudover er der registreret flere bilag IV-arter på terrænet eksempelvis markfirben, flagermus og padder.

Planlægningen søger at tilgodese de lokale rekreative interesser bedst muligt. Dette sker igennem beskrivelse af adgangsmuligheder i folder, på hjemmesiden, informationstavler og arrangement af guidede ture.

Indsatsen for perioden 2017-2031 formuleres i målsætnings- og aktivitetsafsnit. Modellerne for, hvordan indsatsen skal gennemføres, er som udgangspunkt fastlagt ud fra Forsvarsministeriets generelle retningslinjer for forvaltning af de forskellige arealtyper, og omsættes til konkrete aktiviteter.

Således planlægges udvikling af arealerne i overensstemmelse med behovet for de militære anvendelsesformer, herunder mulighed for bevægelse i forbindelse med skydning, kombineret med fremrykning i krat/skovområder. Derudover planlægges forbedrede forhold for finskytter herunder rydning til handlebaner og opsætning af bevægelige mål, og der planlægges etablering af kanaler og betonfundament til sprængningsøvelser i sprængningsområdet.

Drift- og pleje af arealerne tilrettelægges, som en videreførelse af den hidtidige løbende indsats, i form af turnusslåning, turnusafbrænding, græsning og bekæmpelse af invasive plantearter på hele terrænet. Der planlægges endvidere en konvertering af solitære birketræer med andre træarter. Denne indsat foretages i overensstemmelse med de militære behov og i to delområder. Der planlægges desuden en gennemførelse af to rydningsprojekter i kombination med genetablering af naturlig hydrologi.

Grundlæggende er den drift og pleje, der planlægges på Skydeterrænets arealer primært for at sikre kulisser til øvelsesformål, også med til løbende at fjerne næringsstoffer, og dermed fremme de næringsfattige natrurtyper

helt i overensstemmelse med Natura 2000-målsætningerne.

Drifts- og plejeplan (2017-2031) er Forsvarsministeriets bidrag til handleplanen for Natura 2000-område nr. 14.

Planen er vedtaget af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse efteråret 2017. En beskrivelse af drifts- og plejeindsatsen er tilgået Norddjurs kommune med henblik på indarbejdelse i den kommunale Natura 2000-handleplan.

Et fint eksempel på en Grå klit på Hevring Skydeterræn med dets karakteristiske planteliv.

2. INDLEDNING

Dette kapitel beskriver baggrunden for drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets arealer generelt, herunder formålet med planlægningen, planprocessen og retsvirkning af planen mv. Kapitlet indeholder endvidere introduktion til Natura 2000-planlægning samt den konkrete baggrund for drifts- og plejeplanen for Hevring Skydeterræn.

Igennem de sidste 100 år er en række områder i Danmark blevet udlagt til militære formål, hvoraf en stor del udgør skyde- og øvelsesterræner. Forsvarsministeriet råder således i dag over et samlet areal på ca. 33.000 ha, hvoraf størstedelen udgøres af nogle få, meget store terræner. En stor del af arealerne er naturområder eller tidligere landsbrugsarealer, der ikke har været i omdrift i en længere periode. Der er også en del arealer, der er bortforpagtet til ekstensivt landbrug, eller drives som skov. Den primære målsætning for arealerne er anvendelsen til militære uddannelsesformål. Dernæst prioriteres naturbeskyttelse, herunder konvertering til mere naturnær skovdrift. Endeligt gælder, at Forsvarsministeriets arealer åbnes for publikum, når dette kan forenes med de militære og naturmæssige målsætninger. For langsigtet at kunne tilgodese de forskellige interesser, der er tilknyttet terrænerne, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning.

2.1 Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner

Siden 1991 er der udarbejdet drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner med henblik på, at sikre mulighederne for den nødvendige uddannelse og træning af enheder under så realistiske forhold som muligt, og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og publikums rekreative interesser.

Drifts- og plejeplanerne udarbejdes af Forsvarsministeriet og er et vigtigt redskab til at implementere bestemmelserne i Miljø- og energistrategi (Forsvarsministeriet, 2016a), samt som en opfølgning på Forsvarsministeriets Miljø- og naturstrategi 2012-2015 (Forsvarsministeriet, 2012).

Der er med nærværende plan sikret, at eksisterende lovmæssige bindinger er overholdt. Ved nye væsentlige bindinger kan planerne tilpasses, eventuelt via et tillæg. Mindre ændringer, særligt af militær interesse, kan gennemføres uden tillæg. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (FBE, 2011).

Drifts- og plejeplanerne omhandler i princippet alle forhold, der knytter sig til forvaltningen af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner. Støjforhold fra militære aktiviteter behandles dog ikke i planerne, men henhører under særlig regulering via bekendtgørelse nr. 1732 af 21. december 2015 om støjregulering af Forsvarsministeriets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner.

2.1.1 Formål og målgruppe

Formålet med drifts- og plejeplanerne er at sikre et for Forsvarsministeriet bindende dokument, der

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og publikumsmæssige målsætninger, der knytter sig til terrænerne,
- fremlægger en status for terrænernes naturværdier og anvendelse,
- foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes,
- opstiller visioner for den langsigtede udvikling af terrænerne,
- fastlægger generelle modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i planperioden, og

- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragydere gennem inddragelse i tilblivelsesprocessen.

De primære modtagere af drifts- og plejeplanerne er den til enhver tid driftsansvarlige myndighed hos Forsvarsministeriet samt de militære brugere. Hertil kommer civile myndigheder, frem for alt kommunerne, som med drifts- og plejeplanen opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne - særlig lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planerne rettet mod offentligheden, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til rekreative formål.

2.1.2 Indhold

Drifts- og plejeplanerne er udarbejdet, så de bliver så operationelle som muligt. De beskrivende afsnit refererer fortrinsvis til allerede publiceret eller på anden måde tilgængelig information, f.eks. tidligere drifts- og plejeplaner, der ofte rummer en større mængde værdifuld dokumentation. Samtidig er det hensigten, at planerne, for at bevare størst mulig aktualitet, ikke beskriver forskrifter og målsætninger, der er stærkt foranderlige. Dette gælder ikke mindst de militære målsætninger, der har vist sig at kunne ændres over kort tid. Drifts- og plejeplanerne refererer under normale omstændigheder til de strateginotater, som Forsvarsministeriets underliggende myndigheder udarbejder og løbende reviderer for alle Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner.

Drifts- og plejeplanerne er den ramme, der skal sikre, at målsætninger og aktiviteter på det enkelte terræn samordnes med den konkrete indsats på naturbeskyttelsesområdet.

Konkrete projekter skal formuleres separat og i hvert enkelt tilfælde vurderes og behandles ved den til enhver tid relevante myndighed.

Drifts- og plejeplanerne følger en kapitelstruktur, hvor målsætningerne vægtes højt, således at disse på baggrund af et analyseafsnit nemt og overskueligt kan om-

sættes til egentlige aktiviteter. En gennemgående struktur i planerne er opdeling i følgende tre prioriteringer:

1. Militæranvendelse: Uddannelse og træning af personel og udvikling af materiel.
2. Naturbeskyttelse: Bevarelse og genskabelse af naturværdier. Herunder behandles fortidsminder.
3. Publikumshensyn: Adgang, information og formidling.

2.1.3 Revision, ændringer og tillæg

Opdatering og revision af drifts- og plejeplanerne foregår således, at den nye plan træder i kraft senest, når planperioden for den eksisterende plan udløber. Der kan dog blive tale om, at planerne revideres halvvejs i planperioden. Revisionen består i en evaluering af den foregående planlægning og indsats samt en opdatering af status, herunder også eventuel opdatering af lovmæssige krav. På grundlag heraf indstilles eller videreføres eksisterende aktiviteter, ligesom der kan gennemføres nye. Revisionen består desuden af opdatering af kortmateriale.

Ændringer i planer, der ikke umiddelbart forestår revision, kan gennemføres af Forsvarsministeriet efter behørig inddragelse af eksterne parter, herunder civile myndigheder. Ligeledes kan der udarbejdes tillæg for specifikke, afgrænsede temaer, (FBE 2011a), som f.eks. delvis rydning af skov med henblik på at skabe specifik handlebane.

2.1.4 Planproces

Revision og udarbejdelse af drifts- og plejeplanerne indebærer en række faser: igangsættelse, indsamling af data og materiale, formulering, høring, beslutning og publicering og endelig implementering. Interne brugere og eksterne bidragydere inddrages via høring og konsultation med henblik på identificering af forslag og ønsker til planlægningen samt indsamling af relevante data fra forskningsinstitutioner, myndigheder, nabolodsejere og interesseorganisationer. Inddragelsen sker dels formelt og dels uformelt. Ansvar for planprocessen, der er nærmere beskrevet i Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (FBE, 2011), påhviler Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.1.5 Planperiode

Planperioden for drifts- og plejeplanerne er fastsat til 15 år, og konkrete plandispositioner tilrettelægges indenfor denne tidsramme. Der kan for nogle aktiviteter være tale om en kortere implementeringsfrist, hvilket vil fremgå af aktivitetsskemaet.

2.1.6 Virkning, rets baggrund og myndighedsinddragelse

Drifts- og plejeplanerne er ikke juridisk bindende, og en række af de aktiviteter, planerne beskriver, kræver dispensation og/eller tilladelse mv. i henhold til dansk lovgivning, herunder lovgivning, der er en udmøntning af internationale direktiver mv. Ved inddragelse af interessenter i tilblivelsesprocessen har Forsvarsministeriet dog en berettiget forventning om, at myndighedsbehandlingen af sådanne dispositioner vil ske med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen og dermed smidigt og hurtigt. Tilsvarende ønskes det, at planerne kan blive en platform for samarbejde mellem Forsvarsministeriet og lokalsamfundet og bidrage til gensidig forståelse for terrænernes drift, pleje og flersidige anvendelse.

Enebærklit er en af de europæisk sjældne naturtyper, som findes på Hevring Skydeterræn.

2.1.7 Relation til lovgivning

Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner beskriver ikke de lovmæssige bindinger, der har betydning for det enkelte terræn, herunder de konkrete forhold, der gælder i form af f.eks. udpegning af beskyttede naturtyper (naturbeskyttelsesloven), fredskov (skovloven) og fortidsminder (museumsloven). Lovene er indarbejdet i Forsvarsministeriets egne bestemmelser, der ligger til grund for drifts- og plejeplanerne. Vurderingen af krav om myndighedsbehandlinger af drifts- og plejetiltag, projekter, anlæg mv. er en fast etableret del af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses sagsbehandling, hvormed indholdet af de enkelte forskrifter ikke behøver en nærmere beskrivelse i drifts- og plejeplanerne. Eksempler på projekter, der kræver myndighedsbehandling, er opstilling af faste og midlertidige anlæg, etablering af nye beplantninger, rydning af eksisterende beplantninger, deponi af materialer til vejvedligehold mv.

Mange terræner er omfattet af de nationale Natura 2000-planer. For alle Natura 2000-områder skal der udarbejdes en handleplan, og nærværende drifts- og plejeplan udgør den handleplan, som udmønter den nationale Natura 2000-plan for det område, der omfatter Hevring Skydeterræn.

Herigennem træffer Forsvarsministeren passende foranstaltninger, der skal iværksættes for at undgå forringelse af de beskyttede naturtyper og levesteder for arter, der ligger til grund for udpegningen af de internationale naturbeskyttelsesområder, Natura 2000-områder. Forsvarsministeren træffer desuden passende foranstaltninger for at undgå forstyrrelse af de arter, områderne er udpeget for, i det omfang disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for opnåelse af bevaringsmålsætningen for de beskyttede arter.

Derudover beskriver de landsdækkende statslige vandområdeplaner, hvilken indsats og hvilke virkemidler, der skal til for at sikre et godt vandmiljø i området, og udgør desuden grundlaget for opstilling af mål for, hvordan miljøtilstanden skal være i områdets søer, vandløb, kystvande og grundvand. Forsvarsministeriet bidrager med virkemidlerne, hvor det er relevant (f.eks. ændrer

vedligeholdelse eller restaurerer vandløb, etablerer nye vådområder og udlægger randzoner).

2.1.8 Relation til generelle retningslinjer

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har primo 2011 udarbejdet 7 bestemmelser, der fungerer som generelle retningslinjer for f.eks. skovdrift, drift og pleje af landbrugsarealer og lysåbne naturarealer, samt forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter (FBE, 2011). Disse retningslinjer udgør rammen for forvaltningen på det enkelte terræn, og de er således direkte retningsgivende for drifts- og plejeplanerne. Det sker fortrinsvis gennem nærværende plans kapitel 5 og bilag 9.2, hvor der opstilles modeller for den konkrete implementering af planen, og hvor der er en mere specifik reference til bestemmelserne.

2.1.9 Relation til Forsvarsministeriets strateginotater

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har siden 2009 i samarbejde med de operative kommandoer og Hjemmeværnskommandoen udarbejdet strateginotater for samtlige terræner og opdaterer disse en gang årligt. Formålet med strateginotaterne er at beskrive de nu-

værende militære forhold på alle Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner samt ønsker til anvendelse af områderne i en 25-årig tidshorisont. Desuden behandler notaterne Forsvarsministeriets forventninger til de fremadrettede brugsmønstre for områderne. Strateginotaterne danner grundlaget for målbeskrivelsen af de militære interesser i udarbejdelsen af drifts- og plejeplanerne.

2.1.10 Konkret implementering

Drifts- og plejeplanerne vil i kraft af deres relativt lange gyldighedsperiode kun vanskeligt kunne anvendes som et iværksættelsesdokument til direkte dag-til-dag-implementering af konkret forvaltning.

Den myndighed, der til enhver tid har ansvaret for den specifikke implementering af drifts- og plejeplanerne, omsætter planens aktivitetsoversigter til konkrete tiltag på det enkelte terræn, og har desuden ansvaret for, at den enkelte aktivitet til enhver tid er i overensstemmelse med gældende lovgivning. Ved eventuel tvivl om, hvorvidt en given aktivitet kan gennemføres lovligt, skal dette altid afklares i samarbejde med Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

Forskellige racer af kvæg bidrager til naturplejen på Hevring Skydeterræn.

Grå klit med dominans af rensdyrlaver er en sjælden naturtype i Europa.

2.2 Konkret om drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn

Hevring Skydeterræn ligger øst for Randers, på Nordkysten af Djursland ud til Kattegat i Norddjurs Kommune (se Figur 2-1), og omfatter et areal på ca. 438 ha.

176 ha af Hevring Skydeterræn ligger i Natura 2000-om-

råde nr. 14. Skydeterrænet rummer mange landskabelige og naturmæssige værdier såvel inden for Natura 2000-afgrænsningen som uden for, idet 240 ha er beskyttede natur (jf. naturbeskyttelseslovens § 3) i form af hede, overdrev, mose, strandeng, ferske enge, sø og vandløb, også kaldet "§ 3-natur". Der er desuden flere områder med skov inden for skydeterrænet.

Figur 2-1. Oversigtskort over den geografiske placering af Hevring Skydeterræn (rødt omrids) på den nordlige side af Djursland. Copyrights: Geodatastyrelsen.

Terrænet benyttes intensivt som militært skydeterræn, fortrinsvist til indledende skydeøvelser for enkeltmand og mindre enheder indtil delingsstørrelser på forskellige typer skydebaneanlæg. Der foretages også sprængningsøvelser og håndgranatkast.

Der er offentlig afgang til terrænet, når der ikke skydes. Færdsel må ske til fods over de dele af terrænet, der ikke er angivet som forbudt område (Hevring Revle, håndgranatbane, pansermålsbane og sprængningsområde). Der er således rig mulighed for, at naturinteresserede kan nyde den særprægede natur.

2.2.1 Ny drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn 2017-2031

Udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan er påbegyndt i 2016 og har inddraget en række interne og eksterne interesseparter. Processen er afsluttet i 2017 og har blandt andet haft den tidligere drifts- og plejeplan 2002-2016 (Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2001) samt tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2016 (Forsvarsministeriets

Ejendomsstyrelse, 2012) som et særligt betydende grundlag. Drifts- og plejeplanen udgør den handleplan, som udmønter den nationale Natura 2000-plan for området, der er omfattet af Hevring Skydeterræn.

I forbindelse med udarbejdelse af planen, er der foretaget indsamling af data og materiale for at evaluere den drift, der har været på terrænet i løbet af den foregående drifts- og plejeplanperiode. Der er udført nye botaniske registreringer og naturtypekortlægninger til generering af datagrundlaget for den nye plan, og der er udført observationer af dyrelivet på terrænet. Der er tale om en visionær og fremtidssikret drifts- og plejeplan, der kombiner brugerbehov og naturbeskyttelsen.

Der har været afholdt et indledende møde med de militære brugere af terrænet i november 2016. På mødet blev en række ønsker til terrænets udvikling gennemgået. Efterfølgende er der med udgangspunkt i de militære målsætninger foretaget en afvejning af ønsker og behov for udviklingen af terrænet. Planen er sendt i intern høring i december 2016 og i ekstern høring i maj 2017.

Enebærklit under tilgroning med birk og eg.

2.3 International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner

Forsvarsministeriet er som dansk myndighed direkte forpligtet af den internationale lovgivning på naturbeskyttelsesområdet, herunder reglerne i EU's direktiver, hvoraf Fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 og Habitatdirektivet fra 1992 spiller en central rolle i beskyttelse og bevarelse af biodiversiteten. Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner udgør ca. 33.000 ha, hvoraf ca. halvdelen er udpeget som Natura 2000-område. Af dette areal udgør over halvdelen egentligt udpegede naturtyper, hvor det særligt er de lysåbne, våde og næringsfattige typer, Forsvarsministeriet råder over og forvalter. Mange af disse er i dag generelt truede som følge af fragmentering, næringsstofpåvirkning, tilgroning m.v., og tilsvarende er mange af de arter, som er tilknyttet naturtyperne, beskyttelseskrævende. Forsvarsministeriet har dermed en forpligtelse til at iværksætte en aktiv forvaltning og plejeindsats, der sikrer naturtyper og arter i en gunstig bevaringsstatus, og samtidig tilgodeser de krav, der stilles til Forsvarsministeriets terræner som uddannelsessteder for militære enheder.

2.3.1 Natura 2000-planlægningen i Danmark

Danmark har som en del af implementeringen af international naturbeskyttelseslovgivning besluttet at gennemføre særlig planlægning for områder udpeget efter EU's Habitatdirektiv og Fuglebeskyttelsesdirektiv samt Ramsarkonventionen - de såkaldte Natura 2000-områder. Områderne er udpeget for at bevare naturtyper og levesteder for vilde plante- og dyrearter, som er sjældne, truede eller karakteristiske for EU-landene. Naturtyperne og arterne repræsenterer vigtige, bevaringsværdige dele af europæisk natur.

For hvert Natura 2000-område udarbejdes, jf. miljømålsloven, statslige Natura 2000-planer, som på grundlag af en basisanalyse fastlægger en målsætning og et indsatsprogram for området. Natura 2000-planen er bindende, således at alle myndigheder i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse i deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt, skal lægge Natura 2000-planen til grund. Den gældende Natura 2000-plan omfatter perioden 2016-2021, og erstatter den foregå-

ende Natura 2000-plan 2010-2015. For fredskovspligtige skove er planperioden 12 år, og for disse foreligger først en ny plan i 2022.

Kommunerne udarbejder bindende handleplaner for, hvordan indsatserne i Natura 2000-planerne skal realiseres og fordeles mellem myndighederne. Miljøstyrelsen varetager planlægningen for skovnaturtyper og marine områder. For offentligt ejede arealer kan den offentlige lodsejer gennem fx. drifts- og plejeplaner selv forestå Natura 2000-planlægningen.

2.3.2 Natura 2000-planlægning på Forsvarets arealer

Ca. 60 af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner, heraf 20 større skyde- og øvelsesområder, indgår i større eller mindre omfang i Natura 2000-netværket. Således skal Forsvarsministeriets nuværende aktiviteter, herunder både militære aktiviteter og de driftsmæssige aktiviteter, der resulterer i en given naturtilstand, vurderes i forhold til den statslige planlægning. På dette grundlag skal Forsvarsministeriet gennemføre passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter. Forsvarsministeriet skal desuden træffe passende foranstaltninger så eventuelle forstyrrelser ikke hindre opnåelse af bevaringsmålsætningen for de arter områderne er udpeget for at beskytte.

Forsvarsministeriet anvender Natura 2000-planerne i vurderingen af indsatsen i plejeplanerne. Natura 2000-planerne, er udarbejdet af Miljøstyrelsen (tidligere Naturstyrelsen) på grundlag af basisanalyser, der danner grundlaget for målfastsættelse og indsatsprogram for de enkelte Natura 2000-områder. Planerne angiver trusler og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirkning vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne inden for Natura 2000-områderne vil kunne opnå gunstig bevaringsstatus.

Forsvarsministeriet opfatter Natura 2000-planerne som "screeninger", der identificerer alle aktuelle trusler. Ud fra dette vurderer Forsvarsministeriet mulighederne for at bidrage med en relevant indsats og gennemfører igen-

nem sin planlægning konkrete aktiviteter, der kan imødegå de oplistede trusler.

For de 21 terræner, der har Natura 2000-udpegninger, foreligger der drifts- og plejeplaner, der fungerer som redskab til opfyldelse af Forsvarsministeriets forpligtelse til planlægning inden for Natura 2000-områderne og andre aspekter af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning. Teknisk sker dette ved, at Forsvarsministeriet indarbejder Natura 2000-planlægningen i drifts- og plejeplanerne på lige fod med øvrige formelle forskrifter, hvilket sker i forbindelse med den løbende revision af eksisterende drifts- og plejeplaner eller ved udarbejdelse af nye. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, vil Natura 2000-planlægningen sikres gennem tillæg til disse. På større lejede arealer tager udlejer eller kommunen initiativ til Natura 2000-planlægningen. Forsvarsministeriet vil her være en central samarbejdspartner. For en række af Forsvarsministeriets små arealer, fx fyr, udkigsstationer eller depoter, med Natura 2000-udpegning, er Natura 2000-planlægningen overladt til kommunen i samarbejde med Forsvarets Ejendomsstyrelse.

2.3.3 Særligt beskyttede arter

I henhold til habitatdirektivets artikel 12 skal der gennemføres særlige foranstaltninger for at beskytte arter på direktivets bilag IV (bilag IV-arter). Dette gælder uafhængigt af Natura 2000-områdeudpegningen. Da Forsvarets terræner repræsenterer vigtige levesteder for mange af de danske bilag IV-arter, stiller det krav til forvaltningen på terrænniveau. Drifts- og plejeplanen omfatter således en indsats, der sikrer mod aktiviteter, der kan beskadige eller ødelægge yngle- eller rasteområder i det naturlige udbredelsesområde for bilag IV-arter. Planen beskriver således ikke nødvendigvis en aktiv plejeindsats for disse arter, men tilstræber at bevare områdernes økologiske funktionalitet (se afsnit 4.6.7).

Da indsatsen er uafhængig af områdeudpegninger, kan indsatsen også omfatte arealer uden for Natura 2000-området.

Det samme gør sig gældende, når en specifik planlægning for arealer uden for Natura 2000-området har en hensigtsmæssig funktion i opfyldelsen af målene for Natura 2000-området.

Håndgranatbane.

3. MÅLSÆTNING

Kapitlet beskriver indledningsvist forsvarets generelle driftsmålsætninger, som overføres på de konkrete driftsmålsætninger for Hevring Skydeterræn. Målsætningerne er opstillet og fordelt på en række strategiske, taktiske og operationelle mål indenfor emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og langsigtede til det konkrete og kortsigtede.

3.1 Forsvarets generelle driftsmålsætninger

Målsætningen for driften af Forsvarsministeriets arealer er sammensat af mål for militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse mål konkretiseres og prioriteres i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner. De generelle og langsigtede drifts- og plejemålsætninger stammer fra en række af Forsvarsministeriets bestemmelser, der i planlægningsprocessen udmøntes til arealspecifikke og kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte arealer.

3.1.1 Militær anvendelse

Arealerne på Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterrener anvendes af Forsvarsministeriets enheder primært til uddannelse. Arealerne skal derfor fremstå så varierede som muligt, så de over tid indeholder de terræntyper, der er behov for til militære uddannelser.

3.1.2 Naturbeskyttelse

Forsvarsministeriets arealer udgør, i kraft af mange års militær anvendelse, ekstensiv drift og målrettet naturpleje, nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning. Udpegningerne stiller krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig bevarelsesstatus for særligt udpegede naturtyper og arter, bl.a. gennem en indsats mod truslerne, herunder næringsstofberigelse, tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi og invasive arter. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der kræver særlig

beskyttelse fx odder, arter af flagermus, visse krybdyr- og padderter samt insekt- og plantearter. Yngle- og rasteplasser for disse dyr og planter er omfattet af habitatdirektivets bilag II og IV og implementeret i national lovgivning via naturbeskyttelseslovens § 29 a. Naturbeskyttelsesloven foreskriver endvidere, at offentlige myndigheder forpligtes til, at sikre en god plejetilstand på en række beskyttede naturtyper. Forsvarsministeriets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af eksempelvis kulturspor, som skal beskyttes.

3.1.3 Publikumshensyn

Hovedparten af Forsvarsministeriets terræner er tilgængelige for offentligheden, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse. De skal derfor kunne være rammen om gode oplevelser i forbindelse med såvel organiseret som uorganiseret brug. Publikumssadgang formidles og kanaliseres hensigtsmæssig i forhold til militære aktiviteter og faciliteter samt naturområder og arter, der kræver særlig beskyttelse mod forstyrrelser.

3.2 Konkrete driftsmålsætninger for Hevring Skydeterræn

De kort- og langsigtede målsætninger for Hevring Skydeterræn er sammensat af en række strategiske, taktiske og operationelle mål:

De *strategiske* mål udtrykker de langsigtede mål for den fremtidige drift.

De *taktiske* mål tager udgangspunkt i den kommende planperiode og er kontrollerbare på periodeniveau.

De *operationelle* mål udgør de mest handlingsorienterede mål, der i lighed med de taktiske mål også er kontrollerbare inden for planperioden.

Samlet set tjener de taktiske mål til opfyldelse af de strategiske mål, ligesom de operationelle mål skal sikre opfyldelse af de taktiske mål. Ved hjælp af denne struktur er de strategiske, taktiske og operationelle mål sammenkoblede for at tydeliggøre den røde tråd gennem drifts- og plejeplanens dispositioner fra det overordnede til det konkrete niveau.

Målene opstilles skematisk for at lette overskueligheden og støtte både den løbende og den afsluttende evaluering af planen. Strukturen lægger op til opfyldelse af Forsvarsministeriets generelle beslutning om at sikre evaluering af drifts- og plejeindsatsen, jf. Forsvarets Miljø- og naturstrategi (Forsvarsministeriet, 2016b).

3.2.1 Militære målsætninger

Det er et grundlæggende mål at bevare Hevring Skydeterræn som et velfungerende uddannelsessted med mindst de samme muligheder som i dag.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Hevring Skydeterræn er en ubetinget forudsætning for inddækning af nødvendig skydetid i skydeterræn. Derudover er Hevring Skydeterræn en ubetinget forudsætning for Specialoperationsstyrkernes skydeuddannelse.	Med henblik på også fremover at tilgodebrugsbehovet, skal de nuværende betingelser samt anvendelsesmuligheder fastholdes og udvikles.	Oversigtsforhold, dækning på skydebaneanlæg, brandsikring etc. sikres gennem de operationelle mål for naturdriften, der er anført nedenfor under naturbeskyttelse. Håndhævelse af adgangsforbud på Hevring Revle hele året fastholdes af sikkerhedsmæssige årsager.
Skydeterrænet skal fortsat kunne bruges og udvikles til at opfylde Forsvarets uddannelsesmæssige behov på lang sigt. Området udvikles, således at hæren, søværnet, flyvevåbnet, hjemmeværnet, politiet, civile skytteforeninger og specialoperationsstyrkernes uddannelsesbehov styrkes på lang sigt.	Forholdende for finskytter skal fortsat udvikles og forbedres. Terrænet skal fortsat benyttes og udvikles til sprængninger. Der ønskes områder med varieret trædække med en blanding af holme af træer, ældre solitære træer og buske i kombination med større lysåbne områder ("lommer") i forskellig størrelse med variation, som giver brugeren udfordringer.	Skydetårne, udsigtsforhold og bevægelige mål udvikles og forbedres, hvilket afpasses med brugernes ønsker og behov. Der udarbejdes en plan for støjreducerende foranstaltninger, hvorved både antal og størrelsen af sprængninger kan øges. Det halvåbne landskab vedligeholdes løbende og varetages af naturdriften. Større rydninger planlægges i dialog med brugere.

3.2.2 Mål for naturbeskyttelse

Målene for naturbeskyttelse på Hevring Skydeterræn er affødt af områdets store naturværdier, både af national karakter såvel som international karakter. Store dele af skydeterrænet er naturarealer, der er beskyttet af dansk lovgivning og Hevring Skydeterræns nordlige del er udpeget som Natura 2000-område.

De strategiske, taktiske og operationelle mål fremgår af følgende skemaer. Af hensyn til overskueligheden er målene grupperet i en rækkestruktur, hvor inddelingen følger en række overordnede temaer, herunder fx Natura 2000. Således omsættes Natura 2000-planens overordnede og konkrete målsætninger typisk til strategiske eller taktiske mål, mens de i plejeplanens indsatsprogram omsættes til taktiske eller operationelle mål.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Natura 2000, habitatområde: Hevring Skydeterræn bidrager til sikring af målopfyldelsen for Natura 2000-område nr. 14. Planlagt og igangsat indsats i 1. planperiode fastholdes og afsluttes, og der skal tages hånd om særligt truede naturtyper og arter. Der skal defineres en langsigtet indsats for, at sikre den nødvendige pleje af de lysåbne arealer. Indsatsen fra 1. planperiode 2010-2015 videreføres såfremt den ikke er gennemført inden handleplanerne for 2. planperiode træder i kraft. Der arbejdes på at sikre gunstig bevaringsstatus for de lysåbne naturtyper via en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje. Indsatser gennemført i 1. planperiode vedligeholdes, fx ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.	Habitatnaturtyper på udpegningsgrundlaget: Alle de kortlagte naturtyper prioriteres højt og sikres gennem naturpleje. Det gælder følgende: 1330 Strandeng, 2120 Hvidklit og vandremile, 2110 Forstrand og begyndende klitdannelse, 2130 Grå/grøn klit, 2140 Klithede, 2190 Klitlavning, 2250 Enebærklit Derudover øges areal med gunstig bevaringsstatus af 1330 Strandeng. Arealer med 2190 Klitlavning sikres med mere naturlig hydrologi.	Til sikring af de lysåbne naturtyper gennemføres hel eller delvis rydning på ca. 73 ha. Rydningerne sker i overensstemmelse med brugernes ønsker samt hensynet til naturbevarelse. Slåning eller afbrænding af lysåbne arealer (ca. 200 ha). Afgræsning videreføres eller iværksættes på ca. 134 ha. Tilpasning af dyretryk på afgræssede arealer. Grøfter opgives i det omfang det er muligt af hensyn til kørsel på terrænet.
	Følgende naturtyper som ikke er på udpegningsgrundlaget prioriteres og gives fokus: 1220 Flerårig vegetation på stenede strande (ca. 0,1 ha). 7150 Planterfund med soldug og ulvefod på vådt sand sikres med moderat forstyrrelse.	Moderate forstyrrelser i form af kørsel, harvning, m.m. (ca. 0,1 ha).
	Fokus på birketilgroning.	Der udvikles omkostningseffektive metoder til bekæmpelse/konvertering af birk. Der følges op med monitorering.
Invasive arter bekæmpes på naturtypen klithede med fokus på arealer med forekomster på over 10%.	2140 Klithede sikres mod tilstandsændring forårsaget af invasive arter.	Indsatsen for invasive arter videreføres igennem rydning, slåning, afgræsning og afbrænding. I det omfang enen etablerer sig på naturtypen, undlades rydning af disse til gavn for militær brug og naturtypen.
Arter på udpegningsgrundlaget Sikring af egnede levesteder for områdets arter.	Odder (1355) sikres velegnede og uforstyrrede levesteder samt tilfredsstillende fouragerings- og vandringsmuligheder.	Ved oprensning af Hevring Å sikres en god økologisk tilstand ved at udføre oprensningen nænsomt. Udføres i hht. Norddjurs Kommunes regulativ for Hevring Å.
Natura 2000, fuglebeskyttelsesområde: Egnede levesteder sikres for områdets arter. Tilstanden af levesteder for klyde, fjorderne og havterne forbedres, således at 75 % af de kortlagte levesteder i hele Natura 2000-området, får en god naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.	Ved forekomst af Klyde og havterne på Hevring Revle sikres disse mod forstyrrelser.	Potentiel levested på Hevring Revle sikres ved at den årlige indsamling af nedfalden ammunition tilstræbes at foregå udenfor fuglenes ynglesæson fra 1. marts til 15. juli. Ræv bekæmpes såfremt den slår sig ned på revlen.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Særligt beskyttede arter (bilag IV): Levevilkår for bilag IV-arterne/-artgrupperne på hele terrænet bevares og forbedres.	bilag IV-arter	Den planlagte plejeindsats i form af sikring af lysåbne naturtyper fortsættes, og vil dermed have en gunstig indflydelse på arterne.
	Flagermus (5 arter): Træer med hulheder sikres gennem udvikling af bl.a. urørt skov og udlæg af habitattrægrupper.	Yderligere vil konverteringen til mere urørt skov medvirke til at forbedre forholdene for flere arter af flagermus i form af flere egnede raste- og yngletræer og generelt en mere varieret skov. Det samme gælder for genskabning af naturlig hydrologi i forhold til specifik vandflagermus. Det er muligt at etablere handlebaner i urørt skov under hensyntagen til bilag IV arterne.
	Markfirben: Yngle- og overvintringssteder styrkes gennem sikring og udvidelse af lysåbne arealer.	Moderate forstyrrelser i klitområderne, der eksponerer sandjord vil styrke raste- og yngleområderne for markfirben.
	Padde (4 arter): Yngle- og overvintringssteder styrkes gennem sikring og udvidelse af lysåbne arealer, vandområder og større arealer med naturlig hydrologi.	Paddearterne styrkes generelt ved sikring af naturlig hydrologi.
Øvrige naturværdier udenfor Natura 2000 området §3-beskyttede arealer sikres mod tilstandsændring. Inden for rammerne af den militære brug, skal der generelt understøttes en mangfoldig natur.	Driften og plejen af heder, overdrev, enge, moser, søer og vandløb sker indenfor naturbeskyttelseslovens rammer.	Til sikring af de § 3-beskyttede naturtyper gennemføres plejetiltag i form af rydning, slåning, afgræsning mv. Våde naturtyper, herunder rigkær, enge og moser sikres igennem rydning og genskabelse af naturlig hydrologi.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Skov: Forsvarets skove skal fremstå robuste og modstandsdygtige i forhold til eksterne påvirkninger fra storm, klimaændringer og skadevoldere. Skovene skal sikres en omfattende strukturmæssig variation og hydrologi, så de til enhver tid opfylder de militære behov til uddannelsesmæssig brug, adgang, sløring og støjdemping. Forsvarets fredskovsarealer skal drives efter naturnære skovdriftsprincipper. Drifts- og plejebeslutninger skal understøtte omstillingsprocessen. Skovdriften skal gennemføres, så den lever op til kravene om skovcertificering jævnfør både FSC og PEFC. Skovdriften skal specielt fokusere på at bevare og skabe brede og varierede skovbryn langs ydre og indre skovrande. Langs vejkanter, spor og omkring vejryds skal der, hvor det er relevant, skabes og vedligeholdes åbne områder. Foryngelse skal i videst muligt omfang baseres på naturlig foryngelse. I overgangsfasen fra traditionel- til naturnær skovdrift, vil der suppleres med indplantede eller –såede træer. Forekomst af dødt ved er en nøgelfaktor for skovens naturindhold. Tilstedeværelse af døde og døende gamle træer i alle bevoksninger skal sikres. På arealer uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.	Forsvaret opstiller langsigtede skovdykningsmæssige mål for fredskovsarealerne samt arealer med potentiel værdifuld skov. Den gennemsnitlige årlige hugst på Forsvarets arealer må ikke overstige den løbende tilvækst. Særligt værdifulde biotoper, naturarealer og kulturspor i skovene registreres som nøglebiotoper. For at beskytte og udbygge den biologiske mangfoldighed udlægges ca. 50 % af det samlede skovbevoksede areal på Hevring Skydeterræn til urørt skov. Hugst af træer skal fortrinsvis ske gennem måldiameterhugst. Det sikres, at minimum 5 træer/ha efterlades til ælde og naturligt henfald. Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades i bevoksningerne. Hule træer, træer med reder samt nedfaldne grene og kvasbunker efterlades. Der sikres dødt ved igennem udlægning af habitattrægrupper. Udpegede arealer med aske-elleskov ryddes til beskyttelse af rigkær. Arealer med skovbevokset tørvemose udpeges og udlægges til urørt skov. Bevoksning med gammel bøg sikres foryngelse og værdifuld skovbundsflora og skovbryn.	Følgende skovudviklings typer er udlagt og forvaltes i overensstemmelse hermed: 12 ha 23 Eg med skovfyr og lærk, 12 ha 92 Græsningsskov og 30 ha 94 Urørt skov. Følgende målsættes for skovdriften (delarealer er udspecificeret i aktivitetsafsnittet): Hugst med henblik på naturlig foryngelse i eg på 39,9 ha (Hevringholm Skov m.v.) Ca. 0,1 ha med aske- elleskov ryddes. Ca. 0,1 ha skovbevokset tørvemose udlægges til urørt skov. Ca. 1 ha skovgræsning på gammel bøg ophører og skovbrynet gendannes. Der tilstræbes løbende at forøge mængden af dødt ved i forbindelse med forvaltningen af skovene, herunder udlæg til urørt skov og etablering af habitattrægrupper. Etablering af midlertidige handlebaner vil automatisk bidrage til mere dødt ved. Registreringerne vedr. fredskovpligt søges opdateret.
Problemarter: Forsvaret prioriterer en vedvarende forebyggelse og bekæmpelse af problemarter.	Påvirkning af målsatte naturtyper fra problemarter afværges i videst mulige omfang.	Birk, tornblad, m.fl. bekæmpes som en del af rydnings- og afbrændingsprojekterne på alle arealer. Desuden foretages afskrælning og/eller knuses med opsamling.
Invasive arter: Forsvaret prioriterer en vedvarende forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter.	Påvirkning af målsatte naturtyper fra invasive plantearter afværges i videst mulige omfang.	Sitkagran, bjergfyr, østrigsk fyr, lærk, kæmpegran konverteres som en del af rydnings- og konverteringsprojekterne og i Natura 2000-området. Kæmpebjørneklo, rynket rose, glansbladet hæg, kæmpe pileurt og vadegræs bekæmpes på hele terrænet. Canadisk bakkestjerne, vandpest og stjernebredribbe observeres og evalueres.
Jorddiger: Beskyttede jorddiger i området sikres mod tilstandsændring.	Til sikring af beskyttede jorddiger opretholdes nuværende beskyttelse og digerene sikres løbende mod skadelig brug.	Jorddigerne fremgår af Figur 4-8.

3.2.3 Mål for publikumshensyn

Strategisk	Taktisk	Operationel
Hevring Skydeterræns arealer anvendes rekreativt som udflugtsmål og oplevelsessted for offentligheden under hensyn til militære og naturbeskyttelsesmæssige interesser.	Offentlig adgang til terrænet sikres efter nuværende regler. Publikumshensynet prioriteres igennem foldere og andet informationsmateriale rettet mod besøgende. Offentlig adgang reguleres i forhold til sikkerhedsmæssige aspekter, herunder områder med adgangsforbud.	Brugen af informationstavler og hjemmeside fortsættes. Foldere opdateres løbende. Håndhævelse af adgangsforbud på Hevring Revle, håndgranatbanen, pansermålsbanen og sprængningsområde fastholdes hele året af sikkerhedsmæssige årsager.

4. STATUS

Dette kapitel giver en oversigt over status for forholdene på Hevring Skydeterræn ved planperiodens start. Status indeholder en beskrivelse af ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier og publikumshåndtering. Dele af terrænet er udpeget som internationalt Natura 2000-område. Ligeledes beskrives både Natura 2000-området samt arealet udenfor. Hertil kommer en status for bilag IV-arter, for skovdrift m.v. Der gives indledningsvis en summarisk beskrivelse af terrænet og dets historie.

Udarbejdelse af statusafsnittet i denne drifts- og plejeplan bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra den udløbne drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn (Miljøministeriet m.fl., 2001) samt tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2014 (FBE, 2012), Danmarks Miljøportal, nyeste Natura 2000-plan (Miljø- og Fødevarerministeriet, Naturstyrelsen 2016) nyeste basisanalyse (Miljøministeriet og Naturstyrelsen 2014). Hertil kommer information fra lokale ressourcer, registrering af overdrevsplanter og amtslige registreringer fra 1994-2004.

Endelig indgår et betydeligt datagrundlag fra undersøgelser iværksat af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, eksempelvis gennemgang og kortlægning af arealet i 2016, bilag IV-arter, skovudviklingstyper, m.v. Hovedparten er publiceret eller på anden måde offentligt tilgængeligt. Der henvises i øvrigt til Forsvarsministeriets hjemmeside for oplysninger om Forsvarsministeriets naturforvaltning (www.forsvaret.dk/FES).

4.1 Beskrivelse af terrænet

Forsvaret ejer Hevring Skydeterræn, som omfatter ca. 438 ha, inklusiv Hevring Revle og havområdet mellem revlen og fastlandet. Hevring Skydeterræn ligger øst for Randers i Østjylland, på nordkysten af Djursland ud til Kattegat, og er beliggende i Norddjurs Kommune. Hevring Skydeterræn er, med undtagelse af militære bygninger (primært Hevringlejren og Lejrgården), et ubebygget, sammenhængende naturområde, afgrænset af som-

merhusbebyggelse mod øst og vest. Terrænet benyttes intensivt som militært skydeterræn, fortrinsvis til skyde- og sprængningsøvelser.

Langt den største del af området består af gamle strandvolde og klitter (Miljøministeriet m.fl., 2001) med udbredt forekomst af flyvesand, som ses overalt på terrænet, hvor jorden er blottet. Strandvoldene og klitterne bidrager til tydelige terrænforskel over det meste af skydeterrænet. I den sydlige del, omkring Hevring Å, ses en mindre ådalsformation med ferskvandsaflejringer omkring åen.

Hevring Skydeterræn består af en række naturtyper, brandlinjer og veje samt Hevringlejren og Lejrgården. Der er samlet set omkring 18 km med drængrøfter på terrænet og 3.9 km med jorddiger. Et ca. 40 ha stort fladvandsareal mellem kysten og Hevring Revle er desuden matrikuleret på terrænet. Hevring Å slynger sig gennem områdets sydlige del på en strækning på ca. 1,5 km.

4.2 Historie

På gamle kort over Hevring Skydeterræn, udarbejdet i perioden 1842-1899 (høje målebordsblade), ses at der i området var udstrakte hedearealer og ingen skov på arealet. Luftfoto fra 1945 og 1954 viser, at skovdækket også var meget sparsomt på dette tidspunkt, men med begyndende tilplantning af heden. En analyse af luftfoto fra 1945-2015 viser, at der på Hevring Skydeterræn gennem tiden, er sket en kraftig tilgroning og tilplantning,

således at det trædominerede areal ved planperiodens start udgør mere end halvdelen af det terrestriske areal. De gamle kort viser også, at de mange dræninger er foretaget før år 1900.

Hevring Skydeterræns historie, som militær område, går tilbage til slutningen af 1930'erne, hvor hæren efter Hærloven af 1937 blev udstyret med 20 mm maskinkanon og 37 mm panserværnskanon til anvendelse dels som luftværn og dels som panserværn. Kravene til

afspæringsområdet ved skydning med de pågældende våben var store, hvorfor man måtte have særlige terræner ud mod åbent farvand. I 1939 blev Hevring området udvalgt til dette formål. På det tidspunkt udgjorde terrænet 325 ha. Det blev erhvervet i oktober 1940. Under 2. verdenskrig benyttede den tyske besættelsesmagt lejren, og ved krigens afslutning var lejren i en periode indrettet til flygtningelejr primært for tyskere. På det tidspunkt overtog det danske forsvar igen arealet, hvorefter det blev udbygget som skydeterræn.

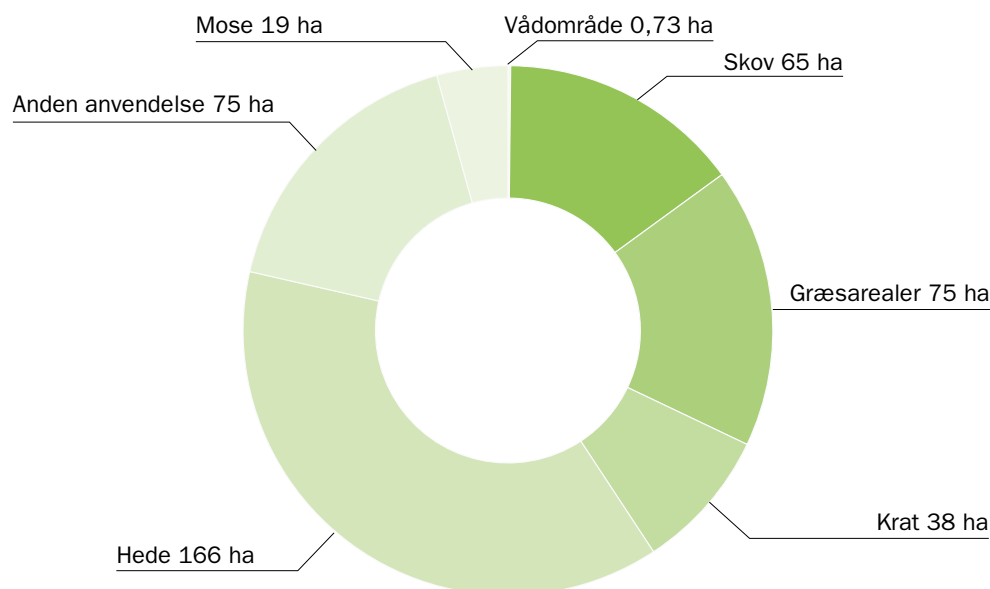
4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag

Hevring Skydeterræn omfatter ca. 438 ha, og de matrikulære forhold er siden sidste drifts- og plejeplan ændret, idet Hevring Revle, en ca. 7 ha stor og godt 1 km lang relativt nyopstået ø, er matrikuleret og tilføjet Hevring Skydeterræn.

Siden vedtagelse af sidste drifts- og plejeplan er Hevring Skydeterræn blevet en del af Natura 2000-område nr. 14. Der er et arealmæssigt overlap på ca. 176 ha belig-

gende i den sydligste del af Natura 2000-området og på Hevring Skydeterræns nordlige kystnære del.

Hevring Skydeterræn administreres efter 10 overordnede områdeinddelinger (se Figur 7-1). Der er dels tale om en klassisk skovinddeling i afdelinger og litra, dels et system af delområder, som primært anvendes i naturpleje med overordnede naturtyper.

Figur 4-1 Arealanvendelse på Hevring Skydeterræn baseret på grundkortet, og det totale areal er på ca. 440 ha. De angivne værdier er angivet i hektar. Græsarealer dækker over eng, strandbred, strandeng, overdrev, klit og slette. Anden arealanvendelse dækker over brandlinje, bæltepor, kasserne, granatbane, publikumsplads, skydebane og vej. Hede er i dag det samme som klithede på figur og kort. Vådområder på 0,73 ha dækker over vandhul og vandløb.

Al kortmateriale foreligger centralt og lokalt hos Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse i digital form og opdateres løbende. Dette materiale ligger til grund for udarbejdelse af de kort, der følger planen både som indstik i den trykte version, og som bilag (bilag 9.1) til den elektroniske version af tillægget. Der er tale om tre korttyper:

1: Grundkortet, som viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (2016). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen, herunder administrative bindinger. Dette kort anvendes som grundlag for aktivitetskortet.

2: Aktivitetskortet (A og B), der angiver de delområder, hvor der iværksættes konkrete tiltag. Aktivitetskortet er parallelt til aktivitetsafsnittet (Kapitel 7) udarbejdet for alle planlagte aktiviteter på terrænet.

3: Skovudviklingstypekortet angiver placeringen af de fastlagte skovudviklingstyper, der udtrykker de langsigtede udviklingsmål for skovarealer.

Alle kort er forsynet med signaturforklaring og en angivelse af målestoksforholdet.

4.4 Militæranvendelse

Skydeterrænet anvendes i stort omfang af specialoperationsstyrkerne (Jægerkorpset og Frømandskorpset), men benyttes også af søværnet, flyvevåbnet, hjemmeværnet, politiet og civile skytteforeninger.

Terrænet benyttes i dag intensivt som militært skydeterræn, fortrinsvis til indledende skydeøvelser for enkeltmand og mindre enheder indtil delingsstørrelse på forskellige typer skydebaner. Der skydes med håndvåben, lette og tunge maskingeværer samt panserværnsvåben. Der foretages endvidere sprængningsøvelser og kast med håndgranat. Mindre taktiske øvelser for gruppe og deling indgår ofte som optakt til de skarpe skydninger. Dette indebærer kørsel med såvel hjulkøretøjer som bæltekørertøjer. Endvidere anvendes terrænet af Jægerkorpset, Frømandskorpset og Militærpolitiet til specialskydninger.

Der er 10 forskellige skydebaner, et sprængningsområde og en håndgranatbane, og der gennemføres aktiviteter største delen af året, både som dag- og nataktiviteter.

4.5 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016

Hevring Skydeterræn rummer meget store naturværdier. Største delen af terrænet er registreret som beskyttet natur jf. naturbeskyttelseslovens §3 (hede, strandeng, overdrev, eng, mose, sø og vandløb), og der er desuden værdifulde arealer med skovnatur. Siden sidste drifts- og plejeplan har Danmark implementeret Habitatdirektivet og udpeget et netværk af Natura 2000-områder. Det har betydet, at en del af Hevring skydeterræn er blevet en del af Natura 2000-området nr. 14. Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord. Hevring Skydeterræn er både Habitatområde (H14) og Fuglebeskyttelsesområde (F15). I Natura 2000-området gælder specielle forpligtigelser om sikring af gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget (se tabel 4-1).

Gennemgangen af naturbeskyttelse på Hevring skydeterræn foretages i to særskilte afsnit, henholdsvis indenfor Natura-2000 området og for de arealer, der ligger udenfor Natura 2000-området. Afsnittet skal tilvejebringe et samlet overblik over de forskellige naturtyper, der findes på hele Hevring skydeterræn 2016, og samtidig beskrive generelle forhold, som gælder på hele Hevring Skydeterræn.

4.5.1 Klassificering af naturen på skydeterrænet

Tidligere, i den gamle drifts- og plejeplan, blev naturkortlægningen af området foretaget primært ud fra de nationale klassifikationer, der udpeger de naturtyper, der er beskyttede i henhold til naturbeskyttelsesloven (§ 3-natur), derudover er skovbeklædte arealer klassificeret med i alt 9 overordnede naturtyper (jf. tabel 4-1).

Efter implementering af habitatdirektivet og en internationalisering af naturbeskyttelsen, er denne inddeling ændret, og naturtyperne klassificeres nu også efter internationale kriterier, dvs. arealer, der tidligere kun var § 3-arealer kortlægges nu også som habitatnatur. Herved kan der fokuseres på naturtyper, som er sjældne i hele Europa og på naturtyper, hvor Danmark har en særlig

international forpligtigelse. Denne opdeling giver mere end 20 naturtyper på Hevring Skydeterræn (jf. tabel 4-1). Et af de vigtigste kriterier for denne opdeling, er tilstedeværelse af flyvesand på Hevring Skydeterræn, da tilstedeværelse af flyvesand, er en afgørende forudsætning for visse naturtyper (Fredshavn m.fl. 2016). Som tidligere beskrevet, består Hevring området af flere systemer af gamle strandvolde og klitter, og geologien er således til stede for etablering af disse naturtyper, som er relative sjældne i hele Europa. Ved udarbejdelse af denne drifts- og plejeplan har kortlægningen da også vist, at store dele af naturtyperne på Hevring skydeterræn er etableret på arealer med flyvesand. Det betyder, at § 3 arealer, som tidligere blev kortlagt som "hede", nu kan klassificeres som "klithede" (habitatnaturtype 2140) eller "enebærklit" (habitatnaturtype 2250). Den største ændring på Hevring, er imidlertid med hensyn til de lavtliggende partier, som tidligere blev kortlagt som "mose". I dag kan mange af disse områder klassificeres som "klitlavninger" (habitatnaturtype 2190).

Mosearealerne mod syd omkring Hevring Å, har et anden geologisk udgangsmateriale, idet det består af forskandsaflejringer. Her klassificeres de kortlagt § 3-moser, som fx "rigkær" (habitatnaturtype 7230), "elle- og askesump" (habitatnaturtype 91E0) og "skovbevokset tørvemose" (habitatnaturtype 91D0) (se også tabel 4-1). I den gældende kortlægning (jf. Danmarks Miljøportal) er disse moseområder vist med engnatur.

§ 3 engene rummer desuden en naturtype kaldet "tidvis våd eng" (habitatnaturtype 6410), som er under kreaturgræsning. Der findes også engarealer, som er tilgroet i store græsser og pil, og som er uden pleje.

Endelig findes der flere skovarealer, som på sigt og med den rigtige pleje, kan kortlægges som naturtypen "bøg på muld" (habitatnaturtypen 9230) og "stilkegekrat og skov på mager bund" (habitatnaturtypen 9190).

Omfattet af naturbeskyttelsesloven §3, §15 og skovlovens §3	EU-Habitatnaturltyper	Forekomst i Natura2000 område	Forekomst udenfor Natura2000 området
Strandeng	Strandeng (1330) (inklusive små ikke kortlagte områder med kveler (1310) og vadegræssamfund (1320))	X	
Hede	Klithede (2140)*	X	X
	Enebærklit (2250)*	X	X
Mose	Klitlavning (2190)	X	X
	Rigkær (7230)		X
	Plantesamfund med soldug og ulvefod på vådt sand (7150)	X	X
	Skovbevoksede tørvemoser (91D0)*	Potentiel	X
	Elle- askeskov (91E0)*		X
	Mose i bred forstand (7200)		X
	Fattigkær i bred forstand (7100)	X	X
Overdrev	Grå- og grønsværsklit (2130)*	X	X
Eng	Tidvis våd eng (6410)		X
	Eng i bred forstand (6400)		X
Vandløb	Vandløb er ikke omfattet af habitatdirektivet		X
	Bræmmer med høje urter langs vandløb (6430)		X
Sø	Brunvandet sø (3160)		X
Andre klittyper	Forstrand og begyndende klitdannelse (2110)	X	
	Hvidklit og vandremile (2120)	X	
Anden kysttype	Flerårig vegetation på stenede strande (1220)	X	
Fredskov	Potentiel bøg på muld (9130)		X
	Potentiel stilkeke krat og skov på mager bund (9190)		X

Tabel 4-1: Naturltyper på Hevring skydeterræn 2016 omfattet af naturbeskyttelsesloven og skovloven, samt hvad disse svarer til i EU-habitatnaturltyper. Derudover en angivelse af om de forekommer henholdsvis indenfor og udenfor habitatområdet. * Angiver at der på europæisk plan er tale om en prioriteret naturltype.

4.5.2 Udfordringer

De relevante udfordringer (trusler) for naturbeskyttelsen på Hevring Skydeterræn er stort set de samme på hele arealet – både udenfor og indenfor Natura 2000-området. Derfor er disse udfordringer behandlet samlet i dette afsnit.

Næringsstoffer

Ved belastning med næringsstoffer, især kvælstof, fosfor og kalium, vil robuste og kvælstofelskende (nitrofile) plantearter (som fx stor nælde og agertidsel) udkonkurere de oprindelige lavtvoksende, nøjsomme og lyskræ-

vende planter, mosser og laver.

Kvælstofbelastning fra luften påvirker de meget næringsfattige naturltyper på terrænet og udgør en trussel mod alle klitnaturltyper, idet beregninger viser, at den laveste ende af tålegrænseintervallet for disse naturltyper er overskredet.

På dele af arealet, især mod øst, ses desuden en tydelig direkte randpåvirkning fra nabo-landbrugsarealer med stor forekomst af fx stor nælde, ager tidsel og almindelig kvik. Derudover ses der, især mod sydøst, tydelige

tegn på næringspåvirkede arealer, som tidligere var opdyrkede, og der ses stedvist tydelige tegn på næringsberigelse i beskyttede naturtyper, som følge af tilskuds-fodring.

Tilgroning

Igennem de sidste år er der foretaget mange indgreb for at stoppe tilgroningen af vedplanter og høje urter. Tilgroning med træer, buske og høje urter er dog stadig en alvorlig og akut trussel mod en stor del af de lysåbne naturtyper. Det gælder fx klithede, grå- og grønsværsklit,

klitlavninger og strandenge, der tilsammen udgør betydelige arealer på Hevring Skydeterræn. Der ses flere steder en tilgroning af naturtypen "enebærklit" med løvtræer og enkelte steder med den invasive art rynket rose. Tilgroningsudfordringen gælder både indenfor og udenfor Natura 2000-området. Tilgroningen forårsages i særlig grad af birk, men også pil, bævreasp, tornblad, gyvel samt invasive plantearter særligt fyr, sitka gran og rynket rose. Tilgroningen intensiveres af næringsstoffør-sel. Endelig ses, især i den nordlige del af området, en tilgroning med blåtop på klitheden.

Tilgroning med birk er en af de største udfordringer på Hevring Skydeterræn.

Solitære birketræer leverer mange generationer af nye birketræer.

Græsning

Der er gennem tiden etableret flere kreaturhegn på Hevring Skydeterræn, og indenfor mange af disse ses en velafbalanceret græsningstryk. Gennem afgræsning skabes en mere heterogen naturpleje i modsætning til slåning og slet. Tilgroningsgraden med vedplanter og visse invasive arter holdes nede, og naturarealer der afgræsses tilgodeser flere arter, som har behov for forstyrrelser i form af tråd og lignende. Samtidig fjernes næringsstoffer fra arealet, og de næringskrævende arter udkonkurreres. Flere af de lysåbne arealer er under tilgroning. Det gælder især eng- og moseområder (fx engområder på sydsiden af Hevring Å og engområde nord for sumpvejen) samt strandenge mod nord, der i dag er præget af høje græsser og urter. Det samme gør sig gældende for flere hedearealerne, fx øst for Hevringlejren og nordøst for Lejrgården.

Invasive arter

De invasive arter udgør en udfordring. Det fremgår ikke af den sidste drifts- og plejeplan, hvor mange invasive

arter der forekom på Hevring Skydeterræn, men rynket rose og kæmpe bjørneklo er nævnt. I 2016 er der registreret 13 invasive arter på terrænet (tabel 4-2).

Det fremgår af basisanalysen til den gældende Natura 2000-plan for området, at invasive arter optræder på tværs af alle naturtyper i området. Rynket rose, japansk pileurt, og flere invasive nåletræarter findes langs kysten, hvor de fortrænger den naturlige flora og fauna. Det fremgår endvidere, at de tørre klittyper på Hevring Hede er truede af invasive vedplanter som bjerg-fyr og østrigsk fyr.

Invasive dyrearter synes ikke, at være et alvorligt problem på Hevring Skydeterræn. Iberisk skovsnegl (dræbersnegl) blev kun set et par steder på terrænet, hvilket dog kan skyldes årstiden og den tørre sensommer.

Gruppe	Artsnavn
Træ	Bjerg-fyr
	Sitka-gran
	Østrigsk fyr
	Kæmpegran
	Glansbladet hæg
Busk	Rynket rose
Urt	Vadegræs
	Canadisk bakkestjerne
	Kæmpe-pileurt
	Kæmpe bjørneklo
	Vandpest
Mos	Stjerne-bredribbe
Dyr	Iberisk skovsnegl/dræbersnegl

Tabel 4-2: Overblik over registrerede invasive arter (jf. Fredshavn m.fl., 2016) på Hevring Skydeterræn.

Problemarter

Problemarter, som fx tornblad, kan udgøre en udfordring på Hevring Skydeterræn, såfremt de ikke bekæmpes vedvarende, som det er foregået i foregående plejeperiode.

Tornblad er især en udfordring på habitatnaturtyperne grå- og grønsværsklit (2130), klithede (2140) og enebærsklit (2250) og ses primært på arealerne nord for Vindingsmindevej.

Tornblad i blomst på klitheden på Hevring Skydeterræn.

Forstyrrelse

Generelt er militærets aktiviteter og forstyrrelse på Hevring Skydeterræn ikke en udfordring. Men udfordringen er derimod, at få flere militære forstyrrelser på en større del af området. Det har vist sig, at militære aktivitet i moderat grad, fremmer meget værdifulde og sjældne naturtyper og arter. Dette kan eksempelvis afhjælpes ved at etablere nye militære aktiviteter i urørte og tilgroede områder i skovene.

Forstyrrelser fra løst gående hunde er hele året en potentiel trussel for fugle og anden fauna på terrænet. Den mest betydende prædator er formentlig ræv, der ofte træffes i terrænet, herunder langs stranden og på Hevring Revle.

Dræning

På Hevring Skydeterræn er der løbende skabt mere naturlig hydrologi på strandengsarealer indenfor Natura 2000-området, idet grøfternes vedligeholdelse er ophørt. På de beskyttede mose- og engarealer udenfor Natura 2000-området, ses afvanding i form af især grøftning. Kortlægningen viser at flere arealer i dag er påvirket, og den naturlige vådbundsvegetation erstattes af mere almindelige konkurrencedygtige tørbundsarter. Flere steder er grøfterne så dybe (op til 1,5 meter), at ophør af vedligehold ikke er tilstrækkelig for genetablering af hydrologi.

4.6 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016 – indenfor Natura 2000-området

Dette afsnit omhandler de emner, der er centrale for Natura 2000-området, henholdsvis naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget registreret på Hevring Skydeterræn.

Der skal tages hensyn til naturtyper og arter på Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag samt arter omfattet af habitatdirektivets bilag IV (bilag IV-arter). I nedenstående afsnit, fremgår kun de arter, der potentielt vurderes at have tilknytning Hevring Skydeterræn – direkte indenfor området eller indirekte via området omkring Hevring. Arter, hvor det er åbenlyst, at de ikke har tilknytning Hevring Skydeterræn er undladt i planen. I de tilfælde, hvor der ikke foreligger data for arterne, vurderes projektområdet som mulig levested for arterne.

4.6.1 Natura 2000-området

Natura 2000-område nr. 14 kaldet "Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord" og Hevring Skydeterræn overlapper geografisk i den nordlige del af skydeterrænet, dvs. klit- og strandarealerne ud mod Kattegat, samt fladvandet mellem Hevring Revle og kysten samt selve Hevring Revle.

Figur 4-2: Geografisk oversigt over Hevring Skydeterræns placering (rød markering) i forhold til Natura 2000-område nr. 14 (grøn markering).

Natura 2000-området består af henholdsvis habitatområde H14 og fuglebeskyttelsesområde F2 og F15, men Hevring Skydeterræn er kun omfattet af habitatområde H14 og fuglebeskyttelsesområde F15.

Hele Natura 2000-området, udgør godt 70.000 ha, hvoraf ca. 90 % udgøres af hav. De fleste steder er det begrænset til kun at omfatte havområdet og det marine forland. I den nordlige del strækker området sig langs den jyske østkyst over store, lavvandede kystarealer med vigtige levesteder for fisk og især fugle. Hele Natura 2000-området og dets naturindhold er nærmere beskrevet i gældende Natura 2000-plan og tilhørende basisanalyse (Miljø- og fødevareministeriet & Naturstyrelsen 2016, Miljøministeriet og Naturstyrelsen 2014).

Natura 2000-planen for det internationale beskyttede område, beskriver mål, retningslinjer og indsatsprogram for Natura 2000-området i perioden 2016-2021. I modsætning til første Natura 2000-plan (1. planperiode) (Mil-

jøministeriet, Naturstyrelsen 2014) er den gældende Natura 2000-plan (2. planperiode) ikke særlig specifik, og flere målsætninger har ikke direkte relevans for Hevring Skydeterræn, men er mere målrettet Natura 2000-områdets øvrige arealer (Miljø- og Fødevareministeriet & Naturstyrelsen 2016). Nedenstående giver et overblik over indsatser og retningslinjer, der er beskrevet i gældende Natura 2000-plan (Miljø- og Fødevareministeriet & Naturstyrelsen 2016), og som vurderes at have relevans for Hevring Skydeterræn:

Generelle retningslinjer i Natura 2000-planen

- Der arbejdes for at sikre de lysåbne naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje
- Der arbejdes på at sikre egnede levesteder for områdets arter
- Indsatser gennemført i 1. planperiode vedligeholdes, fx ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.

Område specifikke retningslinjer i Natura 2000-planen (2016-2021)

- Tilstanden af levesteder for klyde, fjordterne, havterne og dværgterne forbedres, således at 75% af de kortlagte levesteder får en god naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.
- Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen klithede med fokus på arealer med forekomster på over 10% af arealet af naturtypen.

Arealmæssigt udgør den del af Hevring Skydeterræn, der er omfattet af Natura 2000, ca. 2,5 promille af hele Natura 2000-område nr.14. Det svarer til ca. 176 ha, og er under halvdelen af hele Hevring Skydeterræn.

I det følgende beskrives udpegningsgrundlaget for hele Natura 2000-området, herunder naturtyper og arter, og med fokus på naturtyper og arter, som er repræsenteret på Hevring Skydeterræn, og som samtidig har relevans for en indsats på terrænet.

4.6.2 Udpegningsgrundlaget

Udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området udgøres af 33 naturtyper, 1 planteart, 3 fiskearter, 2 pat-

tedyrarter og 20 fuglearter. Kun en mindre del heraf er repræsenteret på Hevring Skydeterræn. Tabel 4-3 angiver arealet af kortlagte naturtypearealer på Hevring Skydeterræn jf. Natura 2000-planen og basisanalysen (Miljø- og fødevareministeriet & Naturstyrelsen 2016, Miljøministeriet og Naturstyrelsen 2014).

Naturtype-nummer	Naturtypenavn	Forekomster (ha) på Hevring Skydeterræn,
1330	Strandenge	11,1
2120	Hvid klit	1,4
2130	Grå/grøn klit	21,5
2140	Klithede	53,8
2190	Klitlavning	4,3
2250	Enebærklit	7,8
	I alt	99,9
	Arter	Forekomst på Hevring Skydeterræn
	Klyde	Potentiel levested
	Havterne	Potentiel levested
	Fløjlsand	Rasteområde
	Odde	Levested

Tabel 4-3. Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 14 Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord, og som er registreret på Hevring Skydeterræn.

Udover ovennævnte har Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse i 2016, i forbindelse med udarbejdelse af nærværende plan registreret 3 naturtyper, som fremgår af udpegningsgrundlaget, men som ikke tidligere har været registreret på Hevring Skydeterræn. Det drejer sig om habitatnaturtype 1220 "flerårig vegetation på stenede strande" (0,1 ha), 2110 "for klit" (0,1 ha), samt 7150 "plantensamfund på vådt sand" (0,1 ha).

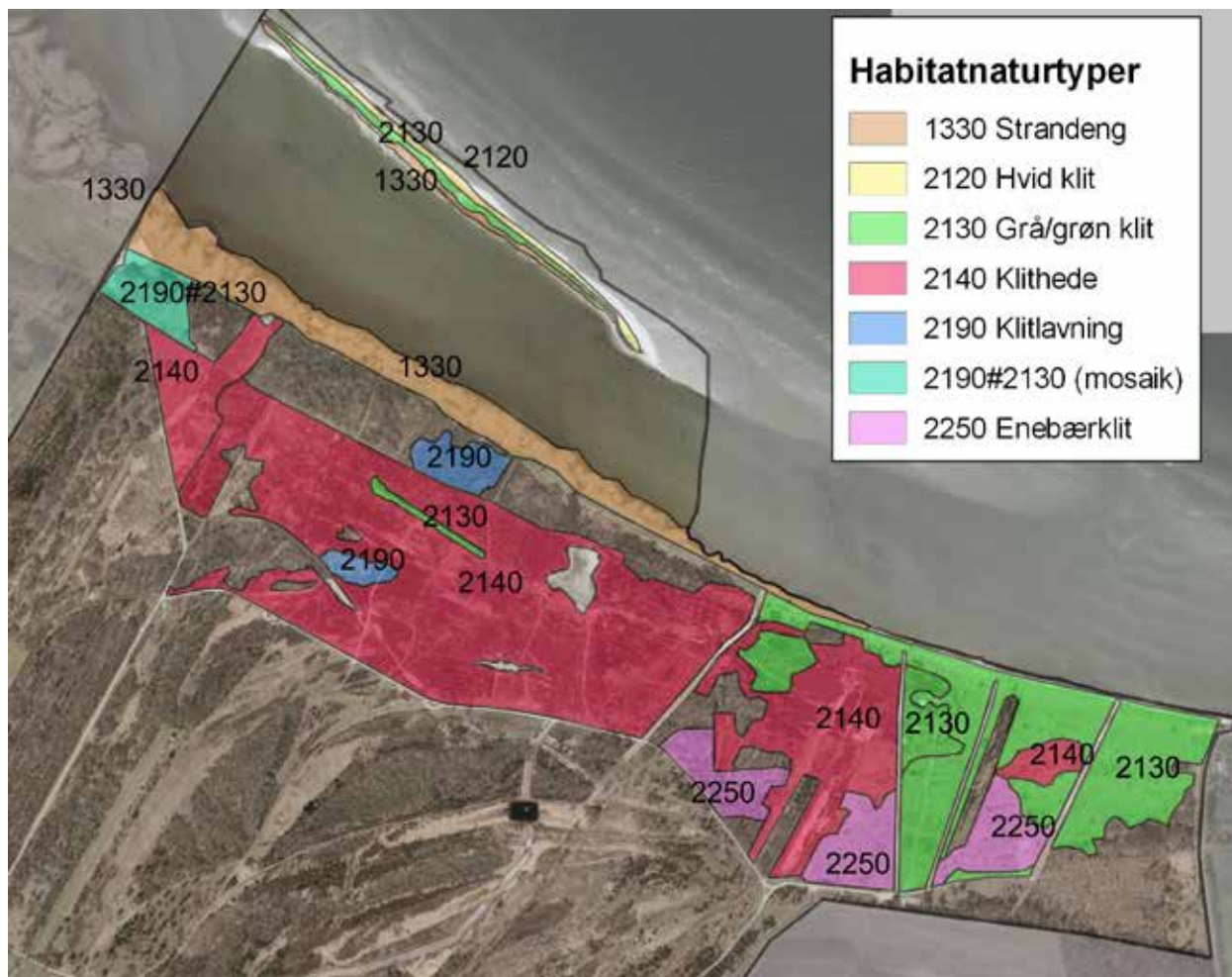
Der er kortlagt et potentielt levested for klyde og havterne på Hevring Revle, og der er registreret fløjlsand i område ud for området Hevringholm (Miljøministeriet, Naturstyrelsen 2014).

Naturtypen "strandeng" forekommer på terrænet, men udgør en begrænset del af arealet med naturtype i Natura 2000-området. Men fremfor alt bidrager Hevring Skydeterræn især til Natura 2000-områdets klitnaturtyper, idet hele Natura 2000-områdets forekomst ligger på terrænet. Særligt klithede forekommer med et stort areal på næsten 54 ha.

4.6.3 Habitatnaturtype kortlægning

Der er kortlagt 6 af de 33 naturtyper, som er på udpegningsgrundlaget (se Figur 4-3). Tabel 4-3 giver en oversigt over typerne og deres areal på terrænet. Der er i alt kortlagt 99,9 ha med habitatnaturtyper, hvor langt størsteparten er klithede med knap 54 ha, grå- og grønsværsklit er kortlagt med 21,5 ha og strandeng med 11,1 ha. Tilsammen udgør disse tre naturtyper ca. 86 % af det kortlagte areal med habitatnaturtype. Der er længst mod vest desuden kortlagt en mosaik af to klitnaturtyper. Flere af typerne er omfattende beskrevet i FBE (2013) og Fredshavn m.fl. (2016).

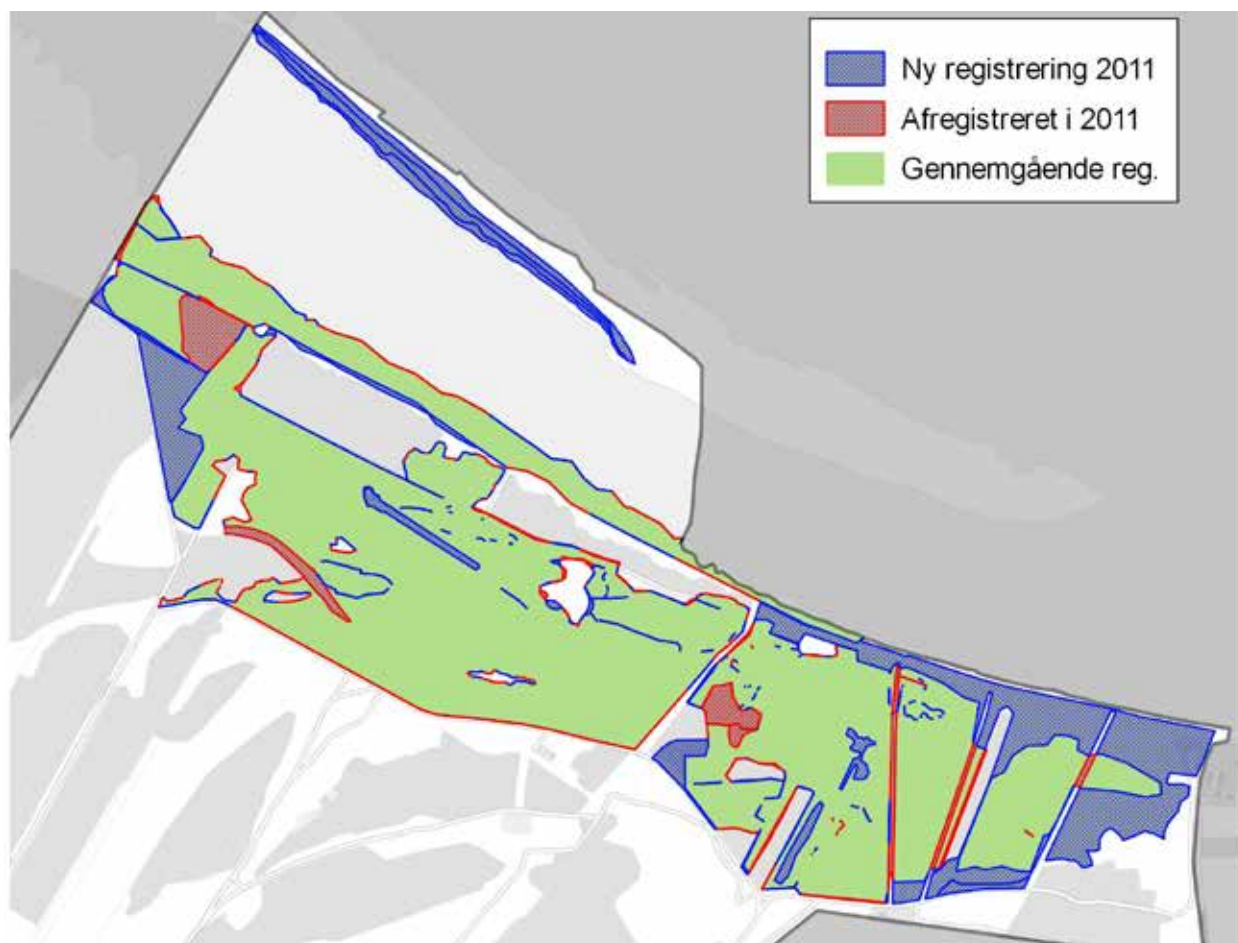

Figur 4-3. Udbredelsen af habitatnaturtyper på Hevring Skydeterræn i Natura 2000-området.

Kortlægningen af naturtyperne er ændret fra første til anden kortlægning. Figur 4-4 og Tabel 4-4 viser områder, hvor der dels er kortlagt ny habitatnatur (19,1 ha), og dels hvor der er afregistreret tidligere kortlagt natur (4,01 ha). Især naturtypen "grå/grøn klit" er kortlagt på et større areal i sidste periode. Ændringerne kan tillægges, at kortlægningen er blevet mere præcis, og at kriterierne for kortlægning af nogle naturtyper er justeret. Derudover kan der ske en naturtypeændring som følge af u hensigtsmæssig pleje i kombination med næringstilførsel. Fx kan "klithede" ændres til "grå- og grønsværsklit" ved omfattende slåning i kombination med næringsberigelse. Hertil kommer, at den seneste registrering medtager naturtyper, der ikke tidligere har været omfattet af kortlægningen. Dette giver sig udslag i nye arealer med naturtypeforekomster (samlet 1,38 ha). Her drejer det sig udelukkende om "hvid klit" på Hevring Revle.

Forklit og hvid klit på Hevring Revle.

Figur 4-4. Ændringer i kortlægningen af habitatnatur i Natura 2000-området på Hevring Skydeterræn fra 1. til 2. planperiode. Blå markering: Nykortlagt habitatnatur. Rød markering: Afregistreret habitatnatur. Grøn markering viser de arealer med habitatnatur, som er registreret i begge perioder.

Naturtype	Naturtypenavn	Nyt areal (ha)	Fjernet areal (ha)
1330	Strandeng	1,4	0,1
2120	Hvid klit	1,4	0
2130	Grå/grøn klit	11,5	0,7
2140	Klithede	3,3	1,9
2190	Klitlavning	0,2	1,4
2250	Enebærklit	1,4	0,1
Sum		19,2	4,2

4.6.4 Naturtypetilstand

Status for de kortlagte habitatnaturtyper i form af den udregnede naturtilstand samt arealfordelingen for de enkelte naturtyper fremgår af Tabel 4-5 og Figur 4-5. Figur 4-6 viser habitatnaturtypernes tilstandsvurdering og deres geografiske tilknytning på Hevring Skydeterræn.

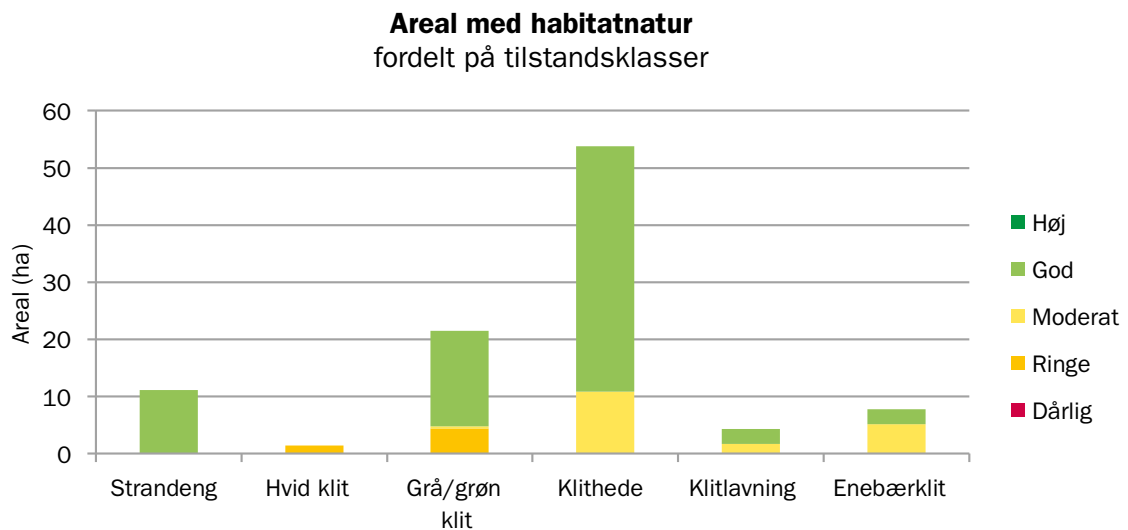
Tabel 4-4: Oversigt over ændringer i naturarealer registreret forud for de to sidste planperioder. "Nyt areal" er kortlagt første gang i 2011. "Fjernet areal" var kortlagt i 2004-2005, men blev fjernet fra registreringen ved genkortlægningen i 2011.

Naturtype	Naturtypenavn	Høj	God	Moderat	Ringe	Dårlig	Areal (ha)
1330	Strandeng	0	11,1	0	0	0	11,1
2120	Hvid klit	0	0	0	1,4	0	1,4
2130	Grå/grøn klit	0	16,7	0,5	4,4	0	21,5
2140	Klithede	0	43,0	10,8	0	0	53,8
2190	Klitlavning	0	2,6	1,7	0	0	4,3
2250	Enebærklit	0	2,7	5,1	0	0	7,8
Sum areal		0	76,0	18,1	5,7	0	99,9
Procent		0%	76%	18%	6%	0%	

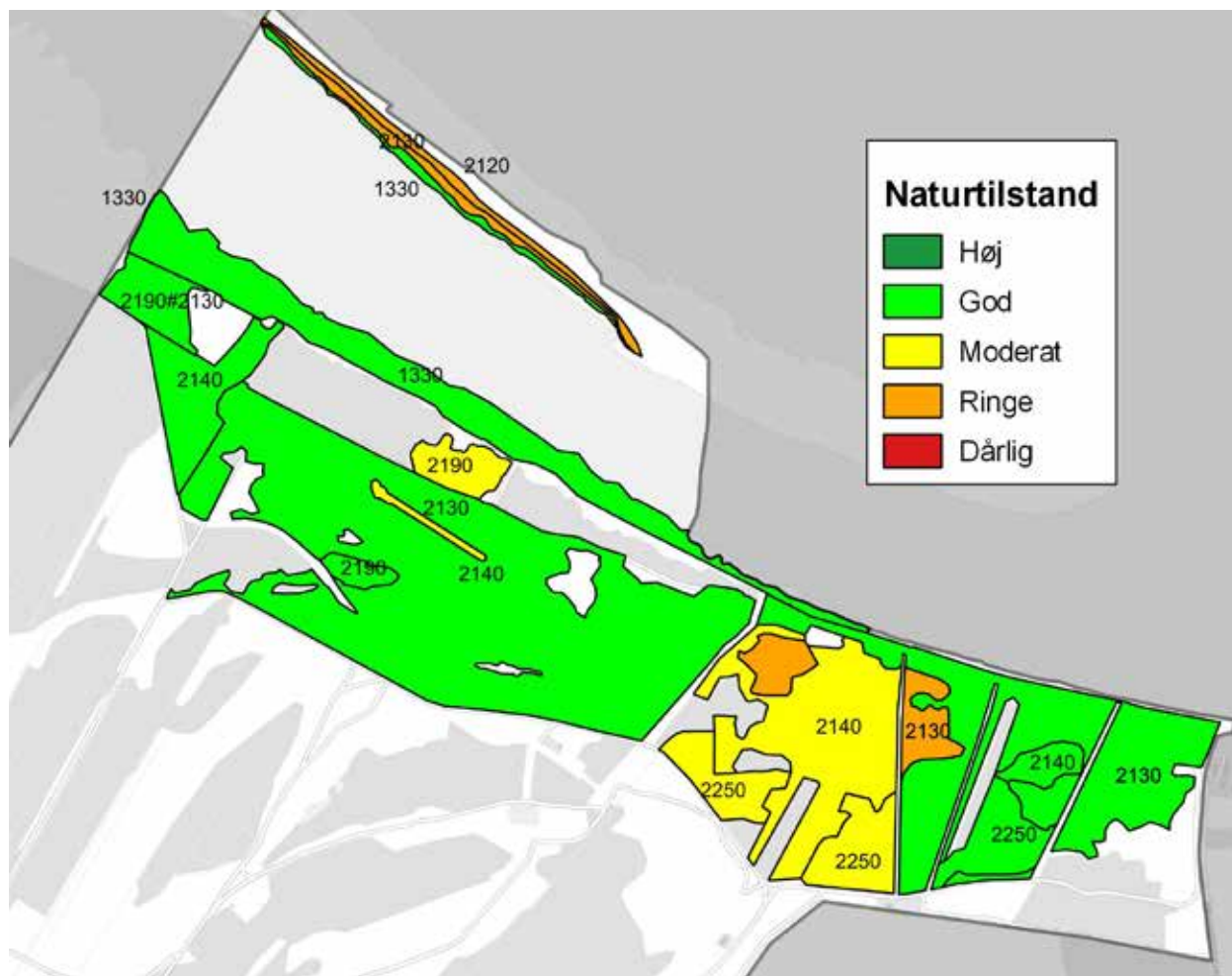
Tabel 4-5. Fordelingen af kortlagte habitatnaturtyper på Hevring Skydeterræn samt vurdering af naturtilstanden.

Overordnet set, er der sket tilstandsfremgang i forhold til sidste kortlægningsrunde, selvom en direkte sammenligning ikke er mulig, da det ikke er helt de samme arealer, som er kortlagt. Hele 76 % af de kortlagte naturtyper har en god tilstand svarende til gunstig bevaringsstatus. For den mest udbredte naturtype "klithede", er tilstanden på hovedparten af arealet (ca. 43 ha svarende 80 %) i god tilstand. Og ingen arealer med "klithede" er i ringe tilstand. På den anden side er andelen af "klithede" med god tilstand blevet mindre i den nye kortlægning, og samtidig er andelen af "klithede" med moderat naturtilstand forøget. Kun 2 af de kortlagte naturtyper (hvid klit

og grå/grøn klit) har andele med ringe naturtilstand med et samlet areal på 6 %. Det betyder, at knap 25 % af terrænet har ugunstig bevaringsstatus, svarende til moderat (18 %) og ringe (6 %) tilstand. Strandengens tilstand er forbedret fra moderat til god tilstand. Det er ikke muligt, at vurdere tilstanden af "grå/grøn klit", da arealet er forøget. Der er mere "klitlavning" med god tilstand og mindre andel med moderat tilstand. "Enebærklit" er også forbedret. Tidligere var hele enebærklitarealet i moderat tilstand og ingen andel med god tilstand, men i den nyeste kortlægning er 35 % med god tilstand og resten moderat.

Figur 4-5. Tilstanden og arealet af de kortlagte naturtyper på Hevring Skydeterræn i 2. kortlægningsrunde.

Figur 4-6. Habitatnaturtypernes tilstandsvurdering og deres geografisk udbredelse på Hevring Skydeterræn.

4.6.5 Status på aktuelle trusler for registrerede naturtyper indenfor Natura 2000-området på Hevring Skydeterræn

Efter forsvarsministeriets ejendomsstyrelse egen kortlægningen i 2016 vurderes følgende, at være de største aktuelle trusler for registrerede naturtyper (Tabel 4-6) og arter.

Strandeng

På strandengen er udfordringen især tilgroning. Samtidigt skal der fortsat bekæmpes rynket rose, kæmpe bjørneklo og vadegræs. Vadegræs forekommer i øjeblikket i meget begrænset omfang, og kan således let bekæmpes ved en simpel opgravning.

Hvid klit

På den hvide klit på Hevring Revle er det især vigtigt, at bekæmpe rynket rose og vadegræs.

Grå/klit, klithede og klitlavning

I den grå/grøn klit, klithede og i klitlavningerne er det især tilgroning med birk, som er den store udfordring.

Enebærklit

Alle Natura 2000-områdets arealer med enebærklit ligger på Hevring Skydeterræns areal. Dermed har Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse et særligt ansvar i forhold til sikring af gunstig bevarelsesstatus for denne type. Naturtypen er truet af den generelle tilgroning med træer og buske. For at opnå gunstig bevaringsstatus for naturtypen, skal træerne og buske løbende fjernes.

Næringsstoffer på næringsfattig klitnatur

Tilførsel af næringsstoffer fra luften er en generel trussel mod de næringsfattige naturtyper, men er ikke medtaget i den konkrete vurdering. Iflg. Natura 2000-planen

skal en reduktion af påvirkningen med næringsstoffer ske gennem husdyrgodkendelsesloven, og er således ikke en del af Natura 2000-planens indsatsprogram. Der

findes imidlertid en stribe generelle virkemidler, som kan iværksættes for at modvirke næringsberigelsen. Disse beskrives i analyseafsnittet.

Habitatnaturtype (naturtype nr.)	Primære udfordringer vurderet i 2016 af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse
Strandeng (1330).	Invasive arter (primært rynket rose kæmpe bjørneklo og vadegræs) samt tilgroning med høje græsser.
Hvid klit (2120)	Invasive arter (primært rynket rose).
Grå/grøn klit (2130)*.	I mindre grad tilgroning med birk.
Enebærklit (2250)*.	Tilgroning med forskellige træer og buske.
Klithede (2140)*.	Tilgroning med birk.
Klitlavning (2190)	Tilgroning med birk.

Tabel 4-6: Naturtyper og vurdering af deres primære trusler i Natura-2000 området på Hevring Skydeterræn på grundlag af data fra 2016. Stjernemarkerede typer (*) er prioriterede naturtyper, hvilket medfører et særligt ansvar for beskyttelsen.

4.6.6 Natura 2000-arter (arter på udpegningsgrundlaget)

Udpegningsarterne for Natura 2000-området omkring Hevring Skydeterræn omfatter 2 pattedyrsarter, 3 fiskearter, 19 fuglearter og 1 planteart. Selve Hevring Skydeterræn huser kun en enkelt af udpegningsarterne i Natura 2000-området, nemlig odder. Men der er udpeget potentielt levested på Hevring Revle for havterne og klyde. Store flokke af fløjlsand bruger området ud for Hevringholm som hvile- og fødesøgningsområde (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014).

Aktiviteterne på terrænet kan have betydning for de store mængder trækfugle, der gæster kyst- og havområderne, hvor omkring en halv snes er på udpegningsgrundlaget. Ligeledes kan aktiviteter og pleje på Hevring Skydeterræn, særligt på strandengene og Hevring Revle, på sigt have en vis betydning for ynglefugle på udpegningsgrundlaget, fx. havterne og klyde.

Udpegningsarter, der vurderes at have tilknytning til Hevring Skydeterræn, vil blive gennemgået i nedenstående afsnit, og der vil blive foretaget en vurdering af, om aktiviteter kan have en væsentlig indvirkning på arternes gunstige bevaringsstatus.

Odder

Odder er såvel bilag IV-art (se senere afsnit) som art på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Odder har levested på Hevring Skydeterræn, hvor den færdes langs kystlinjen og langs Hevring Å. Der er ikke præcist kendskab til bestanden, men skydeterrænet spiller formentlig en væsentlig rolle for arten. Det er vigtigt at sikre gode spredningsmuligheder for odderen. Vandløb oprenses skånsomt, sikre faunapassager og uforstyrret (Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, 2012).

Odder findes på i alt 6 forskellige lokaliteter i Natura 2000-området, og findes desuden udenfor i alle Nordjurs Kommunes vandløbssystemer (Madsen, A.L. 2017). Det tyder altså på at bestanden har det godt i området (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014).

Havterne

Hevring Revle er i den seneste basisanalyse kortlagt som potentiel levested for havterne. Arten er trækfugl men yngler i Danmark overvejende på små ubeboede øer og holme med sparsom vegetation ved sikrede kyster og aldrig inde i landet. Havternen er Danmarks almindeligst ynglende terneart og lever i kolonier spredt langs de danske kyster undtagen på Bornholm. Arten er sårbar over for forstyrrelse, prædation på yngle-

pladserne (især fra ræve), og for tilgroning (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014). Hevring Skydeterræn udgør dog såvel arealmæssigt som aktivitetsmæssigt en begrænset del af det samlede Natura 2000-område, og det vurderes at aktiviteterne Hevring Skydeterræn ikke vil have en væsentlig indvirkning på artens gunstige bevaringsstatus. Besøgende, særligt dem med løse hunde, vurderes at være en større trussel overfor havternens mulighed for at etablere sig som ynglefugl på Hevring Revle og de tilstødende revler øst og vest for.

Klyde

Hevring Revle er i den seneste basisanalyse kortlagt som potentiel levested for Klyden. Den er trækfugl men yngler i Danmark hovedsageligt i kolonier primært langs lavvandede fjordkyster og i salte eller brakke kystlaguner, hvor der findes slikvader og åbne enge med lav vegetation. Rederne placeres ofte på småøer, der er i sikkerhed for ræve og andre rovdyr. Det vurderes, at ræv kan udgøre en potentiel trussel på Hevring Revle.

Klyden blev totalfredet i Danmark i 1922. Det vurderes, at arten gennem den seneste årrække formentlig er i tilbagegang efter en lang årrække med fremgang (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014). Hevring Skydeterræn udgør dog såvel arealmæssigt som aktivitetsmæssigt en begrænset del af det samlede Natura 2000-område, og det vurderes således ikke, at have en væsentlig indvirkning på artens gunstige bevaringsstatus. Besøgende, særligt dem med løse hunde, vurderes at være en større trussel end rovdyr overfor klydens mulighed for at etablere sig som ynglefugl på Hevring Revle og de tilstødende revler øst og vest for.

Fløjlsand

Fløjlsand yngler i Skandinavien og det nordlige Rusland, og som vintergæst er den ret almindelig i danske havområder primært i de indre danske farvande. Arten forekommer i de største antal og samtidig rimelig stabilt i fuglebeskyttelsesområde nr. 15, hvor områderne ud for Hevringholm og Sørdringsholm Strand især bruges som raste- og fourageringsplads med flokke på op til tusind individer.

Fløjlsand fouragerer især på områdernes muslingeforekomster på dybere vand, men den udnytter også andre fødeemner på lavere vand. Fuglene flytter i nogen grad rundt i Kattegat-området afhængig af vejr, isforhold og menneskelige forstyrrelser.

Antallet af overvintrende fløjlsænder har været meget varierende ved midvintertællingerne, og artens forekomst i de indre danske farvande afhænger i vid udstrækning af vinterens hårdhed. Overordnet set vurderes antallet af både overvintrende og fældende fløjlsænder i danske farvande at have været i markant tilbagegang. Fløjlsand er i Danmark udsat for flere trusler som omfatter alt fra bifangst i fiskeredskaber, olieforurening og reduktioner i fødemængde og fødekvalitet. Flere faktorer kan derfor være årsag til den negative bestandsudvikling (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014).

Aktiviteter på Hevring Skydeterræn vurderes ikke at være et problem for arten, i det fuglene tilpasser deres rasteområde efter aktiviteterne. Hevring Skydeterræn udgør arealmæssigt en begrænset del af det samlede Natura 2000-område, og da effekten af skydeøvelser ud i havzonen er midlertidige/temporære, vurderes disse således ikke at have en væsentlig indvirkning på artens gunstige bevaringsstatus

4.6.7 Øvrige arter (herunder bilag IV-arter)

EF's habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (bilag IV-arter) (EU, 1992). Beskyttelse gælder generelt, dvs. såvel indenfor som udenfor Natura 2000-områderne. Til gengæld er der ikke, som for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000, krav om, at der skal ske en aktiv indsats. Aktiviteter må ikke beskadige eller ødelægge yngle- eller rasteområder i det naturlige udbredelsesområde for bilag IV arterne. Således må arternes økologiske funktionalitet ikke påvirkes negativt.

Forvaltningen af bilag IV-arter er i vid udstrækning indarbejdet i de generelle retningslinjer Forsvaret arbejder for, og der vil også være stort sammenfald med forvaltningen af Natura 2000-områdets arealer og de øvrige naturarealer.

Nedenfor beskrives de arter, der vurderes at have tilknytning til Hevring Skydeterræn.

PATTEDYR

Flagermus

Ifølge Danmarks Miljøundersøgelser er der registreret 5 flagermusarter i lokalområdet omkring Hevring Skydeterræn: Vandflagermus, brunflagermus, langøret flagermus, sydflagermus og dværgflagermus.

Forvaltningsmæssig kan flagermusarterne til en vis grad ses under ét, idet mange arter ynder at have deres sommeropholdssteder i hulheder, sprækker og spættehuller m.v. i træer og i forskellige slags bygninger. Om vinteren foretrækker de opholdssteder, der er frostfrie, men med lave plusgrader samt steder, der er sikret mod forstyrrelser. Vand- og damflagermus er afhængig af åbne vandflader til fødesøgning, men ellers trives flagermus generelt i varieret landskab (Søgaard & Asferg, 2007).

Den nærmere udbredelse og betydningen af Hevring Skydeterræn, som yngle- og rasteområde for de enkelte arter, er ikke opgjort her, men det skønnes, at området, med kombinationen af mange forskellige terrænelementer, har en betydelig værdi som levested for både almindelige og mere sjældne flagermusarter.

KRYBDYR

Markfirben

Markfirben er varmeelskende og yngler på en række forskellige typer af levesteder, lige fra menneskeskabte levesteder som vejskråninger og grusgrave til mere naturlige levesteder som overdrev, heder, højmoser, strandenge, klitter og kystskrænter. Kendetegnende for disse yngleområder er, at de indeholder solvendte skrån timer med veldrænende, løse jordtyper og sparsom bevoksning. Derudover benytter markfirben linieformede terrænelementer såsom vejrabatter, skovbryn, jernbanetraceer, levende hegn, stengærder o.lign. som spredningskorridorer.

Markfirbenet er i tilbagegang i Danmark (Søgaard & Asferg, 2007). Der er ikke kendskab til artsregistreringer i området, men Hevring Skydeterræn rummer velegnede raste- og yngleområder for arten. Moderat slidtage af ky-

starealerne, især grå/grøn klit på Hevring Skydeterræn, skaber velegnede levesteder, når bar, løs og sandet jord fritlægges.

Padder

Ifølge Danmarks Miljøundersøgelser er der registreret 4 paddearter i lokalområdet omkring Hevring Skydeterræn: Stor vandsalamander, løgfrø, spidssnudet frø og strandtudse. De stiller ikke helt samme krav til ynglelokalitet, men generelt skal der være varme vandpartier til klækning af æggene. Stor vandsalamander og løgfrø yngler i lysåbne, vegetationsrige vandhuller med rent vand. Spidssnudet frø yngler i mange vådområder, lige fra ganske små vandhuller til bredzonen af store søer, både lysåbne vandflader til mere tilgroede områder. Strandtudse yngler i lavvandede, lysåbne, udtørrende vandhuller og markoversvømmelser.

Padder har generelt en lav mobilitet, og de enkelte dyr bevæger sig typisk over korte afstande (op til 1 km), og er afhængig af at deres rasteområder er tæt på yngleområderne. Rasteområder for stor vandsalamander er ofte tilknyttet skov og til menneskeboliger, hvorimod løgfrø ynder arealer med løs sandet overjord eller bar muldjord og med lav vegetation. Spidssnudet frø trives bedst på enge og moseområder tæt på yngle vandhullerne, og strandtudse ynder åbne arealer med enten ingen eller meget lav bevoksning – eksempelvis vindbrud o.lign. (Søgaard & Asferg, 2007).

Hevring Skydeterræn vurderes med tilstedeværelsen af mange forskellige terrænelementer at være velegnet som raste- og yngleområder for alle fire arter. Der kan med fordel etableres flere mindre lavvandede vandhuller, der kan sammenbinde arternes levesteder og sikre spredningsmuligheder. Dette kan ske i forbindelse med genetablering af naturlig hydrologi (se aktivitetsafsnit 7).

4.7 Naturen på Hevring Skydeterræn 2016 – udenfor Natura 2000-området

4.7.1 Nationalt beskyttede naturtyper

Der findes meget værdifuldt natur på Hevring Skydeterræns arealer udenfor Natura 2000-området (se

Figur 4-7). Mange arealer er beskyttet af naturbeskyttelseslovens §3, og det gælder især for hovednaturtyperne hede, overdrev, mose, eng, sø og vandløb. Samlet set dækker de omkring 140 ha. Mange af disse naturtyper kan underopdeles og registreres efter de internationale regler, som habitatnatur, akkurat som det er tilfældet på de arealer, der ligger inden for Natura 2000-området.

Det er værd at bemærke, at disse §3 arealer er kortlagt tilbage i perioden 1994-2004 (Madsen 2016), og at der er sket meget med hensyn til afgrænsning og tilstand siden registreringen for 12-22 år siden. Da det er Kommunen, der er myndighed på naturbeskyttelsesloven §3, er de officielle data dem, der findes i databasen på Danmarks Miljøportal. I nedenstående tabel (Tabel 4-7) gives et overblik over arealet af de

enkelte naturtyper, baseret på de data der kan trækkes fra Miljøportalen.

Naturtype	Hele terrænet (ha)	Areal udenfor Natura 2000 området (ha)
Hede	177,7	92,9
Eng	25,6	25,6
Mose	24,7	14,3
Overdrev	11,9	6,9
Sø	0,36	0,36
Sum	240,2	140,1

Tabel 4-7: Arealer med §3-beskyttede naturtyper på hele skydeterrænet i forhold til arealer med §3-natur uden for Natura 2000-området. Data er baseret på tilgængelige data fra Miljøportalen.

Figur 4-7. Oversigt over arealer på Hevring Skydeterræn som er kortlagt som beskyttede arealer omfattet af §3 i naturbeskyttelsesloven. Kortlægningen er vejledende og data er baseret på tilgængelig information fra Miljøportalen.

Heder

Hede dækker 66 % af det samlede areal af beskyttet natur udenfor Natura 2000-området. Det meste af hedearealet dækker over klithede, men også enebærklit. På heden er der fundet de mest almindelige dværgbuske som tranebær, engelsk visse, hedelyng, revling og blåbær. En del af de kortlagte hedeområder dækker over mose (klitlavninger) med fattigkær, hvor der stedvis er dominans af tørvemosser. Det gælder fx området vest og øst for Erichs Sø. Der er endvidere arealer, der ikke fremgår af den officielle kortlægning endnu, men som i dag vil blive registreret som overdrev. Det gælder fx arealet 7a syd for Sumpvejen. Her findes et meget værdifuldt overdrevsareal med flere vokshatte, fx den sjældne spidspuklet vokshat, og en række naturtypekarakteristiske arter for surt overdrev, så som fåresvingel og kratfladbælg samt gul-evighedsblomst, som ses spredt på arealet. Arealet er påvirket af nærringstoffer, og lokalt præget af næringskrævende arter.

Den lysåbne hedenatur er flere steder truet af tilgroning med især birk. Naturtypen enebærkrat er også under tilgroningspres fra løvtræer og stedvis fra den invasive rynket rose.

Tyttebær ses flere steder på terrænet.

Hedelyng i fuld flor.

Eng

Det samlede engareal dækker over knap 26 ha, svarende til ca. 18 % af det samlede areal med beskyttet natur, og naturtypen findes primært i den syd-vestlige del af området. En del af de kortlagte arealer er i 2016 kortlagt som mose med værdifuldt rigkær med næbstar, toradet star, bukkeblad og kragefod. Men også to værdifulde rigkærsmosser: spids spydmos (*Calliergonella cuspidata*) og engkost (*Climacium dendroides*). Andre dele er tørre klitter med værdifuld grå-/grønklit eller i §3-sammenhæng - overdrev. Det meste værdifulde engareal ligger i den nordvestligste del af engområdet. Her findes meget værdifuld tidvis-våd eng (habitatnaturtypenummer 6410). Her blev der i 2016 registreret de naturtypekarakteristiske arter: eng-viol, tormentil og sump-kællingetand. Derudover katteskæg, hundehvene, vandnavle og djævelsbid samt den sjældne udspilet star.

Der er endvidere arealer, som er tidligere agerjord, og hvor der efterhånden har indfundet sig typisk engnatur.

En del naturarealer er under tilgroning med især pil og birk, men også høje græsser og næringskrævende arter, som stor nælde og agertidse, ses i mindre dele af området. Andre arealer bærer præg af tidligere tiders omlægning med dominans af almindelig rajgræs og hvid kløver.

Mose

Mosearealet udgør ca. 10 % af det kortlagte naturbeskyttede areal. Mere end halvdelen af dette areal er tilgroet med birk og pil. Der er typisk tale om gamle klitlavninger, som tidligere var lysåbne, og hvor der ikke har været plejet i mange år, og som nu er tilgroet. Forklaringen på dette er formentlig, at der i mange tilfælde er tale om meget våde lokaliteter, hvor pleje er svært at gennemføre store del af året. Derudover blev der i den gamle drifts- og plejeplan (Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando 2001) anbefalet ”fri succession i moser” både udenfor men også indenfor Natura 2000-området.

Der er fugtige krat – og træbeklædte områder, der har karakter af mose. Det gælder fx arealet sydøst for håndgranat banen og birkesumpen syd for Rævekrat m.fl.

Overdrev

Det fremgår af myndighedernes data, at der kortlagt 6,9 ha med overdrevsnatur. Det svarer til knap 5 % af arealet med beskyttet natur udenfor Natura 2000-området. Det drejer sig om 3 arealer. Det ene område ligger delvist langs Vestre Ringvej (Litra 5m). Dette areal er under tilgroning, og det meste af arealet er trædækket, og naturtypen er ved at forsvinde. Derudover er der arealet lige nordøst for Lejrgården. Dette areal indeholder delområder med naturtypen grå klit, hvor der er dominans af den sjældne mos - tætgrenet børstemos (*Racomitrium ericoides*) - og forskellige rensdyrlaver. Arealet er under tilgroning med blandt andet gyvel. Det tredje areal ligger lige nord for Lejrgården, og her findes to delområder, hvor den ene afgræsses, og den anden ligger uden græsning. På den græssede del findes typisk sur overdrevsvegetation med eksempelvis fåresvingel, sand-star og lyngsnerre.

Den lille fine almindelige mælkeurt findes i den velplejede og værdifulde grønsværsklit. Arten forekommer kun på virkelig gode overdrevsarealer med lav vegetation.

Søer

Der findes kun en sø i området, og det er Erichs sø. Søen er oprenset i den sidste planperiode og fremtræder med en lille ø og ellers åbent vandspejl. Brinker er flere steder meget stejle. I søen findes kær-segmos, og på søbreden vokser den relativt sjældne bredbladet mærke.

Vandløb

Hevring Å løber igennem den sydlige del af området. Åen er på lange strækninger uden typiske vandløbsvegetation, men den invasive vandpest ses spredt over hele strækningen.

Langs det meste af vandløbsstrækningen, på vandløbsbrinken og kronekanten, findes naturtypen ”Bræmmer med høje urter langs vandløb” (habitatnaturtype 6430). Her blev der, som det eneste sted på Hevring Skydeterræn, fundet hamp-hjortetrøst.

4.7.2 Ikke beskyttede plante- og dyrearter

De fleste plantearter på Hevring Skydeterræn er almindelige arter knyttet til beskyttede naturtyper. Dog er

arterne tusindfrø, liden ulvefod og udspilet star vurderet sjældne i hele Danmark og meget sjældne i det østlige Jylland. Derudover blev der fundet flere internationalt sjældne mosser i de områder, som er fugtige og som samtidig udsættes for militær aktivitet.

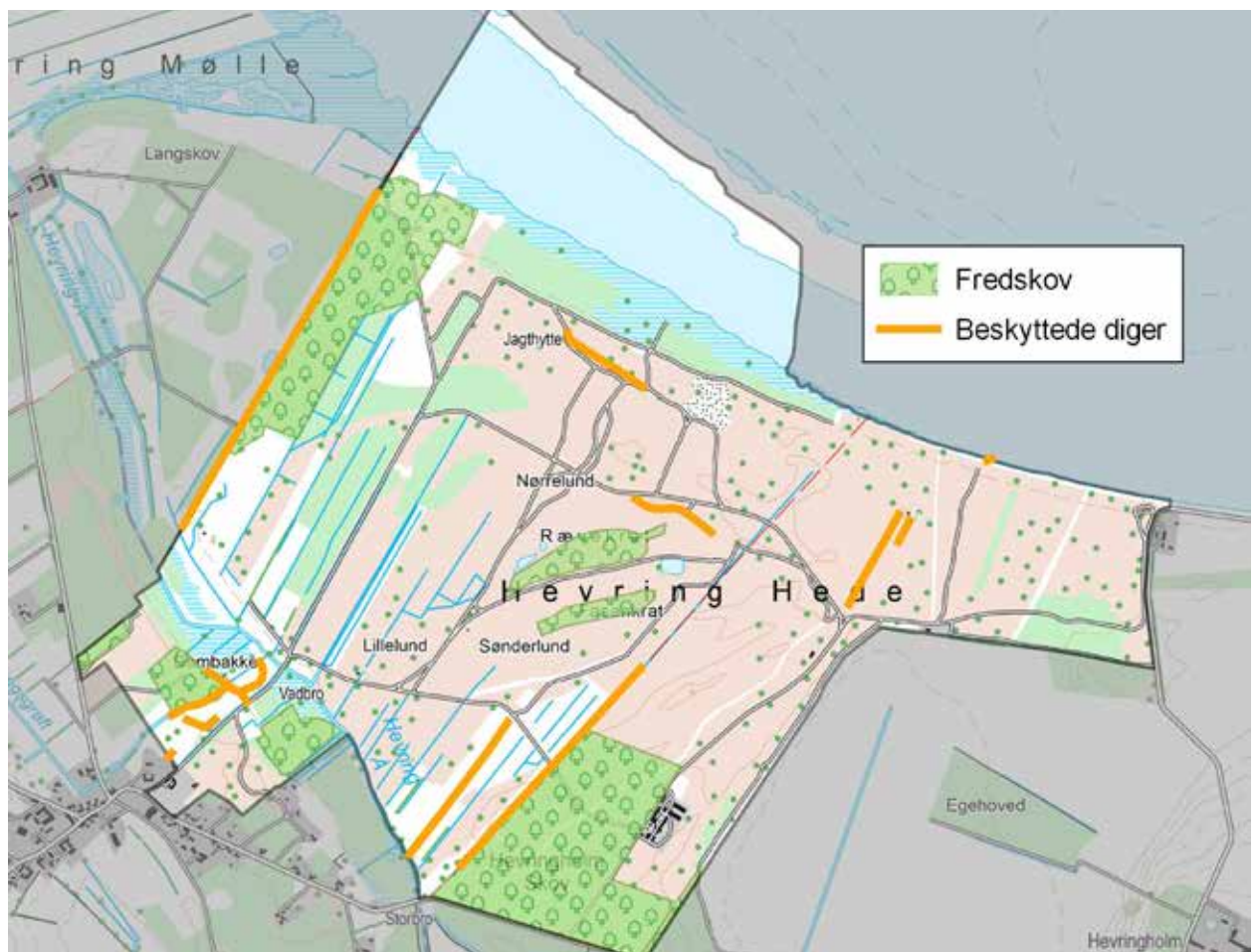
Der er lavet besigtigelser i forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen, og det vurderes, at de kortlagte værdifulde naturtyper rummer mange andre organisme-grupper udover planterne, fx svampe, laver, insekter, padder, krybdyr.

4.7.3 Fortidsminder

Der er på hele Hevring Skydeterræn registreret ca. 3.905 meter beskyttede jorddiger (Figur 4-8). Jorddigerne er primært placeret udenfor Natura 2000-området. Det længste jorddige på næsten 1 km ligger mod

nordvest, og er formentligt en gammel skelafgrænsning. Diget fremstår i dag, som trædækket. Det næstlængste er godt 700 meter langt, og ligger lige vest for Hevringholm Skov. Dette jorddige fremstår velplejet og rummer mange værdifulde arter, der er kendetegnende for hede. Generelt er digerne, ud over at være værdifulde kulturspor, også vigtige biotoper og spredningsveje for mange arter.

Der er ikke andre kendte fortidsminder på terrænet, som er omfattet af museumsloven, men såfremt der under jordarbejde findes spor af fortidsminder (strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, m.m.) skal gravearbejdet standses, og museet kontaktes (jf. § 27 stk. 2 i museumsloven).

Figur 4-8. Figur med angivelse af beskyttede jorddiger og fredskov på Hevring Skydeterræn. Figuren er udarbejdet ud fra data på Miljøportalen.

4.7.4 Skovene generelt

På gamle kort over Hevring Skydeterræn, udarbejdet i perioden 1842-1899, ses der ingen skov på arealet. Luftfoto fra 1945 og 1954 viser, at skovdækket også var meget sparsomt på dette tidspunkt. Her ses et mindre plantageområde ved Hevringholm, en smal stribe tilplantning helt mod vest samt en lille skovtilplantning ved Lejrgården. Mod øst ses begyndende tilgroning af hedeareal ved Vindingsmindevej. Det kan derfor konkluderes, at alle skovene på Hevring Skydeterræn har en kort historie, og er etableret eller tilplantet på tidligere hedeareal.

Der er kortlagt ca. 56,2 ha med fredsskov (jf. skovloven) på Skydeterrænet (se Figur 4-8), men det reelle fredsskowsareal er større.

Fredskovsregistreringen bør opdateres, så den er retvisende. Der er registreret fredsskov på et af de naturmæssigt mest værdifulde lysåbne områder med overdrevsnatur tæt på Post-Vest. Her er der eksempelvis, som det eneste sted på Hevring Skydeterræn, registreret almindelig mælkeurt, en meget fin og lille overdrevsplante. Det gælder ligeledes arealet i den sydlige del af samme skovpolygon, hvor der findes et meget værdifuldt engareal.

4.7.5 Skovnatur i fremgang

Skovnaturen på Hevring skydeterræn er i fremgang, hvilket skyldes en række forskellige naturfremmende initiativer. Den værdifulde skovnatur med høj skovbiodiversitet, mange gammelskovarter, skovindikatorer (jf. Fredshavn m.fl. 2016) af svampe, laver og mosser er dog stadig begrænset på Hevring Skydeterræn. Det skyldes primært den korte skovhistorie og tidligere tiders traditionelle skovdrift.

4.7.5.1 Habitatrægrupper, veterantræer og dødt ved

De største individer af de mest udbredte hjemmehørende træarter vurderet ud fra diameter i brysthøjde (DBH) af eg, bøg, birk og skovfyr var henholdsvis 58, 81, 68 og 58 cm. Veterantræer og dødt ved er meget vigtige for diversiteten af sjældne epifytiske laver og mosser samt svampe, insekter og flagermus. Forsvarsministe-

riets Ejendomsstyrelse har i tillæg til tidligere drifts- og plejeplan fra 2012 (FES 2012) udpeget 19 habitatrægrupper med et areal på i alt 3,9 ha. Habitatrægrupper er mindre områder på minimum 0,2 ha, hvor dødt ved og fravær af skovdrift har højeste prioritet. I samme tillæg er der ønske om at sikre minimum 5 træer/ha til ælde og naturligt henfald overalt. Endelig er der udpeget 7 % af det samlede skovbevoksede areal til urørt skov. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har således iværksat en række tiltag, som med tiden vil forøge den værdifulde skovbiodiversiteten. Flere af disse tiltage er så nye, at det ikke ses tydeligt i terrænet.

I dag findes der en begyndende varieret skovstruktur, med en del efterladte vindfælder og dødt ved i mindre dimensioner (DBH 35-40 cm). Det har blandt andet betydet, at der findes spredte forekomster af skovindikatorerne (Fredshavn m.fl. 2016) tøndersvamp og birkeporesvamp. Ligeledes blev indikatormosserne ulvefodskransemos (*Rhytidiadelphus loreus*) set et enkelt sted. Derudover blev den graciøse og sjældne fjerkammos (*Ptilium crista-castrensis*) registreret på flere stammer af dødt ved.

Birkeporesvamp findes på gren og stammer af birk især i uplejede sumpskove med gamle birke.

Skovnaturen er i fremgang på Hevring Skydeterræn. En gammel rodvæltet birk giver levested for fx mosser, svampe og insekter.

Den sjældne liden vintergrøn (tv) og aspe-ildporesvamp (th) fra skovene på Hevring Skydeterræn

Fjerkam-mos (*Ptilium crista-castrensis*) findes på stammer af dødt ved i Hevringholm Skov.

4.7.5.2 Skovudviklingstyper

Den fremtidige udvikling af skoven er beskrevet i detaljer i tillægge til drifts- og plejeplan 2012-2016 (FES 2012) ved hjælp af 5 typer (Tabel 4-8). Det er henholdsvis 1) "Eg med lind og bøg" i afdeling 8 og 9 omkring Hevringlejren, 2) "Eg med skovfyr og lærk" i afdeling 5 længst mod vest, 3) "Birk med skovfyr og gran" i afdeling 5b i den tilgroede og drænede klitlavning, 4) "Græsningsskov" i afdeling 6 længst mod sydvest og endelig 5) "Urørt skov" i afdeling 2 længst mod øst ved Vindingsmindevej.

Overordnet har de udlagte skovudviklingstyper officielt kun fungeret i 5 år, og er derfor meget tidligt i skovenes udviklingsstadiet. I tillægget fra 2012 (FES 2012) gives en gennemgang af træartsfordeling, aldersklassefordeling og vedmassestatus. Disse variable har ikke ændret sig afgørende på den relativt korte tid siden opgørelsen. Status for de 5 typer og tilhørende 5 skvområder gennemgås derfor meget overfladisk med fokus på naturindhold.

Til vurdering af skovnaturindholdet kan man med fordel registrere antallet af gammelskovsarter (Wulf 2003). Denne metode er med fordel anvendt ved skovkortlægninger flere steder i Danmark. Det drejer sig om i alt 38 urter, og disse er i det efterfølgende benævnt "gammelskovsarter". I den danske skovovervågning anvendes desuden en række skovindikatorer af svampe, mosser

og laver i alt 25 arter (12+8+5). Disse arter er registreret på skovarealerne på Hevring Skydeterræn, og kaldes i det følgende "skovindikatorer".

Nr.	Navn	Afdeling	Antal habitatattrægrupper	Areal/ha
22	Eg med lind og bøg	8 & 9	5 & 2	28,2
23	Eg med skovfyr og lærk	5	4	11,7
41	Birk med skovfyr og gran	5	3	9,3
92	Græsningsskov	6	3	8,5
94	Urørt skov	2	-	4,3

Tabel 4-8: Oversigt over skovudviklingstyper (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen 2005) deres areal og antal habitatattrægrupper på Hevring Skydeterræn

4.7.5.3 Eg med lind og bøg – Hevringholm Skov

Skvområdet ligger omkring Hevringlejren, og er etableret på tidligere tør hede. Spor efter dybdepløjning i forbindelse med skovetableringen ses overalt i skovbunden. Enkelte steder, i naturlige lysninger, hvor skovetableringen er mislykket, ses veludviklet hedenatur med fx blåbær, hedelyng, tandbælg, lyngsnerre og pillestar. Spredt over det meste af skoven findes nyere efterladte rodvæltre i mindre dimensioner, som på sigt vil give et værdifuldt bidrag til skovbiodiversiteten. Der blev registreret 6 almindelige gammelskovarter og en skovindikator (flad lakporesvamp). Endelig blev den sjældne fjerkam-mos (*Ptilium crista-castrensis*) registreret på flere stammer af dødt ved.

I dette område, hvor der tidligere er plantet sitka-gran (8d og 8g) blev der i forbindelse med udarbejdelse af denne drifts- og plejeplan, registreret et mindre område med enebærklit (habitatnaturtypen 2250).

Træartsvalg

Træartsvalget er vigtig for naturligt hjemmehørende skovbiodiversitet. Det mest iøjnefaldende i Hevringholm skove er de relativt store arealforekomster af de inva-

sive arter sitka-gran, østrigsk fyr, lærk, kæmpegran og glansbladet hæg (jf. Fredshavn m.fl. 2016). Især i den sydøstlige ende ses en større bevoksning af sitkagran fra 1944 med en gennemsnitlig DBH på 35 cm, som spreder sig massivt via frøspredning i nabobevoksninger. Derudover ses en mindre bevoksning med sitka-gran, som en del af en skovfyrbevoksning (litra 8d). Ligeledes ses en mindre bevoksning med kæmpegran i en rødgranbevoksning (litra 8n), og flere er med DBH større end 40 cm. Kæmpegran opfører sig ikke invasivt, men efterlader en gold og livløs skovbund. Østrigsk fyr er registreret i flere mindre bevoksninger, men optræder ikke invasiv. Omkring år 2000 er der etableret en bevoksning med lærk, som er målt med en gennemsnitlig DBH på ca. 18 cm. Også her er skovbunden nærmest total gold og livløs. De plantede lærketræer optræder ikke invasiv i andre bevoksninger, men fortrænger naturligt hjemmehørende skovnatur. Til gengæld optræder glansbladet hæg meget invasivt i flere bevoksninger med fyr, især syd-vest for hovedindgangen til lejren.

Flere steder er der i nyere tid (efter år 2000) plantet eg og bøg, men mange steder er etableringen imidlertid mislykket grundet vildtbid og bortskygning af ældre træer.

4.7.5.4 Eg med skovfyr og lærk

Skovområdet ligger længst mod vest umiddelbart syd for Post-Vest. Området er primært på tør bund, men i den sydlige del findes sydgående grøfter. Flere steder i den nordvestlige del er der efterladt større birkekævlér med en DBH på 30-40 cm opskåret i ca. 3 meters længde. I dette område findes flere steder enkelte individer af indikatorsvampen birkeporesvamp, i øvrigt som den eneste skovindikator. Der blev registreret 5 almindelige gammel-skovarter. Det mest naturmæssigt interessante i skoven er forekomst af den sjældne plante - liden vintergrøn - i den sydlige del af skoven.

Træartsvalg

Til sammenligning med Hevringholm skov, er der her en mere begrænset forekomst af invasive arter. Der findes en større bevoksning med nyere lærk (DBH 10-15) med meget begrænset naturindhold, nogle solitære kæm-

pegraner (DBH 40-48) inden i en i øvrigt meget gold kæmpegran bevoksning (del af 5d) med gennemsnitlig DBH på 19 cm samt forekomst af enkelte bjergfyr. De store skovfyr- og rødgranbevoksningen mod nord har et begrænset naturindhold.

4.7.5.5 Birk med skovfyr og gran

Skovområdet ligger i afdeling 5b grænsende op til Vestre Ringvej. Der er tale om en naturlig tilgroning af en tidligere klitlavning/mose, som er drænet af 4 længdegående grøfter. Disse drængrøfter er, ifølge gamle kort, etableret i slutningen af 1800 tallet. Lige efter 1945 blev området brugt som eng-areal. I 2016 dækker dunbirk minimum 95% af området. Der er stor variation i DBH, som følge af en naturlig tilgroning. DBH varierer fra 3-33 cm og et gennemsnit på omkring 17 cm. Der blev registreret 2 almindelige gammelskovarter og to skovindikatorer (tøndersvamp og birkeporesvamp). Det er det mest artsrige skovområde med hensyn til mosser med mindst 22 arter. De fleste værdifulde mosser, som eksempelvis almindelige tørvemos (*Sphagnum palustre*), kær seglmos (*Drepanocladus aduncus*) og stor kransemos (*Rhytidiadelphus triquetrus*), er dog ikke tilknyttet skoven, men vokser primært i lysåben natur.

4.7.5.6 Græsningsskov

Området ligger i den syd-vestligste del af skydeterrænet vest for Lejrgården i afdeling 6. Der er etableret græsning i den nordligste del af området. Der er registreret 3 gammelskovsarter og en skovindikator (birkeporesvamp). Der er etableret en egebevoksning i 1988 på gammelt hedeareal (6e). Centralt i 6f ses en gruppe af flotte majstætiske gamle skovfyr, hvor den største har en DBH = 58 cm. Her er der udlagt en habitattrægruppe. I den nordligste del ligger en lille rest af en gammel bølgebevoksning fra 1839 med en gennemsnitlig DBH på 61 cm og den største med en DBH på 81 cm. Bevoksningen er stort set uden beskyttende skovbryn og tilhørende skovarter forårsaget af skovgræsning.

4.7.5.7 Urørt skov

Området ligger i den østligste del ved Vindingsmindevej på en tør og sandet jordbund. Der er tale om naturlig tilgroning (muligvis suppleret med indplantning) med

almindelig eg siden 1945 af et gammelt hedeområde. Da der primært er tale om naturlig tilgroning, er her en stor variation i DBH fra ca. 3-27 cm, og med et gennemsnit på ca. 15 cm. De relativt små dimensioner af eg og meget korte skovhistorie betyder, at der findes en begrænset skovbiodiversitet. Mod syd ses enkelte egestammer med lidt større dimensioner (DBH = 38-65). Samme sted ses den største birk på Hevring skydeterræn med en DBH på 68 cm samt en bøg på 53 cm. Skovbunden er domineret af bølget bunke med spredt forekomst af gyvel og brombær. I de mest lysåbne partier findes stadig hedevegetation med fx ene, hedelyng, mangelblomstret frytle og pillestar. Der blev registreret 6 gammelskovsarter.

4.8 Publikumshensyn

Hevring Skydeterræn kan anvendes af såvel lokale som udefrakommende besøgende, både i form af uorganiseret brug under de generelle regler for offentlig adgang og til mere organiserede aktiviteter.

4.8.1 Offentlig adgang

Grundreglen er, som på Forsvarets øvrige terræner, at offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader det. Det betyder derfor, at arealet er åbent for publikum, når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne.

Oplysninger om hvornår og eventuelt hvilke dele af terrænet, der er lukket på grund af øvelsesaktivitet, vil som udgangspunkt fremgå af informationsstander, der er opstillet ved indfaldsveje til øvelsespladsen. Nærmere oplysninger om muligheden for adgang til skydeterrænet findes på Forsvarets støjportal (<http://www2.forsvaret.dk/temaer/stoej-portal/rm/Pages/Oversigt.aspx>).

På grund af faren for forsagere fra pansermålsbanen samt sikkerheden ved de almindelige skydning, er der af hensyn til publikums sikkerhed, permanent adgangsforbud på Hevring Revle. Der er opsat forbudsskilte ved både vest- og øst-enden af revlen.

Den militære forstyrrelse giver plads til den sjældne 2-4 cm store tusindfrø.

5. ANALYSE

Dette afsnit indeholder en emneopdelt gennemgang af, hvordan et indsatsprogram på en hensigtsmæssig og velafvejet måde kan tilgodese de opstillede målsætninger. Afsnittet indledes med en evaluering af indsatsen under den gældende drifts- og plejeplan i perioden 2002-2016 (Miljøministeriet m.fl. 2001) og tillæg (FBE 2012). Derudover gennemgås en række yderligere temaer vedrørende Natura 2000-indsatsen og forhold vedrørende terrænets militære udvikling.

Forsvarsministeriets overordnede strategi om at tilgodese såvel militær som naturbeskyttelsesmæssige og publikumsorienterede mål påkræver i nogle tilfælde en afvejning, da der kan være modsætningsforhold imellem de enkelte målsætninger. Denne afvejning foretages i det følgende.

5.1 Evaluering af gældende plan

Drifts- og plejeindsatsen på Hevring Skydeterræn blev senest evalueret i 2012 (FBE, 2012), hvilket skete i forbindelse med udarbejdelsen af det gældende tillæg til drifts- og plejeplan (FBE, 2012). I forbindelse med nærværende drifts- og plejeplan er der foretaget en fornyet evaluering, hvor indsatsen i perioden 2012-2016 er gennemgået. Evalueringen er foregået på basis af de aktivitetsskemaer, der ligger til grund for planlægningen, og som opsummeres i nedenstående tabeller. Datainput til evalueringen stammer primært fra statusoversigter udarbejdet af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Yderligere er anvendt data fra den seneste basisanalyse for Natura 2000-området, Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord (Miljøministeriet, Naturstyrelsen, 2014), feltregistreringer og anden dokumentation. Ydermere har Kaserneforvalter og daglig leder Jette Nielsen samt Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse Miljø- og Naturafdelingen været konsulteret.

5.1.1 Evaluering

Nedenstående indeholder en evaluering af indsatsen i sidste planperioden, og der anvendes følgende syste-

matik, hvor de enkelte aktiviteter fordeles på følgende kategorier:

1. Gennemført: Aktiviteten har gennemgået nødvendig projektering og myndighedsbehandling, og planlagt feltindsats er gennemført. Hvis der er tale om en éngangsaktivitet, beskrives den kort i statusafsnittet. Hvis der er tale om en blivende aktivitet (fx græsning og afbrænding), gives en kort beskrivelse i statusafsnittet, og yderligere opstilles et fortsat mål, og der beskrives en aktivitet for den videre indsats. I nogle tilfælde er der i projekteringen eller den praktiske indsats foretaget ændringer fx grundet fysiske forhold, ændrede militære anvendelsesmønstre i projektområdet, ressourcer eller integration i beslægtede projekter i området. I så fald gives den en kort beskrivelse af ændringerne.

2. Projekteret: Aktiviteten har gennemgået nødvendig projektering og myndighedsbehandling, men feltindsats afventer. Den målsættes ikke specifikt i planen, men der opstilles et generelt mål, der sigter på gennemførelse af projekterede aktiviteter. Hvis der er tale om en éngangsaktivitet, beskrives den kort i statusafsnittet. Hvis der er tale om en blivende aktivitet (fx græsning og afbrænding), gives en kort beskrivelse i statusafsnittet, og yderligere opstilles et fortsat mål, og der beskrives en aktivitet for den videre indsats. Også her kan der være tale om ændringer, der i så fald beskrives kort.

3. Planlagt: Aktiviteten er fortsat planlagt, men afventer projektering inden for planlagt tidshorizont. Aktiviteten beskrives med målsætning og overgår til den kommende planperiode.

4. Udsat: Aktiviteten er fortsat planlagt, men er udsat grundet forhold, som beskrives.

5. Opgivet: Aktiviteten er opgivet grundet forhold, som beskrives. Indgår ikke videre i planen.

I forlængelse af evalueringen beskrives den videre planlægning for de enkelte aktiviteter under følgende kategorier:

A. Ikke yderligere: Angiver en aktivitet, typisk en éngangsaktivitet, der er gennemført og rapporteret, og hvor den målsætning, der har styret aktiviteten, er opfyldt. Ligeledes aktiviteter, der af forskellige (beskrevne) årsager er opgivet.

B. Overgår til videre planlægning: Angiver en fortsat planlagt eller projekteret aktivitet, der ikke er påbegyndt, eller en gennemført aktivitet (typisk vedvarende aktiviteter fx græsning), der videreføres. Målsætningen opretholdes (evt. med justeringer), og bliver styrende for de fremtidige aktiviteter. En sådan aktivitet kan videreføres med selvstændig ID i aktivitetsafsnittet og det tilhørende aktivitetskort, eller den kan, fx hvis den er projekteret, alene fremgå af afsnittet "Projekterede med ikke gennemførte aktiviteter".

5.1.2 Rydning af arealer

Id	Lokalitet	Afd.	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status ultimo 2016	Videre planlægning
1-4, 2-1, 2-2, 2-3, 3-1, 5-2	Rydning af he-dearealer		10-19 ha	2015	Knusning med opsamling på udvalgte steder på det gamle aktivitetskort	Gennemført	Gennemført
1-2, 1-5	Rydning af moseareal	1	10-12 ha	2015	Rydning af moseareal	Ikke gennemført	Overgår til videre planlægning

5.1.3 Delvis rydning af arealer

Id	Lokalitet	Afd.	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status ultimo 2016	Videre planlægning
2-1a, 2-2a, 2-3a	Indenfor Natura 2000-område	2		2014	Rydning af hede med efterfølgende flishugning	Gennemført 2015	Gennemført
1-4a, 5-2a	Udenfor Natura 2000-område	1 og 5		2014	Rydning af hede med efterfølgende flishugning	Gennemført 2015	Gennemført
1-2	Birke- og pilekrat ved kysten	1	0,8	2014	Helrydning, dog således at der efterlades grupper af pil. Efterfølgende afgræsning sammen med strandengareal (Id 1-1)	Delvist gennemført 2015	Overgår til videre planlægning
1-4	Bjergfyreareal Nord for Nordre Ringvej	1	1,1	2103	Rydningen af fyr og birk, mens ene efterlades. Efterfølgende slåning-/afbrænding	Gennemført. Rydning modificeret efter ønsker fra brugerne af handlebanen, som ligger på lokaliteten.	Gennemført
2-1	Hedeareal nord for Vindingsmindevej	2	3,8	2013	Rydningen af fyr og birk, mens ene efterlades. Efterfølgende slåning-/afbrænding	Gennemført 2015	Gennemført
2-2	Hedeareal vest for skydebane	2	0,9	2012	Helrydning. Efterfølgende slåning eller afbrænding	Gennemført 2013	Gennemført
2-3	Hedeareal nord for Vindingsmindevej	2	1	2012	Helrydning. Efterfølgende slåning eller afbrænding	Gennemført 2013	Gennemført
3-1	Hede- og kratareal nordvest for Lejren	3	66,3	2014	Delvis rydning. Der efterlades grupper af træer. Efterfølgende slåning-/afbrænding	Gennemført 2015	Gennemført
5-2	Hedeareal mod nordvest	5	9,3	2014	Delvis rydning. Der efterlades grupper af træer. Efterfølgende slåning-/afbrænding	Gennemført 2015	Gennemført
6-1	Mose- og overdrevsareal nordøst for Lejrgården	6	6,3	2015	Ryddes delvist som effektivisering af afgræsning	Ikke gennemført	Udsat. Afventer detail planlægning
7-2	Moseareal syd for sumpvej	7	3,2	2012	Ryddes delvist som effektivisering af afgræsning	Gennemført 2012	Gennemført
9-2	Hedeareal øst for Ø. Ringvej	9	2,4	2015	Fjernelse af løvtræer i enebærklitten	Afventer myndighedsbehandling	Udsat. Afventer detail planlægning

5.1.4 Slåning

Slåning er blevet gennemført delvist med opsamling af biomasse på alle terrænets hede- og græsarealer, også på

arealer hvor der, igennem rydningsprojekter, er plejet til halvåben tilstand.

Da slåning opfattes, som et generelt plejetiltag, er aktiviteten ikke anført på aktivitetskortet.

5.1.5 Græsning

I tillæg til drifts- og plejeplan fra 2012 er der angivet 8 områder, hvor der ønskes afgræsning. Områderne fremgår af nedenstående tabel.

Id	Lokalitet	Afd.	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status primo 2016	Videre planlægning
1-1	Strandengs-areal i det vestlige Natura 2000-omr.	1	14,9	2013	Græsning i 5 uger i sommerferien	Ekstensiv græsning på dele af arealet i en 5 ugers periode	Planlagt
1-5	Birke- og pilekrat i Natura 2000-område	1	7,2	2013	Kreaturgræsning efter rydning af krat	Ikke gennemført	Planlagt
4-1	Hede- og krat-areal øst for V. Ringvej	4	34	2013-2016	Kreaturgræsning	Ikke gennemført.	Planlagt
5-1	Engareal mod vest	5	22,3	2013-2016	Kreaturgræsning	Gennemført 2014	Gennemført
6-2	Mose- hede- og overdrevs-areal nordøst for lejrgården	6	9,8	2013-2016	Kreaturgræsning	Delvist gennemført 2014	Planlagt
6-3	Eng- og skov-areal ved Dambakke og ud for Hevring Å	6	15,9	2013	Kreaturgræsning	Delvist gennemført	Planlagt
7-1	Mose- krat- og engareal mellem sumpvej og Hevring Å	7	23,8	2013-2016	Kreaturgræsning	Gennemført 2014	Gennemført
9-1	Hedeareal øst for Ringvej	9	6,3	Planlagt 2013-2016	Fåregræsning	Ikke gennemført	Opgivet pga. militære hensyn

5.1.6 Afbrænding

Afbrænding af klithedearealer er foregået i perioden 2012-2016, ofte på arealer, hvor militære aktiviteter har forårsaget spontane brande. Afbrænding i øvrigt er foregået på arealer med aldrende lyng, særligt på de nordlige hedepartier og Hevring Revle, der begge ligger i habitatområdet. Afbrændingen har fundet sted i 2011 og 2012, og samlet er der tale om ca. 40 ha.

Da afbrænding opfattes som et generelt plejetiltag, hvor eksterne forhold, som vejrlig og omfanget af spontane brande, er bestemmende for muligheden for gennemførsel, er aktiviteten ikke anført på aktivitetskortet.

5.1.7 Hugst, foryngelse og flishugning

Id	Lokalitet	Afd.	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status primo 2016	Videre planlægning
	Hevringholm	8g	-	2014	Flishugning til udvikling af Skovudviklingstype 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Møllegårdsskoven	5f	-	2014	Flishugning til udvikling af Skovudviklingstype 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Møllegårdsskoven	5g	-	2014	Flishugning til udvikling af Skovudviklingstype 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Egeskov ved Vindingsmindevej	2b	-	2013	Skovning som forberedelse til urørt skov	Gennemført 2014	Ikke yderligere
	Hevringholm	8g	-	2013	Påbegynd hugst i egedomnærede bevoksninger med henblik på naturlig foryngelse af eg. Type 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Møllegårdsskoven	5f	-	2013	Påbegynd hugst i egedomnærede bevoksninger med henblik på naturlig foryngelse af eg. Type 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Møllegårdsskoven	5g	-	2013	Påbegynd hugst i egedomnærede bevoksninger med henblik på naturlig foryngelse af eg. Type 22	Gennemført 2013	Ikke yderligere
	Skovstykke vest for Ringvej	5	9,3	2016	Foryngelse ved hugst af alle eksotiske træarter. Genkultivering ved hjælp af fri tilgroning. Type 41	Planlagt til gennemførelse uge 42 2016	Ikke yderligere
	Dambakke	6	8,5	2015	Hugst og foryngelse (Type 92) til skovgræsning	Afventer detail planlægning.	Udsat
	Egeskov ved Vindingsmindevej	10	4,3	2013	Hård udtynding før urørthed. Stamtal reduceres med 85 %. Der hugges for krukke, enkelte ringes	Gennemført	Ikke yderligere

5.1.8 Habitattrægrupper og -træer

Habitattrægrupper og -træer udlægges. Der henvises til grundkortet, hvor habitattrægrupper er anført som polygoner og med nummer (Afdeling og løbenummer)

Id	Lokalitet	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status primo 2016	Videre planlægning
Hensynsnumre på grundkort for 20 områder	Skovareal undtaget urørt skov	I alt 3,9	Senest 2027 Start 2016	Etablering af habitattrægrupper	Delvist gennemført	Overgår til videre planlægning

5.1.9 Hydrologi

Grøfter

Vedligeholdelse af grøfter nord fra Strandvejen indstilles fra 2012. De har i 2016 forsat en drænende effekt.

Vandhuller

Der er gennemført oprensning af Erichs Sø i sidste planperiode. Der er ansøgt om tilladelse til etablering af 4 vandhuller hos den relevante myndighed i 2013. Disse vandhuller er ikke etableret endnu. Placering af de planlagte vandhuller fremgår af tabel nedenfor.

Id	Lokalitet	Afd.	Planlagt (ha)	Planlagt gennemført	Planlagt indsats	Status ultimo 2016	Videre planlægning
1-6	Sydvest for port Vest	1	0,1	2013	Dels oprensning og nygravning af vandhul	Planlagt	Overgår til videre planlægning
3-2	Øst for Nørrelund	3	0,2	2013	Opgravning i lavtliggende del af brandbælte	Planlagt	Overgår til videre planlægning
4-2	Vest for Nørrelund	4	0,4	2014	Oprensning af naturlig lavning med tagrør	Planlagt	Overgår til videre planlægning
5-3	I det nordvestlige terræn	5	0,1	2015	Opgravning	Planlagt	Overgår til videre planlægning

5.1.10 Beskyttede jorddiger

Efter besigtigelsen i 2016, vurderes det, at det længste dige (skelafgrænsning mod vest, se Figur 4-9) skal ryddes for opvækst af hensyn til sikring af diget og skelmarkering. Sikringen og plejen af jorddigerne i øvrigt vurderes at være tilfredsstillende. Overgår til videre planlægning.

5.1.11 Publikumshensyn

Tillægget til drifts- og plejeplan (FBE 2012) foreskriver en indsats for publikum. Der er tale om information om adgangsmuligheder til terrænet via internettet samt udarbejdelse af ny publikumsfolder på dansk og engelsk. I 2014/2015 er der opstillet nye informationstavler. Der er i slutningen af 2016 opsat informationstavler 4 forskellige steder. Henholdsvis i Hevring By, Voer Færgevej 26C, ved indkørslen til og ved Voer Færgevej 4, samt ved stranden ved Post Øst. Information om adgang er desuden organiseret på Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses hjemmeside (www.ejendomsstyrelsen.dk).

De planlagte aktiviteter er gennemført. Dele overgår til videre planlægning.

5.1.12 Monitoring

Planlægningen følges løbende af monitoring igennem den officielle nationale overvågning gennem NOVANA programmet, som har udlagt 2 stationer på Hevring Skydeterræn. Resultatet af de indsatser, der gennemføres på Hevring Skydeterræn i forhold til Natura 2000-målsætningerne, vil indgå i den samlede statslige vurdering, som udarbejdes ved næste Natura 2000-planperiodes udløb, i form af en ny basisanalyse. Dette gælder således kun for de arealer, som er omfattet af Natura 2000-området. Forsvaret bidrager løbende til dataindsamling gennem tæt samarbejde med universiteter, myndigheder, organisationer og ved egne undersøgelser.

5.1.13 Sikkerhed

På Hevring revle er der, grundet risiko for ikke-eksploderet ammunition, gennemført og håndhævet adgangsforbud hele året.

5.1.14 Militære anlæg

Et militært ønske om nærkamphus er blevet etableret som containertårn. Der er etableret to tårne til langdistanceskydebane - et i træ og et i kombination med det nye containertårn.

5.1.15 Afsluttende kommentar

Sammenfattende kan det konkluderes, at langt den største del af de planlagte pleje- og driftstiltag er gennemført tilfredsstillende. Der mangler iværksættelse af enkelte projekter, som fx mindre rydninger. Eksempelvis er der planlagt en udtynding af ene i habitatnaturtypen enebærklit (habitatnaturtype 2250). Men aktiviteten skal genovervejes, da udtyndingen af ene ikke er foreneligt med gunstig bevaringsstatus af naturtypen, som er sjælden i hele Europa. Det kan være acceptabel at tynde ud i bevoksninger med ene, såfremt enen udgør et problem for den øvrige vegetation, der er tilknyttet naturtypen enebærklit.

Flere græsningsprojekter er endnu ikke iværksat. Eksempelvis er fåreafræsning ikke hensigtsmæssig i relation til militær drift, men erstattes i stedet med kreaturafræsning. Derudover har der været udfordringer med sommerafgræsning på hele den nordlige del af terrænet mod kysten, idet det ikke har været muligt at få dyr på arealet. Her er den aktuelle tilstand af fx naturtype strandeng gået fra gunstig (vurderet ved sidste kortlægning i 2011) til ikke gunstig. Udviklingen er sket pga. den manglende græsning, hvor strandengens struktur ændre karakter, til fordel for høje græsser og urter. Der er derfor behov for løbende at kunne justere græsningstrykket.

Den nuværende græsning i en gammel bølgebevoksning bør ophøre da skovbrynet, skovnaturen og den langsigtede sikring af naturtypen (bøg på muld) er truet.

Den planlagte etablering af fire vandhuller er ikke gennemført. I nærværende drifts- og plejeplan (2016-2031) anbefales det, at udelade etablering af vandhuller i værdifulde beskyttede naturområder, men alternativt at etablere vandhuller i sammenhæng med genetablering af naturlig hydrologi.

Der er med succes bekæmpet invasive planter flere steder på terrænet. Der er mindre område med rynket rose og kæmpe-bjørneklo, som stadig bør følges og bekæmpes. Det samme gælder områderne med problemarten tornblad. Derudover bør det overvejes, at fjerne vadegræs i kystområdet inden opgaven bliver uoverkommelig. Og endelig bør det overvejes at stresser glansbladet hæg i de lysåbne skovtyper, som fx med skovfyr.

5.2 Analyse af ny indsats (2017-2031).

Den nye indsats på Hevring Skydeterræn skal tilrettelægges med fokus på den militære brug som skydeterræn, og tilrettelæggelsen af indsatserne vil ske i dialog med brugerne. Indenfor disse rammer skal der være fokus på, at sikre gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper på udpegningsgrundlagene for habitat- og fuglebeskyttelsesområdet. Herunder skal der være fokus på udviklingen af og bekæmpelse af invasive arter, og der skal stedvist holdes fokus på uhensigtsmæssig tilgroning af pil, gyvel, tornblad og blåtop.

Der skal desuden udarbejdes en strategi, som kan afhjælpe den tids- og omkostningskrævende kontrol af den massive tilgroning med birk på hele skydeterrænet. Endelig skal det sikres, at de arealer, som er omfattet af naturbeskyttelsesloven, plejes i fornødent omfang. Forsvaret har en særlig forpligtigelse som statslig arealforvaltende myndighed, tilløbende at træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i rimelig stand. På Hevring Skydeterræn omfatter dette næsten hele skydeterrænet.

5.2.1 Natura 2000-indsatsen

Forsvarsministeriet har siden 2010 lagt stor vægt på at opfylde de nationale Natura 2000-mål. Dette er kommet til udtryk i den gældende planlægning for Hevring Skydeterræn, og der er iværksat og gennemført en betydelig indsats til sikring af gunstig bevarelsesstatus for naturtyper og arter. Det vurderes at indsatsen i Natura 2000-området har haft den tiltænkte effekt, og indsatsen fortsætter derfor i stort omfang i denne planperiode.

Planlægningen af indsatsen i denne planperiode (2016-2031) for Natura 2000-arealerne, tager udgangspunkt i

Natura 2000-planen for området. Natura 2000-planen beskriver mål, retningslinjer og indsatsprogram for Natura 2000-området i perioden 2016-2021 (Miljø- og Fødevareministeriet, Naturstyrelsen 2016).

Indsats

Der planlægges ikke væsentlige ændringer af indsatsen rettet mod naturtyper og arter, der har været målsat i sidste planperiode. Således fortsætter Forsvaret indsatsen for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig drift og pleje. Den væsentligste udfordring mod gunstig bevaringstilstand er tilgroning, herunder i mindre omfang med invasive arter.

Næringsstofpåvirkning spiller en væsentlig rolle i det meste af området, hvorimod unaturlig hydrologi spiller en mindre rolle, da næsten hele området naturligt er tørt og uden dræning.

De allerede planlagte forvaltningsindsatser er rettet mod disse forhold. Det gælder græsning og rydning samt opfølgende pleje i form af slåning og afbrænding.

På enkelte områder iværksættes en ekstra indsats. Det gælder især på strandengene. Tilstandsvurderingen i den gældende basisanalyse viser, at der på habitat-naturtypen strandeng er sket en u hensigtsmæssig ændring, idet tilstanden ikke længere vurderes at være gunstig. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse vil sikre naturtypen en mere hensigtsmæssig pleje i for af bedre afgræsning af området.

Samtidig vil Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse med nærværende drifts- og plejeplan styrke nye Natura 2000-værdier på terrænet. Dette gælder nye arealer med ny habitatnatur samt arealer med levesteder for arter, som siden første periode er blevet omfattet af udpegningsgrundlaget via den nye kortlægning. Den største arealmæssige ændring, der er sket på Hevring Skydeterræn siden sidste kortlægningsperiode er, en netto tilvækst mere end 15 ha ny habitatnaturtyper. Det er især klittyperne (grå/grøn klit, klithede og hvid klit) som bidrager til nye arealer i Natura 2000-området. Denne ændring kan tilskrives en gunstig forvaltningsind-

sats i form af rydninger, ny revle, men også ændringer i statens kortlægningsteknik.

Samtidig er der siden sidste planperiode udpeget potentielle levesteder for klyde og havterne på Hevring Revle. Forsvarsministeriet vil, i det omfang det er muligt i forhold til de militære aktiviteter, tage hensyn til arterne. Hevring Skydeterræn udgør dog såvel arealmæssigt som aktivitetsmæssigt en begrænset del af det samlede Natura 2000-område, og det vurderes således ikke at have en væsentlig indvirkning på arternes gunstige bevaringsstatus.

På det grundlag skønnes den allerede planlagte indsats således i høj grad at være tilstrækkelig til også, at opfylde kravene til en indsats til sikring af nye og ændrede kortlægninger.

For at sikre en omkostningseffektiv naturforvaltning over hele terrænet foreslås, at der fremadrettet sigtes mod en evidensbaseret naturforvaltning, der sikre dokumentation for indsatsen med mulighed for analyse af resultater som baggrund for nye aktiviteter.

Forsvarsministeriets Natura 2000-planlægning tager udgangspunkt i de statslige Natura 2000-planer. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse ønsker ikke at overimplementere planernes indsatsprogram, men ser det vigtigt at sikre kontinuitet i naturforvaltningen. Derfor kan der være tilfælde, hvor Forsvarsministeriet opretholder en målsætning og forvaltningsindsats, der er fastlagt efter første planperiode.

5.2.2 Indsatsen udenfor Natura 2000-området

Lysåben natur

Der foreligger ikke nyere officielle data, som kan anvendes til en analyse af arealopgørelse eller tilstandsvurdering. De officielle data er tilgængelig på Miljøportalen, og er 12-22 år gamle. De kan således ikke anvendes til en aktuel og relevant analyse.

Hevring Skydeterræn omfatter i alt ca. 438 ha, og udenfor Natura 2000-området er der registreret ca. 140 ha § 3-beskyttet natur, med henholdsvis hede, eng, mose,

overdrev og sø. Dette svarer til et areal større end arealet indenfor Natura 2000-området, og arealet udenfor indeholder de samme naturtyper som Natura 2000-området med undtagelse af strandeng og hvid klit, og naturen har generelt samme kvalitet, som arealerne indenfor. Samtidig indeholder arealet udenfor Natura 2000-området flere andre værdifulde naturtyper omfattet af Habitattdirektivet: fx rigkær (habitatnaturtype7230), tidvis våd eng (6410) og skovbevokset tørvemose (91D0).

Det vurderes, at det stort set er de samme indsatser og forvaltningstiltag, der skal foretages for at opretholde de beskyttede naturområder udenfor, som i Natura 2000-området. I modsætning til Natura 2000-området, er der imidlertid større udfordringer med tilgroning, naturligt hydrologi og for mange næringsstoffer.

Skovnatur

I skovene findes der ingen officielle naturkortlægninger eller tilstandsvurdering, som kan anvendes til en analyse. De relativt unge skove, som er tilplantet på heden indenfor de sidste 50-100 år, har en åbenlyst mangel på store veterantræer og dødt ved i store dimensioner. Men der er iværksat en stribe tiltag, som vil forbedre naturindholdet i skoven fremover. Der er eksempelvis udlagt områder i skoven med grupper af træer (habitattrægrupper), hvor dødt ved og fravær af skovdrift har højeste prioritet. Derudover er der ønske om, at sikre minimum 5 træer/ha til ælde og naturligt henfald. Endelig er der større områder udlagt til urørt skov.

5.2.3 Militær udvikling

Ifølge strateginotat fra 2015 fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse (Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, 2015) er der udsigt til, at den militære aktivitet på Hevring vil forøges i de kommende år. Det gælder både en større diversitet af øvelser og af brugergrupper.

Der er ønske fra de militære brugere om fortsat, at kunne etablere handlebaner i åben og halvåbent terræn. Dette tilgodeses ved en løbende dialog med de militære brugere. Et militært ønske om, at bevare arealer som halvåbne landskabstyper, er ikke i modstrid med naturbevarelse på arealer udenfor Natura

2000-området, hvor det i dag er tilgroet. Her er der mulighed for eksempelvis, at udvikle handlebaner i forbindelse med delvise rydninger. Der er fx ønske om anlæggelse af nye handlebaner med kulisser (skyderumskulisser) til træning i træbevoksede områder med halvåbne landskabstyper.

Derudover er der militært ønske om, at etablere stillestående vand i form af kanaler i og omkring sprængningsområdet med det formål, at reducere støj og trykbølger ved sprængning.

Fra finskytterne er der ønske om et forbedret træskydetårn, et udvidet og forbedret metalskydetårn, bevægelige mål samt rydninger af opvækst med ønske om bedre oversigt.

Den værdifulde natur på Hevring Skydeterræn er blandt andet et resultat af militær tilstedeværelse, og er bevaret og udviklet sideløbende med den militære anvendelse, der har fundet sted i ca. 80 år. Fravær af militær aktivitet på Hevring Skydeterræn vil, for de fleste naturtyper og bilag IV, arter betyde en ugunstig udvikling.

Indenfor Natura 2000-området findes arealer, hvor den halvåbne landskabstype er udpræget. Det gælder eksempelvis arealer med naturtypen enebærklit. Til gavn for de militære brugere, der ønsker flere arealer med et halvåbent landskab, kan denne naturtype med fordel udvides. Der er fx i dag genvækst af ene på arealer, som i dag slås. Undlades slåning her, sikres det halvåbne landskab på lang sigt med denne naturtype.

Det vurderes, at de rammer for brug og beskyttelse, som fastlægges i drifts- og plejeplanen for området, i kombination med løbende myndighedsbehandling af konkrete tiltag, der kan påvirke områdets naturværdier, er tilstrækkelige værktøjer til, at sikre en afbalanceret og gunstig udvikling på Hevring Skydeterræn.

5.2.4 Tilgroning

Hevring Skydeterræn er generelt kendetegnet ved en åben landskabstype og naturmæssigt ved lysåbne naturtyper med levesteder for mange værdifulde arter. Den

militære anvendelse har igennem tiden støttet områdets åbne karakter, og ligeledes har omfattende naturpleje i form af rydning, slåning, afbrænding og, i de senere år, også græsning, bidraget positivt til udviklingen. Uden denne påvirkning vil området på sigt gro til med højt voksende urter, stauder, forvedede buske og træer. Denne proces fremmes yderligere af et islæt af invasive plantearter samt problemarter, som er kraftigt voksende og konkurrencesterke, herunder nåletræer (både gran og fyr), løvtræer (fx glansbladet hæg, der findes i Hevringholm skov) og buske (gyvel og tornblad). Også hjemmehørende arter som pil (flere arter) og især birk medfører omfattende tilgroning. Tilgroningen forstærkes af tilførsel af næringsstoffer fra naboarealerne og fra tilskudsfodring.

Birk er årsag til den største tilgroningsudfordring på Hevring Skydeterræn. Dette søges afhjulpet med en aktiv og vedblivende indsats overfor birk. Tilgroningen kommer til udtryk i trusselsbilledet for naturværdierne. Det gælder både for internationalt og nationalt beskyttede naturtyper og arter, hvor den mest omfattende forhindring for at opnå og bevare en gunstig tilstand er tilgroning.

Dette indebærer blandt andet, at solitære birketræer på lang sigt erstattes af andre træarter, som har et mindre spredningspotentiale, som det ses eksempelvis hos de hjemmehørende arter eg og almindelig røn.

Sideløbende med igangværende indsatser, udarbejdes et pilotprojekt i to udvalgte områder, hvor der gennemføres forskellige metoder til reduktion af birketilgroning. Formålet er at drage nytte af de erfaringer, som kan sikre en drift, hvor birk reduceres/fjernes og med fokus på en omkostningseffektiv plan for fremadrettet naturforvaltning.

I den østlige del af afdeling 1 ses i dag en massiv tilgroning af yngre birketræer. Her kan med fordel iværksættes et pilotprojekt, hvor man eksempelvis slår området i den østlige del årligt i en periode. I den vestlige del af området undersøges, hvorvidt afgræsning er en omkostningseffektiv metode til reduktion af birketilgroning. I begge områder fjernelse samtidig solitære modertræer.

Det er vigtigt at intervallet med slåning justeres løbende. Pilotprojektet foreslås som en del af en evidensbaseret naturforvaltning, hvor målsætningen dokumenteres, og der etableres referencearealer indenfor hvert projektareal.

En langsigtet ændring i træartssammensætningen af fx solitære træer vurderes ikke at være i modstrid med den militære aktivitet, da aktiviteten ikke afhænger af træarten. Træarter som fx almindelig eg og almindelig røn tilgodeser de samme militære aktiviteter, men har ikke samme sprednings- og etableringshastighed.

Kernen i en drifts- og plejeindsats, til sikring af et åbent/halvåbent landskab og tilhørende natur på Hevring Skydeterræn, skal derfor være koncentreret om at modvirke tilgroning. Den fortsatte militære anvendelse er her en betydelig positiv faktor i de centrale dele af skydeterrænet, hvor der af operationelle hensyn kræves et helt åbent landskab. Men i andre dele af terrænet kræves en målrettet plejeindsats, der ikke er fordret af militære hensyn. Som nævnt, er de klassiske virkemidler, ud over områdevis afbrænding, mekanisk pleje i form af rydning (fældning og oprykning), slåning og i begrænset omfang græsning med husdyr. Der kræves som oftest gentagen og opfølgende pleje.

Der er en række militære øvelsestyper, som kræver halvåbne landskaber, hvilket grundlæggende er foreneligt med sikring af nogle af naturtyperne i terrænet, fx enebærklitten. Ved bevaring af en vis tæthed af ene forenes målsætningerne. Og selvom de lysåbne naturtyper prioriteres højt, vil der til stadighed være halvåbne og ligeledes mere lukkede skovbevoksninger, der vil kunne skabe rammen om øvelsestyper, der fordrer dækning.

5.2.5 Græsning

Tilgroning og næringsstofforøgelse er en trussel mod de lysåbne naturtyper. Ved at afgræsse arealer, hindres tilgroning, og der sikres en næringsstofforøgelse. Afgræsning sikrer en mere heterogen pleje af arealet fremfor slåning til gavn for biodiversiteten generelt.

Der kan med fordel etableres flere områder med afgræsning på Hevring Skydeterræn eksempelvis afdeling 9, i det omfang det er muligt af hensyn til militære aktiviteter.

Allerede planlagte hegning (med undtagelse af hegning i afdeling 4) fra forrige planperiode videreføres. Det gælder i sær på naturarealer med hede, overdrev, eng, mose og strandeng. Afgræsningen kan etableres som helårsgræsning, i det omfang det er muligt, og sommerafgræsningen af strandengene mod nord skal bibeholdes.

Såfremt det ikke er muligt at få etableret afgræsning på disse områder inden for de første 5 år, skal arealerne, hvor det er muligt, slås med fjernelse af biomasse.

På grund af farekalkuler (sikkerhedszoner) er det i dag ikke muligt at etablere græsning i afd. 4, men såfremt det fremadrettet bliver muligt, vil græsning være det mest optimale pleje af områder af hensyn til naturtyperne.

5.2.6 Hydrologi

Dele af Hevring Skydeterræn er lavtliggende og med en betydelig grundvandspåvirkning. Historisk set har store arealer været anvendt til landbrug, hvilket siden slutningen af 1800-tallet, har ført til omfattende afvanding både via rør og grøfter. Den nuværende militære anvendelse påkræver fortsat afvanding for at sikre færdsel, militær aktivitet og adgang til områder. Der er imidlertid arealer, hvor den militære aktivitet ikke er i modstrid med naturlig hydrologi, og hvor der med fordel kan gen-skabes mere naturlig hydrologi. Det gælder især området udenfor Natura 2000.

Terrænet gennemløbes i sydvest af Hevring Å. Vedligeholdelsen varetages af Norddjurs Kommune.

Centralt i området findes 1 vandhul (Erichs Sø) på ca. 2100 kvadratmeter. Der vurderes ikke at være behov for at iværksætte pleje af vandhullet de første 8-10 år. Herefter, afhængig af brugen af vandhullet, kan der foretages en oprensning af vandhullet. Samtidig med op-

rensningen, skal de stejle brinker reduceres, og hermed gøre vandhullet mere egnet som paddevandhul.

Der er i den gamle drifts- og plejeplan beskrevet behov for etablering af 4 vandhuller. I stedet for at etablere disse vandhuller i eksisterende natur anbefales det i stedet, at flere dræn opgives i kombination med omfattende rydninger, og derved etablere naturligt forekommende tidvise våde vandhuller.

Der er i nærværende drifts- og plejeplan beskrevet to delområder til etablering af naturlig hydrologi. Ophør med oprensning af grøfter kan være u hensigtsmæssig i forhold til sikring af færdsel og skydebaneanlæg, men dette tilgodeses i projektet, og derfor vil indsatsen ikke være i modstrid med militær aktivitet. Samtidig vil projektet være en fordel for flere bilagsarter (fx padder og flagermus).

Inden etablering af naturlig hydrologi, skal der udarbejdes en hydrologianalyse. Analysen skal belyse grøftelukningernes indvirkning på arealer opstrøms grøfterne, samt indvirkning på områdernes hydrologi. På baggrund heraf skal der udarbejdes en plan for grøftelukningen, der sikre, at det sker uden implikationer for de opstrømsliggende arealer, og under hensyntagen til terrænets brugere og naturværdiene på arealerne.

For at sikre, at analysen belyser en situation, hvor der står meget vand i området, skal analysen foretages med udgangspunkt i en "våd" vinterperiode. Såfremt analysen viser, at der er risiko for implikationer for de opstrømsliggende arealer m.v., skal der inkluderes afværgeforanstaltninger.

Erich Sø i efterårsfarver.

Der findes flere arter af tørvemos på Hevring Skydeterræn. Her ses de to arter udspærret og frynset tørvemos fra en klitlavning på terrænet.

5.2.7 Reduktion af næringsstoffer på den næringsfattige klitnatur

En overordnet nedbringelse af den luftbårne kvælstofdeposition på Hevring Skydeterræn kan kun ske gennem husdyrgodkendelsesloven, som administreres af kommunen. Af mere generelle virkemidler, der kan iværksættes for at modvirke næringsberigelsen kan nævnes fjernelse af biomasse ved slåning og rydning (udpining) eller på Hevring Skydeterræn kan det fx være udlægning af bufferzoner omkring området. Som eksempel på sidstnævnte kan det være opkøb af naboareal mod øst, med en efterfølgende tilplantning med hjemhørende nåletræer, som fx skovfyr og ene. Dette er imidlertid udenfor rammerne af denne plan.

5.2.8 Skovplanlægning

Hevring Skydeterræn rummer ca. 65 ha skov fordelt på flere skovområder, herunder særligt Hevringholm Skov vest for lejren og Møllegårdsskoven mod nordvest. Hertil kommer nogle mindre skovarealer fx ved Dambakke nord

for Lejrgården og et egestykke ved Vindingsmindevej. Ud over disse skove rummer terrænet en del kratområder, som har skovpræg, men hvor nogle planlægges udviklet til mere åbne naturtyper. Det gælder fx Rævekrat, Fasankrat og arealerne syd for Sumpvej. Brugerne vil løbende blive inddraget i processen.

I dag har skovene udelukkende det formål, at danne kulisse for militære aktiviteter og uddannelser. Der er ikke målsat egentlige skovbrugsmæssige eller øvelsesmæssige mål for skovene på Hevring Skydeterræn. Driften er ekstensiv og optimeres med henblik på, at sikre bedst muligt naturindhold og stabilitet. I de seneste tre år er skovområder blevet udlagt til urørt skov og græsnings-skov, ligesom der er etableret en række habitattrægrupper. I denne drifts- og plejeplan vil der desuden blive udlagt mere urørt skov (Hevringholm skov ved Hevringlejren). Det er værd at bemærke at begrebet urørt skov, i denne henseende, betyder fravær af skovdrift, men ikke fravær af militær aktivitet og publikum.

Skovene har væsentlig betydning for de militære aktiviteter, men der planlægges ikke udvidelse af skovarealet. Tværtimod går udviklingen generelt i retning af et halvåbent landskab for at tilgodese de lysåbne naturtyper, dog således, at de militært og naturmæssigt vigtigste skovområder bevarer og sikres.

Det bør overvejes, om det er muligt, at sikre en tydelig markering af både "minimum 5 livstræer/ha" samt "habitattrægrupper" i felten. Det vil gøre det muligt, at vurdere målopfyldelse samt forvalte med skiftende personalesammensætning.

Det er vigtigt at pointere, at de forskellige naturtiltag i skoven ikke er i konflikt med den militære aktivitet på terrænet. For det første er de fleste skovområder placeret i den sydlige del af området, hvor der er begrænset militær aktivitet (mht. skydning og sprængninger) grundet sikkerhedsafstande til naboarealer. Såfremt liggende døde træer eller lignende er til gene for militære aktiviteter, kan disse neutraliseres eller fjernes m.m. Urørt skov betyder ikke militære begrænsninger, men er alene et udtryk for forstlig drift. Skovudtrykket vil såle-

des på sigt fremstå, som en naturlig varieret kulisse for militære aktiviteter, frem for "plantagepræg".

I øvrigt vil sprængninger og skydninger, som det ses på Hevring Skydeterræn, være en fordel for den biologiske mangfoldighed, fordi det stedvist øger mængden af dødt ved i skoven. Endeligt giver et mere naturligt skovbillede med mere dødt ved og en varieret skovstruktur mere vildhed og mere realistiske forhold for øvelser i terrænet.

Med disse tiltag vil de militære målsætninger fortsat kunne opnås, og hensynet til natur og biodiversitet tilgodeses i langt højere grad, herunder også hensynet til nogle af de bilag IV-arter, der er tilknyttet terrænet, fx flagermus. Den ekstensive og fraværende skovdrift forventes dog primært at fremme arter, som har det svært i typisk plantagedrift.

5.2.9 Forstyrrelser

Et tema, i forhold til opretholdelse af gunstig bevaringsstatus for målsatte arter under Natura 2000, er forstyrrelser fra menneskelige aktiviteter. Selv om militære aktiviteter, herunder både skydning og kørsel, er støjende, er der ikke dokumenteret negativ påvirkning på områdets arter. Heller ikke publikums færdsel, der er knyttet til områdets veje, vurderes at udgøre nogle væsentlige forstyrrelseskilder. Natura 2000-planen nævner således ikke forstyrrelse som et trusselstema. Prædation fra ræv på Hevring Revle, vurderes at kunne udgøre en trussel for ynglesuccesen for fuglearter på udpegningsgrundlaget.

5.2.10 Invasive arter m.v.

Der er konstateret 13 invasive arter i området. Ifølge Natura 2000-planen skal der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på naturtypen klithede med fokus på arealer med forekomster på over 10% dækningsgrad med invasive arter. Ifølge Forsvarets egen kortlægning, er der ingen arealer på Hevring Skydeterræn, der har forekomster med invasive arter på over 10 %, og ingen steder er forekomsten af invasive arter så massivt, at det er urealistisk at gennemføre en drift, der helt fjerner problemet. Indsatsen for invasive arter vil igen-

nem drifts- og plejeplan videreføres og intensiveres, og Forsvaret vurderer, at den planlagte indsats igennem rydning, slåning, afgræsning og afbrænding, er tilstrækkelig i forhold til Natura 2000-målopfyldelsen. Det bør overvejes, at påbegynde en indsats overfor vadegræs på strandengen og Revlen, da en målrettet indsats bliver mindre omkostningskrævende jo hurtigere indsatsen påbegyndes.

Det er dog vigtigt at pointere at der generelt ikke er de store udfordringer med invasive arter på Hevring Skydeterræn på grund af den nuværende omhyggelige

naturpleje. Det samme gælder problemarten tornblad, idet Forsvaret prioriterer en vedvarende forebyggelse og bekæmpelse af arten.

Tilgroning med den hjemmehørende dun-birk udgør mht. volumen, biodiversitet og omkostning langt den største udfordring. Rynket rose er stedvist en udfordring, der skal tages hånd om. Derimod findes kæmpe bjørneklo kun et enkelt område mod nord, hvor der allerede er en indsats i gang. Glansbladet hæg er en udfordring i nogle lysåbne skovtyper som fx skovfyrbevoksninger, og sitkagran er ligeledes begrænses til nogle få bevoksninger.

Engelsk Vadegræs anses for at være en invasiv art, der fortrænger naturlige kystnære arter.

Til venstre: Glansbladet hæg – en invasiv landskabsukrudt. Til højre: Rynket Rose er en meget hårdfør invasiv plante og vanskelig at udrydde.

5.2.11 Bilag IV-arter

Arter på habitatdirektivet bilag IV er omfattet af streng beskyttelse. Denne indsats skal ske generelt, dvs. såvel indenfor som udenfor Natura 2000-områderne.

Den militære - og øvrige anvendelse af terrænet skønnes ikke at udgøre nogen trussel for disse arter. Tværtimod vurderes det, at den militære aktivitet kan være en fordel for nogle af arterne.

Plejeindsatsen, der er rettet mod naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, vurderes at styrke vilkårene for bilag IV-arterne, hvortil kommer, at der jf. lovgivningen, indlægges et hensyn til arterne i vurderinger af konkrete projekter på terrænet.

Den nuværende planlagte plejeindsats i form af sikring af lysåbne naturtyper vil have en gunstig indflydelse. Yderligere vil konverteringen til naturnær skovdrift, urørt skov og habitattrægrupper og implementering af Forsvarets generelle retningslinjer for skovdrift (FBE, 2011b) medvirke til at forbedre forholdene for arter af flagermus i form af flere egnede raste- og yngletræer, samt en generelt mere varieret skov.

Hevring Skydeterræns øvelsesmæssige aktiviteter, herunder moderate slidtage af kystarealerne fra køretøjer, især på grå/grøn klit, skaber velegnede raste- og yngleområder for markfirben, når bar, løs og sandet jord fritlægges. Samtidig vil generel pleje i form af slåning og rydning ydermere skabe gode betingelser for arten.

Etablering, pleje og vedligehold af vandhuller på Hevring Skydeterræn og den øvelsesmæssige aktivitet samt rydning og slåning af arealerne vil medvirke til, at give gunstige forhold for en bestand af flere paddearter, fx stor vandsalamander, løgfrø og spidssnudet frø. Såfremt der skabes temporære vådområder i forbindelse med genskabelse af naturlig hydrologi, vil disse lavvandede, sommerudtørrende vandhuller være til gavn for strandtudsden, og lav vegetation fremmer artens mobilitet i landskabet.

Med etablering af ovenstående foranstaltninger vurderes de lokale bestande af bilag IV-arter og deres økologiske funktionalitet af yngle- og rasteområder på terrænet at kunne opretholdes.

5.2.12 Afvejning af modstridende mål

Forstyrrelser fra militære aktiviteter er med til at sikre gunstig bevaringsstatus, idet aktiviteterne kan fremme visse sjældne naturtyper og arter. Generelt er Hevring

Skydeterræns øvelsesmæssige aktiviteter, eksempelvis moderate slidtage fra køretøjer og sprængninger (som udføres i rotation), vigtig for opretholdelse af nogle af de meget sjældne naturtyper. Moderate forstyrrelser skaber bedre konkurrencevilkår for arter, der generelt trues af tilgroning af høje urter og vedplanter.

Habitatnaturtypen rigkær (7230) er en prioriteret naturtype, og udvides, ved rydning af ung elle- og askesump (habitatnaturtype 91E0), som er opstået ved tilgroning af tidligere lysåbne enge og moser.

Der er ønske om et mere tilgroet areal i den nordlige del af terrænet, hvor der er størst militær aktivitet, og som samtidig er habitatområde. En tilgroning i dette område kan være problematisk i forhold til gunstig bevaringsstatus for de fleste klittyper. Men en tilgroning af enebærklit (klitnaturtype 2250), som er sjælden i hele Europa, kan med fordel forenes med det militære ønske om en halvåben landskabstype. I den sydlige del af området er der mange tilgroede områder, hvor der kan etableres halvåbne naturtyper.

Der er i nærværende plan opstillet målsætninger om afgræsning af flere arealer, således lysåbne naturtyper ikke gror til. I de situationer, hvor hegning er i modstrid med militære aktiviteter, kan arealer frahegnes og slås med efterfølgende opsamling.

Den sjældne sporebærende plante liden ulvefod er fundet i kørespor på Skydeterrænet.

Militær aktivitet giver grobund for sjældne arter som fx almindelig ulvefod (tv) og smalbladet ribbeløs (th).

Militæraktivitet, som fx kørespor i tidvisvåde områder, giver værdifulde og sjældne naturtyper.

Den kødædende plante, rundbladet soldug, dukker også på Hevring Skydeterræn efter militære aktiviteter.

6. VISIONER

Dette kapitel giver en beskrivelse af de langsigtede visioner for landskabstyperne og arealudviklingen på Hevring Skydeterræn. Det omfatter en vurdering af de såkaldte landskabstyper, der beskriver visionen for fordelingen af det lukkede, halvåbne og det åbne landskab på større delarealer. Ligeledes omfatter beskrivelsen de såkaldte arealudviklingstyper, der understøtter den langsigtede vision for udviklingen af tilstanden på arealet.

Opdelingen af de militære øvelsesterræner i lukkede, halvåbne og åbne landskaber og deres militære, biologiske og rekreative udviklingsmål er beskrevet nærmere i Arealudviklingskataloget (FBE, 2013). Hver landskabstype omfatter en række arealudviklingstyper, der nærmere beskriver det typiske landskab og dets naturindhold.

Det er visionen, at størstedelen af skydeterrænet skal fremstå som et åbent landskab. Halvåbne landskaber skal findes i et mindre område i den nordlige del af terrænet og langs terrænets sydgrænse. Ingen steder, med undtagelse af de udlagte skovområder, skal vegetationen fremstå som lukket landskab.

Fordelingen af de tre landskabstyper på Hevring Skydeterræn i 2016 ses af figur 6-4 og landskabstypernes udvikling frem til 2031 ses af Figur 6-5.

Det åbne landskab

Det åbne landskab er uden træbevoksning, men dog ofte med naturelementer som levende hegn, krat mv. (se Figur 6-1). Det åbne landskab er kendetegnet ved lavtvoksende urte- og græssamfund og slettearealer, der for nyligt har været i landbrugsmæssig omdrift. På Hevring Skydeterræn er størstedelen af arealet et åbent landskab med spredt opvækst af især birk.

Figur 6-1. Eksempel på landskabstypen åbent landskab.

På Hevring Skydeterræn er det typiske åbne landskab hedeområder med kort vegetation.

Arealudviklingstypen på Skydeterrænet er kendetegnet ved naturtypen strandeng på den yderste nordlige del af terrænet, og hede, mose, eng, overdrev, sø og vandløb i resten af området.

Det halvåbne landskab

Det halvåbne landskab kan have karakter af spredt bevoksning med naturlig indvandring af træer (se Figur 6-2). Landskabstypen kan beskrives som skov med

åben struktur eller mere spredt bevoksning med f.eks. gruppevis træer og buske. På Hevring Skydeterræn findes det halvåbne landskab på en stor del af området og med den europæiske sjældne naturtype enebærklit (habitatnaturtype 2250), som den mest værdifulde og naturlige på terrænet.

Figur 6-2. Eksempel på landskabstypen halvåbent landskab.

Klitlavning på Hevring Skydeterræner et eksempel på det halvåbne landskab.

Det halvåbne landskab på Hevring Skydeterræn set oppe fra containertårnet.

Det lukkede landskab

Det lukkede landskab er karakteriseret ved større, mere eller mindre tæt bevoksede skovarealer (se Figur 6-3).

Området vil ofte kunne karakteriseres som løv-, nåle- eller sumpskov.

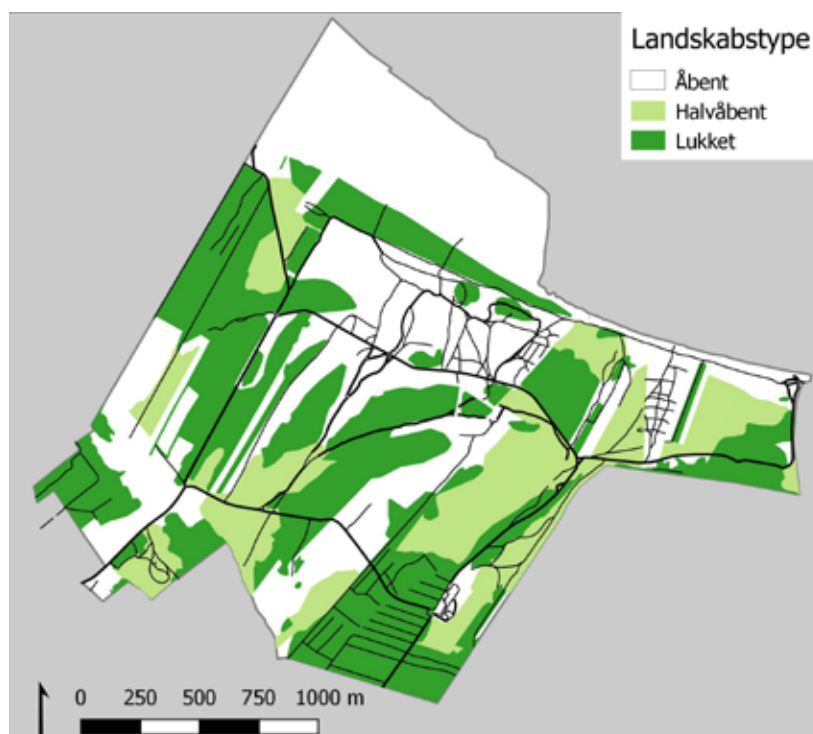
Figur 6-3. Eksempel på landskabstypen lukket landskab.

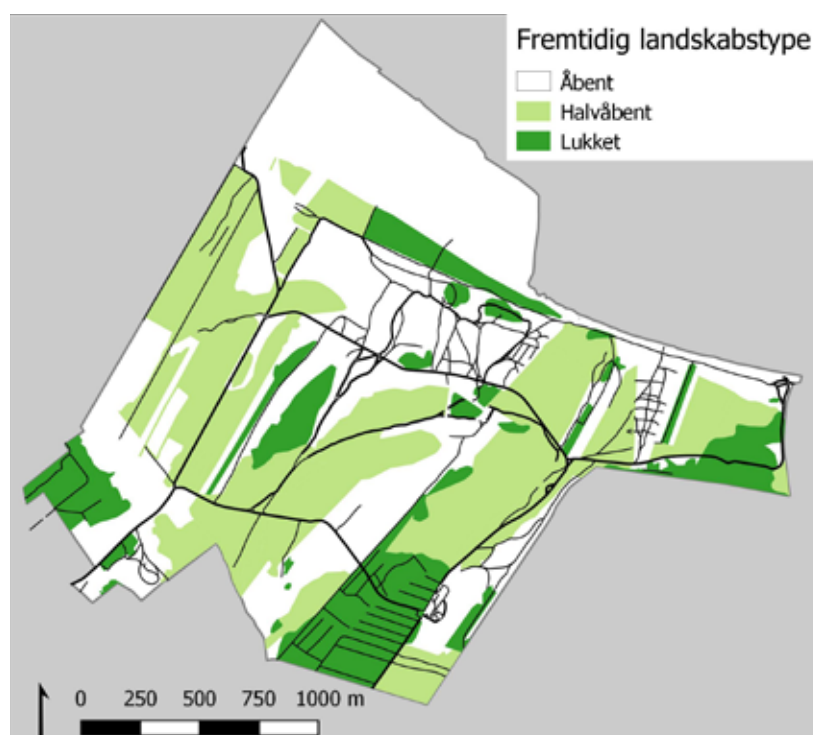
Det lukkede landskab findes typisk inde i skovområderne på Hevring Skydeterræn.

Hevring Revle med strandengen i forgrunden.

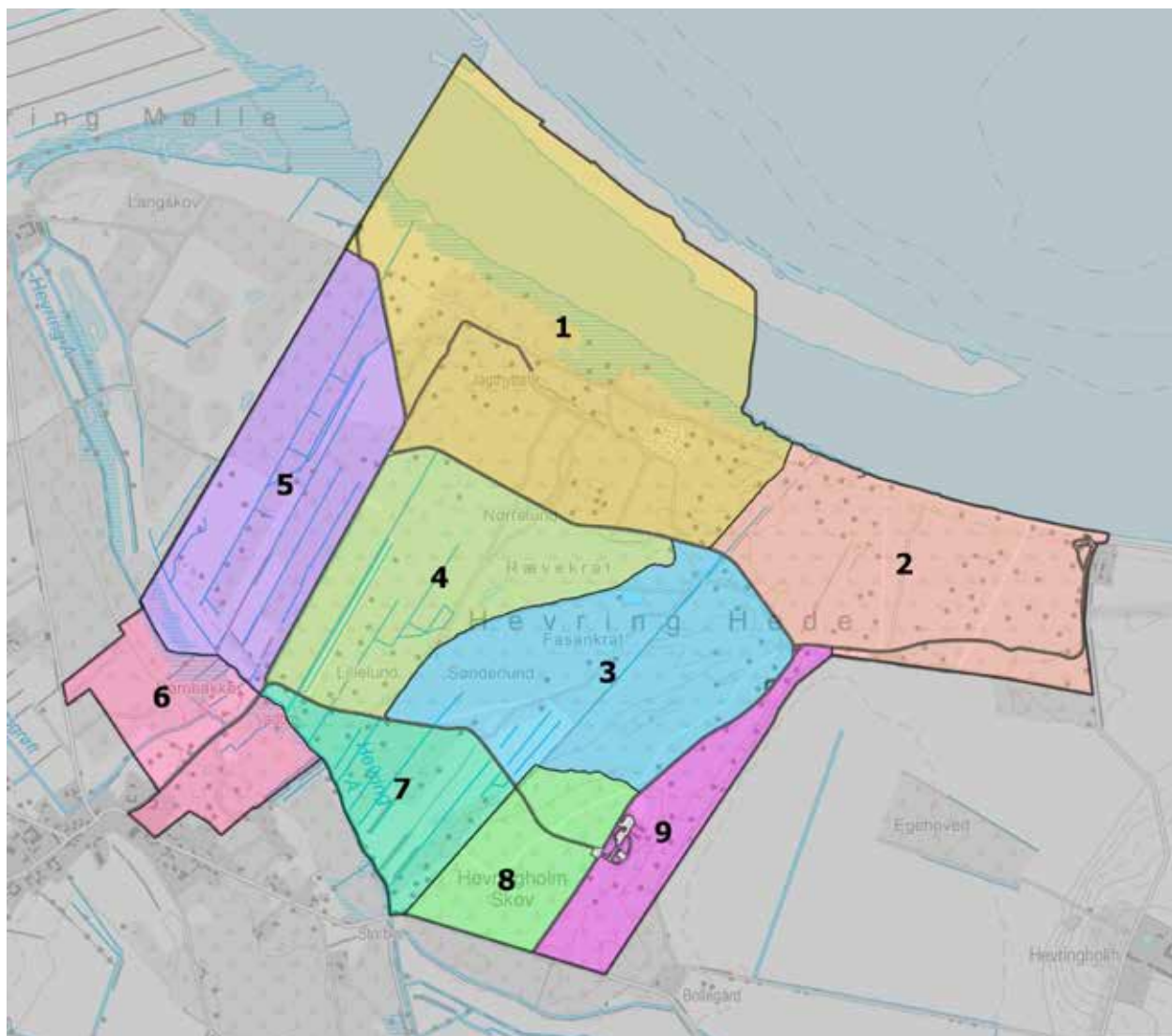
Figur 6-4. Figuren viser fordelingen af de tre landskabstyper på Hverring Skydeterræn i 2016.

Figur 6-5. Figuren viser udviklingen af de tre landskabstyper på Hverring skydeterræn frem til 2031.

7. AKTIVITETER

Dette kapitel anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den konkrete, praktiske realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er beskrevet i bilag 9.2. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model, og som derfor beskrives mere grundlæggende, eventuelt med henvisning til særskilte projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i arbejdsbeskrivelser.

Figur 7-1. Kortet viser afgrænsningen af afdelingerne på Hevring Skydeterræn. Afdelingsnumrene anvendes på kortbilledene og i tabellerne.

Det vedlagte aktivitetskort (Kortbilag 2) illustrerer de overordnede planlagte drifts- og plejetiltag i den kommende planperiode (15 år). De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet i nedenstående afsnit. Størstedelen af aktiviteterne knyttes til en række modeller, der er nærmere beskrevet i bilag 9.2. Modellerne beskriver den drift, der skal gennemføres på det enkelte areal og kan betragtes som en værktøjskasse. Modellerne skal sikre opfyldelse af målsætningerne på sigt og bygger i vid udstrækning på rammer og vilkår fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje (FBE, 2011).

De første afsnit omfatter aktiviteter, der kan henføres til specifikke modeller. Efterfølgende gennemgås aktiviteter, der ikke er suppleret af egentlige modelbeskrivelser.

For hver aktivitetsgruppe opstilles en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: målsætning, Id, lokalitet, afdelinger,

areal, udførelsestidspunkt og aktivitetsbeskrivelser. Målsætningskolonnen beskriver hvilken målsætningstype (militær, natur eller publikum), der udgør grundlaget for aktiviteten. Id-nummeret fremgår også af aktivitetskortet og kobler kort og tabel sammen. Id fra den foregående plan, fremgår i parentes i Id-kolonnen. Arealet angiver den omtrentlige størrelse i hektar (hvis ikke andet er angivet). Under aktivitetsbeskrivelser uddybes den enkelte aktivitet.

I det følgende oplistes alle aktiviteter for hele Hevring Skydeterræn i planperioden 2017-2031, dvs. for både Natura 2000-området og øvrige arealer.

Alle indgreb, der ændrer tilstanden af en naturtype, hydrologiske forhold og lignende, vil som udgangspunkt kræve tilladelse efter naturbeskyttelsesloven og/eller planloven og/eller skovloven mv. I forbindelse hermed vil der opstilles særlige betingelser for fremgangsmåden.

7.1 Rydning

Der skal gennemføres delvis rydning eller helrydning af arealer. Der henvises til aktivitetskortet, hvor arealerne er indtegnet og Id-nummeret kan genfindes. Som udgangspunkt fjernes alt materiale fra arealet. Der kan være andre hensyn i skovområder. Rydningerne foretages efter Model 1: Rydning. (Se afsnit 9).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-1	Birke- og pilekrat i Natura 2000-området	1q, 1b	3,1	2018/19	Delvis rydning. Sikring af mose og klitlavning. Der efterlades grupper af pil. Efterfølgende sommerafgræsning sammen med strandengsareal, jf. Id 3-1. Omfang og indsats aftales i dialog med brugerne
Militær + Natur	1-2	Nord for Nordre Ringvej i den nordvestlige del af 2a	2a	3,2	2018-2024	Delvis rydning Rydning for at sikre et delvist åbent landskab for finskyttebane. Manuel rydning og uden brug af maskiner. Træopvæksten fjernes. Området indeholder grå klit med dominans af laver samt klithede, og arealet er under tilgroning med trævækst
Militær	1-3	Ved Vestre Ringvej	1a, 1h, 4a, 4b, 5b	10,8	Første gang 2019 efterfølgende hvert 5. år	Delvis rydning De lysåbne områder i og omkring HABA E og syd for PVV banen / HABA W vedligeholdes minimum hvert 5. år. Målet er at banerne vedligeholdes, så de fremstår som ved oprettelsen. Rydningsindsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-4	Syd for Vindingsmindevej	2l	0,9	2018/19	Hel rydning Helrydning af træopvækst for at sikre et åbent landskab samt for at sikre heden og gunstig bevaringsstatus af klitnatur (grå/grønsværsklit). Herefter løbende slåning, jf. Id 2-10, af hele arealet med opsamling
Natur	1-5	Nord for Nordre Ringvej	2a mod SV	3,7	2018/19	Delvis rydning Rydning af træopvækst med undtagelse af ene, for at sikre et halvåbent landskab samt for at sikre heden og gunstig tilstand af klitnatur (klithede og enebær klit)
Natur	1-6	Mellem Øster Ringvej og brandbælte mod vest	3a	3,1	2018/19	Delvis rydning Manuel rydning af løvtræer og rynket rose for at et halvåbent landskab samt sikre heden og udvikling af gunstig tilstand af enebærklit. Ene lades som udgangspunkt urørt
Militær	1-7	Nord for Fasan-krat og syd for Buevej	3b	12,3	2018/19	Delvis rydning For at sikre et halvåbent landskab med mulighed for handlebaner. En ca. 40 % rydning med en blanding af holme af træer, ældre solitære træer og buske i kombination med større lysåbne områder ("lommer") i forskellig størrelse med variation. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer. Rydningsindsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere. Opfølgning med årlig slåning med opsamling, jf. Id 2-4
Militær	1-8	Rævekrat med omgivelser	4c	8,3	2018/19	Delvis rydning For at sikre et halvåbent landskab med mulighed for handlebaner. En ca. 40 % rydning med en blanding af holme af træer, ældre solitære træer og buske i kombination med større lysåbne områder ("lommer") i forskellig størrelse med variation. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer. Rydningsindsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere. Opfølgning med årlig slåning med opsamling, jf. Id 2-5
Natur	1-9	Øst for Vestre Ringvej	4d, 4m	5,2	2018/19	Delvis rydning Der foretages delvis rydning af hele arealet i dialog med skydesikkerhedsansvarlig. Såfremt det er muligt i fht. skydesikkerheden, ryddes arealet helt. Rydningen skal sikre, at området fremstår som et halvåbent/åbent landskab, og sikre naturtypen eng. Opfølgning med årlig slåning med opsamling, jf. Id 2-12
Natur	1-10	Længst mod vest	5g	0,4	2018/19	Hel rydning Helrydning af birk og pil for at sikre arealet fremstår som et åbent landskab med fugtige lysåbne engarealer, som samtidig er habitatnaturtype tidvis våd eng. Opfølgning med afgræsning, jf. Id 3-2

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-11	Nord for Hevring Å mod vest	5a	0,1	2018/19 Genta-ges efter 5 år.	Hel rydning For at sikre et åbent landskab og samtidig sikre en lysåbne natur. Helrydning af første generation af elletræer til sikring af eng og rigkær. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3.2
Natur	1-12	Vest for Vestre Ringvej	5b	4,3	2020-2022	Delvis rydning For at sikre et halvåbent landskab med lysåbne klit-lavninger. Arealet ryddes for træer og buske, inkl. stødfræsning og fjernelse af biomasse, gerne så mineraljorden eksponeres, af hensyn til karakteristiske pionerarter samt markfirben. Rydningsindsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere for at sikre muligheden for handlebaner og andre kulisser. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-2
Natur	1-13	Hede nordøst for Lejrgården	6d	3,4	2018-31	Hel rydning Årlig rydning af genvækst efter 1. gangs indsats mod gyvel og birk. Det ryddede materiale fjernes fra området. Sikre åbent landskab med §3 overdrev og klitnatur (grå/grønsværsklit). Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-3 og årlig slåning, jf. Id 2-6
Natur	1-14	Mose nordøst for Lejrgården	6b	4,6	2018/19 Genta-ges efter 5 år	Hel rydning Rydning af arealet for træopvækst med henblik på at sikre et lysåbent landskab med §3 mose og sikring af rigkær. Opfølgende afgræsning jf. Id 3-4.
Natur	1-15	Syd for Sumpvej	7d	2,5	2020	Hel rydning Alt træopvækst ryddes og fjernes fra området for at sikre et åbent landskab. Når der er sket rydning, vil arealerne indgå som en del af Id 7-1, der skal sikre naturlig hydrologi i området samt sikre betingelserne for klitnatur. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-5
Natur	1-16	Vest for Hevringholm skov, sydligste del	7a	0,5	2018/19 2023 2028	Hel rydning Al træopvækst, primært birk, ryddes og med undtagelse af ene. For at sikre et åbent hede landskab, herunder klithede. Rydningen følges op hvert 5. år. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-5
Natur	1-17	Syd for Sumpvej (4 mindre områder)	7a, 7f	0,8	2018/19	Hel rydning Alt træopvækst (birk og pil, m.v.) ryddes på arealer vest for 7f og selve arealet 7f. Materialet fjernes fra området. Formålet er at sikre et åbent hede landskab med naturtyperne klithede og grå/grønsværsklit. Opfølges med afgræsning, jf. Id 3-5

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-18	Øst for Øster Ringvej	9b	3,6	2018/19	Delvis rydning Manuel rydning af løvtræer og rynket rose. Enebær lades som udgangspunkt urørt. Formålet er at sikre et åbent hedelandskab med bl.a. enebærklit. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-6
Natur	1-19	Nord for Sumpvej	3c	0,7	2018/19	Hel rydning Arealet ryddes for træopvækst for at sikre åbent landskab med hede og klitlavning. Rydningen følges op hvert 5. år
Natur	1-20	Hevringholm Skov	8	0,1	2017 og 2018	Delvis rydning I Hevringholm Skov ryddes sitka, rødgran, og andet træopvækst eksempelvis alm. røn, birk, mv., med undtagelse af ene. Formålet er at sikre et vareret skovbillede med islæt af naturtypen enebærklit
Natur	1-21	Digeskel mod nordvest	5	Ca. 1 km	2018	Hel Rydning Diget ryddes for træopvækst af hensyn til sikring af diget og skelmarkering. Rodnettet forbliver i diget

7.2 Slåning og opsamling af slået materiale

Aktiviteten opfattes som et generelt plejetiltag, der tilrettelægges på alle terrænets lysåbne naturtyper, der ikke er omfattet af anden pleje. Heri indgår de arealer, der igennem rydningsprojekter (se 7.1) er plejet til halvåben tilstand.

Generelt slås der med konsekvent opsamling af den afslåede biomasse. Dette gøres for at sikre et åbent eller halvåbent landskab og samtidig fjerne næringsstoffer for dermed at sikre en gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper på lang sigt.

Samtidig bliver der slået i mosaik, så nogle områder ikke slås med samme frekvens og fremstår med højere vegetationshøjde. Herved får nogle planter lov til at blomstre og nogle får lov til at spire i eksponeret sandjord. Aktiviteten foretages i hht. Model 2: Opsamling af afslået materiale - høslæt. (Se afsnit 9).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær	2-1	Arealer med skyde-bane nord for Vindings-mindevej	2c	5,8	2018 - 31 Løbende	Slåning med opsamling Aktiviteten skal foretages i det omfang det er muligt i forhold til skydesikkerhed. Formålet er at sikre et åbent landskab og sikre en gunstig bevaringsstatus for klithede og klitlavning. Gennemføres i mosaik, hvor nogle områder ikke slås med samme frekvens og fremstår med højere vegetationshøjde. Denne praksis foretages i rotation, så det samme areal skifter status hvert 2.-4. år. Indsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere
Militær	2-2	Åbne områder omkring Finskytte-tårn og øst for Fasan-krat	3a, 3b,4a, 4b,4f,	74,6	2018-31 Løbende	Slåning med opsamling Indsatsen skal sikre et åbent landskabsbillede og være med til at sikre gunstig bevaringsstatus for klitnaturen. Gennemføres i mosaik, hvor nogle områder ikke slås med samme frekvens og fremstår med højere vegetationshøjde. For hver 5. ha efterlades 0,5 ha, som ikke slås hele året, hvilket skifter fra år til år i cyklus. Dette planlægges fra år til år. Indsatsen foretages i løbende dialog med de militære brugere
Natur	2-3	Eng-område vest for Vadbro	6a	3,5	2018-31	Høslæt For at sikre et åbent landskab foretages der løbende høslæt på arealerne. For at fjerne næringsstoffer og dermed udpine arealet foretages høslæt medio juli samt i august/september. Arealet kan til tider være ret fugtigt, og høslættet afpasses dette. Opfølgende afgræsning, jf. Id 3-3
Militær	2-4	Handle-baner nord for Fasan-krat og syd for Buevej	3a, 3b	12,3	Når handle-banerne er etableret, slås minimum hvert 3. år.	Slåning med opsamling For at sikre det halvåbne landskab, skal der efter etablering af ryddede områder til handlebaner (se Id 1-7), ske vedligeholdelse af disse minimum hvert 3. år med slåning og opsamling. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær	2-5	Handle-baner ved Rævekrat med omgivelser	4a, 4c	8,3	Når handle-banerne er etableret, slås minimum hvert 3. år.	Slåning med opsamling For at sikre det halvåbne landskab efter etablering af de ryddede områder til handlebaner (se Id. 1-8), vedligeholdes disse minimum hvert 3. år med slåning og opsamling. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer
Natur	2-6	Hede nordøst for Lejrgården	6d	3,4	Løbende	Slåning med opsamling For at sikre det åbne landskab samt sikring af hedenatur, og som supplement til afgræsningen, jf Id. 3-4, såfremt vedvegetationen ikke kan holdes nede. Arealet ryddes, jf. Id. 1-13
Militær	2-7	Handle-baner omkring Nordre Ringvej	2d, 3a	6,7	2020 herefter hvert 3. år	Slåning med opsamling Områderne sikres som et halvåbent landskab, der tilgodeser behovet for handlebaner. Sker ved gentagne slåninger minimum hvert 3. år. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer
Militær	2-8	Handle-baner omkring den nordlige del af Vestre Ringvej	5b, 4a, 4b	10,8	2020 herefter hvert 3. år	Slåning med opsamling De ryddede områder til handlebaner vedligeholdes minimum hvert 3. år, jf. Id. 1-3. Ene, røn, tørst og eg prioriteres som blivende træer
Natur	2-9	Nord for Nordre Ringvej	1a	31,7	Årligt	Slåning med opsamling For at sikre et åbent landskab, gennemføres der løbende slåning. Slås i mosaik hvor nogle områder ikke slås med samme frekvens og fremstår med højere vegetationshøjde. For hver 5. ha efterlades 0,5 ha som ikke slås hele året, hvilket skifter fra år til år i cyklus. Dette planlægges fra år til år. Dette er med til at sikre øget gunstig bevaringsstatus for klithede og klitlavning
Natur	2-10	Syd for Vindingsmindevej	2l	0,9	Årligt	Slåning med opsamling Slåning af hele arealet gennemføres med opsamling af det afslåede materiale. Opfølgning på rydningsindsatsen, se Id. 1-4
Natur	2-11	Nord for Vindingsmindevej. Syd og vest for Post Øst	2a, 2e	14	Årligt	Slåning med opsamling Slåning gennemføres i mosaik, så nogle områder ikke slås med samme frekvens og fremstår med højere vegetationshøjde. For hver 5. ha efterlades 0,5 ha som ikke slås hele året, hvilket skifter fra år til år i cyklus. Aktiviteten planlægges fra år til år. Dette er med til at sikre hedelandskabet samt øget gunstig bevaringsstatus for klithede og klitlavning. Områder med nyvækst af ene i den sydlige ende, skånes for slåning, jf. Id. 10-17
Natur	2-12	Øst for Vestre Ringvej	4d	5,2	Årligt	Slåning med opsamling Slåning af hele arealet gennemføres med opsamling af det afslåede materiale. Opfølgning på rydningsindsatsen, se Id. 1-9
Natur	Ikke på kort	Alle lysåbne arealer, der ikke er omfattet af anden pleje.	-	-	Årligt efter behov	Slåning - med opsamling Slåning gennemføres med opsamling af det afslåede materiale

7.3 Græsning

Græsning følger Model 3 (se afsnit 9), hvilket indebærer, at der ikke må tilskudsføres på arealerne. Det betyder at de græssende dyr principielt skal finde alt næring på terrænet. Dette sikres i forpagtningsaftalerne.

Antal af dyr og intensitet af afgræsning tilpasses formålet med afgræsningen (naturpleje). Græsningstrykket beskrives i kontrakterne og vurderes løbende om der skal ske justeringer. Id-nummer i parentes henviser til nummeret i den forrige drifts- og plejeplan.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	3-1	Strandengsareal i det vestlige terræn. I Natura 2000-området	1	14,9	Videreføres	Sommerafgræsning i den skydefrie periode
		Øst for Post Vest	1a, 1q, 1r	10,0	2018- 31	Sommerafgræsning i den skydefrie periode.
		Birke- og pilekrat ved kysten. I Natura 2000-området	1b	9,9	2018-31	Sommerafgræsning i den skydefrie periode efter rydning af krat, jf. Id 1-1 Evalueres løbende jf. Id 10-15
Natur	3-2 (5-1)	Engareal i det vestlige terræn i slåes sammen med træbevokset areal mod nord	5a, 5b, 5c, 5d, 5e, 5f, 5g, 5h, 5k, 5m, 5n, 5o, 5p	42	Fort-sætte afgræsning.	Afgræsning med kreaturer og udvidelse af arealet mod nord (hhv 5d, 5e, 5f, 5g, 5h, 5m, 5n, 5o, 5p) og tilhørende ny hegnsætning, jf Id 10-23
Natur	3-3 (6-2)	Mose, overdrevs- og skovareal nordvest for Lejrgården	6a, 6c, 6d, 6e, 6f, 6h, 6j, 6k	23,3	Fort-sætte afgræsning.	Afgræsning med kreaturer og udvidelse af hegn, jf. Id 10-14. Bevoksning 6b og 6g frahegnes og afgræsningen ophører af hensyn til skovnaturen, jf. Id 10-15
Natur	3-4 (6-3)	Hede og moseareal nordøst for Lejrgården og mod Hevring Å	6a, 6b, 6d	15,9	2017-31	Afgræsning med kreaturer, for at sikre den lysåbne natur, herunder hede- og mosearealer.
Natur	3-5 (7-1)	Mose-, eng- og kratareal mellem Sumpvej og Hevring Å	7	23,8	Fort-sætte afgræsning	Afgræsning med kreaturer for at sikre den lysåbne natur, herunder mose, eng og hede.
Natur	3-6 (9-1)	Hedeareal øst for Ø. Ringvej	9	15,0	2018-31	Afgræsning Kreaturafgræsning efter rydning, jf. Id 1-18. For at sikre åbent hedelandskab. Der opsættes hegn omkring hele arealet, jf. Id 10-24

7. AKTIVITETER

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	3-7	Nord for Vindingsmindevej	2a, 2e	20	2018 - 25	Sommerafgræsning Kreaturafgræsning iværksættes, hvis det vurderes nødvendigt, som opfølgning på bekæmpelse af tornblad, jf. Id 8-16) og Id 10-19

Gråklit med behov for genrydning og efterfølgende græsning.

7.4 Afbrænding

Aktiviteten er ikke anført på aktivitetskort, da afbrænding opfattes som et generelt plejetiltag, hvor eksterne forhold, som vejrlig og omfanget af spontane brande, er bestemmende for muligheden og behovet for gennemførsel. Planlagte brande søges tilrettelagt på alle terrænets hede- og klitarealer, der ikke er omfattet af anden pleje. Det gælder særligt i afdeling 1 og 2, herunder Hevring Revle. Afbrænding følger Model 4. Afbrænding. (Se afsnit 9).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	4-1 (ikke på kort)	Primært de nordlige klit-typer.	1 og 2	Op til 70 ha	5 ha i en turnus på 10 år	Afbrænding Tilrettelægges på især de nordlige hede- og klittyper, særligt på arealer, som er vanskelige at pleje på anden måde

7.5 Hugst og foryngelse

Aktiviteter i skovdriften. Aktiviteterne følger modellerne i afsnit 9.2. Der henvises desuden til kort over skovudviklingstyper (se også afsnit 4.5.1).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	5-1	Nord og syd for Vindingsmindevej samt vest for Dambakken	2d, 6b og 6g	8,5	2018	Fri succession Skovudviklings type 94: Urørt skov. De to kratarealer indeholder værdifuld skovnatur og lægges sammen med egeskoven som forstlig urørt skov
Natur	5-2	Hevringholm Skov.	8 og 9	28,2	2018	Hugst til urørt skov Skovudviklingstype 22: Eg på lind og bøg. Påbegynde hugst med henblik på urørthed. Eksotiske træarter afdrives, og afdriftsarealet efterlades til naturlig succession. I yngre og mellem-aldrende bevoksninger udføres hugst for struktur som forberedelse til urørt skov (skovudviklingstype 94). I bevoksninger med hjemmehørende ældre løvtræer udføres solitærhugst. Der er fokus på at fjerne invasive arter eksempelvis rynket rose og glansbladet hæg. Se rydningsafsnit. Opfølgning med græsning (skovudviklingstype 92: Græsningsskov) i 9, jf. Id 3-6
Natur	5-3	Møllegårdsskoven	5	11,9	2018-20	Eksothugst Skovudviklingstype 23: Eg med skovfyr og lærk/skovudviklingstype 92: Græsningsskov. Fortsætte hugst i ege-dominerede bevoksninger efter hugstmodel: "hugst med henblik på naturlig foryngelse i eg". Konverter kæmpegran, rødgran og lærkebevoksninger til hjemmehørende løvtræesbevoksninger (evt. med vildtbeskyttelse). Opfølges med skovgræsning, jf. Id 3-2
Natur	5-4	Dambakke	6	8,5	2018-19	Eksothugst Skovudviklingstype 92: Græsningsskov. Området ryddes for eksotiske nåletræer for at fremme hjemmehørende løvtræerarter. Opfølgning med græsning jf. Id 3-3, med undtagelse af arealet 6g, jf. Id 10-15

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	5-5	Nord for Vindingsmindevej	2k	0,5	2018-19	Eksothugst Fyrbevoksning fra 1967, konverteres med hjemmehørende arter. Konvertering af østrigsk fyr med eg og ene, således at hjemmehørende træarter sikres
Natur	5-6 (ikke vist på kort)	Hele terrænet	-	-	2018-31	Reduktion af birketilgroning Indsatsen sikre det åbne og halvåbne landskab, samt sikre de lysåbne naturtyper mod tilgroning. Solitære birketræer erstattes af andre hjemmehørende træarter, fx eg og alm. røn. Sideløbende med igangværende indsats, udarbejdes pilotprojekt til reduktion af birketilgroning, jf. Id 10-16

7.6 Habitattrægrupper og -træer

Udlægges efter Model 9. Modeller til skovdrift (Se afsnit 9.). Der henvises til grundkortet, hvor habitattrægrupper er anført som polygoner og med nummer i (afd. løbenr.). Det gælder også typen minimum 5 træer pr. ha (jf. afsnit 4.7.5.1; Model 9, Habitattræer, se afsnit 9), der efterlades til ælde og naturligt henfald (Jf. FBE (2011b)).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Antal og areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	6-1 - 6-4 og 5.1-5.4 og 8-1 – 8-7 og 9.1-9.2 (ses på grundkort)	Skovarealer minus Skovudviklingstype 94: Urørt skov	-	15 stk. samlet ca. 3,2 ha.	Fra 2018	Udlægning af habitattrægrupper I ældre bevoksninger sikres dødt ved aktivt. I yngre bevoksninger udlægges habitattrægrupper, og dødt ved sikres ved naturlig henfald eller på sigt evt. ved indgreb.

7.7 Hydrologi

Grøfter

Norddjurs Kommune er ansvarlig for vedligeholdelse af Hevring Å, der gennemløber terrænets sydvestlige del. Behov for vedligeholdelse af dræn og grøfter bliver løbende vurderet af de driftsansvarlige på terrænet. Aktiviteterne udføres i hht. model 5 (Se afsnit 9).

Der skal fortsat være fokus på de hydrologiske forhold på terrænet, herunder at der i nærværende drifts- og plejeplan skal etableres naturlig hydrologi på flere arealer ved grøftelukninger.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	7-1	Centrale dele af terrænet	Fx 5b, 7d, 5a, 7c, 3c	-	2018-19	Hydrologianalyse Der udarbejdes en hydrologianalyse vedr. lukning af grøfter i forbindelse med genskabelse af naturlig hydrologi. På baggrund heraf skal der udarbejdes en plan for grøftelukningen, der sikre at det sker uden implikationer for de opstrømsliggende arealer, og under hensyntagen til terrænets brugere og naturværdierne på arealerne. Der tages udgangspunkt i en våd vinterperiode, og planen skal inkludere eventuelle afværgeforanstaltninger

Vandhuller

De 4 projekterede vandhuller i den gamle plan (Id 1-6, 3-2, 4-2, 5-3) erstattes af et større område, med fokus på genetablering af naturlig hydrologi, jf. Id 7-1.

7.8 Invasive planter

Bekæmpelse af invasive plante- og problemarter.

Kun Id 8-1 er vist på kort. Invasive arter bekæmpes efter model 6 (Se afsnit 9).

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	8-1	Strandeng og Hevring Revle	1r, 1n	-	2018 eller snarest derefter	Vadegræs Opgravning af vadegræs kan med fordel gøres snarest, da der er tale om mindre forekomst. Herved bliver en målrettet indsats mindre omkostningskrævende jo hurtigere indsatsen påbegynder
Natur	8-2 (ikke på kort)	Hevring Skyde-terræn	Hele terræn	-	Løbende	Kæmpe bjørneklo Løbende bekæmpelse. Løbende kontrol af effekt
Natur	8-3 (ikke på kort)	Hevring Skyde-terræn	Hele terræn	-	Løbende	Rynket rose Kortlægning og løbende bekæmpelse med bedst egnede metoder. Efter ca. 5 år gentages kortlægning for kontrol af effekt
Natur	8-4 (ikke på kort)	Hevring Skyde-terræn	Hele terræn	-	Løbende	Glansbladet hæg Løbende bekæmpelse med bedst egnede metoder. Løbende fokus på kontrol af effekt. Hovedfokus ligges i Hevringholm Skov
Natur	8-5 (ikke på kort)	Hevring Skyde-terræn	Hele terræn	-	Løbende	Kæmpe-pileurt Kortlægning og løbende bekæmpelse med bedst egnede metoder. Løbende kontrol af effekt af indsats

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	8-6 (ikke på kort)	Hevring Skyde- terræn	Hele ter- ræn	-	Hvert 5. år	Bjerg-fyr Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-7 (ikke på kort)	Hevring Skyde- terræn	Hele ter- ræn	-	Hvert 5. år	Sitka-gran Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-8 (ikke på kort)	Hevring Skyde- terræn	Hele ter- ræn	-	Hvert 5. år	Østrigsk fyr Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-9 (ikke på kort)	Hevring Skyde- terræn	Hele ter- ræn	-	Hvert 5. år	Kæmpe-gran Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-10 (ikke på kort)	Hevringholm Skov	8 og 9	8,9	2018 2020 2022 2024 2026 2028 2030	Glansbladet hæg Bekæmpes med konsekvent rydning hvert 2. år
Natur	8-11 (ikke på kort)	Hevringholm Skov	8 og 9	8,9	Årligt	Rynket rose Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert år
Natur	8-12 (ikke på kort)	Hevringholm Skov	8 og 9	8,9	2018, 2023, 2028	Sitka-gran Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-13 (ikke på kort)	Hevringholm Skov	8 og 9	8,9	2018, 2023, 2028	Lærk Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-14 (ikke på kort)	Hevringholm Skov	8 og 9	8,9	2018, 2023, 2028	Østrigsk fyr Invasiv art bekæmpes ved rydning hvert 5. år
Natur	8-15 (ikke på kort)	Hevring Skyde- terræn	Hele ter- ræn	-	Løbende	Vandpest, canadisk bakkestjerne og stjerne-bredribbe Der laves en midtvejs evaluering, om hvorvidt der er brug for handling
Natur	8-16	Hevring Skyde- terræn nord for Vindingsmin- devej	2	5	2018	Tornblad Bekæmpe problemart ved afskrælning af tørvelag. For at sikre hedenaturen samt klithede og klitlavning. Opfølgende slåning, jf. Id 2.11 og græsning, jf. Id 3-7

7.9 Publikumshensyn

Indsatser fra forrige planperiode fortsættes, og udføres i henhold til model 7 (Se afsnit 9).

Målsætning	Id	Lokalitet	Gennemføres	Bemærkninger
Publikum	9-1	Hevring skydeterræn. Ej på kort	2018-31	Information på internettet Opdatering af information om adgangsmuligheder til terrænet via internettet
Publikum	9-2	Hevring skydeterræn. Ej på kort	2018-31	Folder Der udarbejdes ny publikumsfolder
Publikum	9-3	Indfaldsveje og kystveje til Hevring Skydeterræn	Senest 2020	Infotavler Brugen af informationstavler og hjemmeside fortsættes. Håndhævelse af adgangsforbud på Hevring Revle hele året fastholdes af sikkerhedsmæssige årsager

Tuekogleaks i efterårsfarver.

7.10 Ikke-modelbeskrevne aktiviteter

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær	10-1	Sprængningsområdet Nord for Nordre Ringvej	1f		-	Operativt ønske om: Kanaler til reduktion af trykbølger Etablering af kanaler rundt om sprængningsområde til reduktion af gener fra støj- og trykbølger.
Militær	10-2	Nord for Nordre Ringvej	1a	-	-	Operativt ønske om: Bevægelige mål Etablering af bevægelige mål. Evt. grøft med skivebærende personel eller robotter
Militær	10-3	Nord for Sumpvej	4a	-	-	Operativt ønske om: Forbedring af trætårn Finskyttetårn af træ erstattes af mere solidt trætårn
Militær	10-4	Afdeling 4	4h	-	-	Operativt ønske om: Forbedring af metaltårn Finskyttetårn af metal udvides til dobbelt størrelse med trægelænder m.v.
Natur	10-5	Nord for Nordre Ringvej	2a	4,3	2030	Lichen-hede sikres med militær aktivitet Der iværksættes militære aktivitet, fx i form af sprængning ca. hvert 15. år såfremt lav-dominansen forsvinder trods rydning af træer, jf. Id 1-2. Den lysåbne hedenatur, herunder lichen-hede sikres
Natur	10-6	Syd for Sumpvej	7a, 7f	0,05	2018	Tilskudsfordring Ved behov for tilskudsfordring foretages dette på aflastningsarealer, der ikke er § 3 natur. Specificeres i forpagtaftaler i samarbejde med dyreholder. Herved sikres § 3 naturen og gunstig bevaringsstatus af klithede og grå/grønsværsklit
Natur	10-7 (ikke på kort)	Hevring Revle	1	-	2017-2021	Hensyn til ynglefugle på udpegningsgrundlaget Den årlige indsamling af ammunitionsrester tilstræbes foretages udenfor fuglenes ynglesæson fra 1. marts til 15. juli
Natur	10-8 (ikke på kort)	Alle skovområder		-	2018 eller snarest herefter	Fredskov Fredskovsområder opdateres i samarbejde med Miljøstyrelsen
Natur	10-9	Vest for Strandvejen	1j	0,1	2018-2031	Militærnatur Sikring af åbent landskab samt sikring af sjældne naturtype. Det nuværende militære aktivitets- og slitageniveau er ideel for tilstedeværelse af værdifulde og sjældne planter og mosser i naturtypen med ulvefod og soldug. Uden den militære aktivitet vil naturtypen forsvinde. Hvis den militære aktivitet stopper, skal der foretages kraftig rydning hvert 5. år
Natur	10-10	Vest for Strandvejen	1k	0,1	2018-2031	Militærnatur Sikring af åbent landskab samt sikring af sjældne naturtype. Det nuværende militære aktivitets- og slitageniveau er ideel for tilstedeværelse af værdifulde, sjældne planter og mosser i naturtypen med ulvefod og soldug. Uden den militære aktivitet vil naturtypen forsvinde. Hvis den militære aktivitet stopper, skal der foretages en kraftig rydning hvert 5. år

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	10-11	I den sydlige ende hvor Strandvejen krydser brandbælte	1a	0,2	2018-31	Militærnatur Sikring af åbent landskab samt sikring af sjælden naturtype. Fortsætte den ekstensive harvning, til opretholdelse af brandbælte, og kørsel så mindst 25 % af arealet er eksponeret med tidvis vådt sand. Området er værdifuldt med naturtype med soldug og ulvefod
Natur	10-12 (ikke på kort)	Strandnært areal i den nordlige del af terrænet	1	31,1	2018	Hegning Der opsættes et permanent hegn omkring hele arealet evt. med færister (se 3-1). Hegnet skal placeres således at skydeaktiviteter ikke generes og/eller ødelægger hegn.
Natur	10-13 (ikke på kort)	Dambakke	6g	1,5	2018	Hegning Der opsættes hegn så den gamle bøgebevoksning frahegnes for, at sikre skovbryn og skovnatur
Natur	10-14 (ikke på kort)	Nord for Lejrgården	6	9,8	2018	Hegning Udvidelse af eksisterende hegn, jf. aktivitet 3-4.
Natur	10-15 (ikke på kort)	Strandeng ved kysten	1,1	7,2	2021	Evaluerings af indsats vedr. afgræsning Evaluerings af om afgræsning er praktisk mulig i forhold til de militære aktiviteter samt om sommer afgræsning er nok til at sikre en lysåben natur, jf. Id 3-1
Natur	10-16 (ikke på kort)	Nord for Nordre Ringvej	1	13,8	2018-2023	Etablering af pilotprojekt Samtidig med bekæmpelse af birk på hele terrænet, udarbejdes et pilotprojekt i to udvalgte områder, hvor der gennemføres forskellige metoder til reduktion af birketilgroning. Der udarbejdes model til pilotprojektet, hvor målsætningen dokumenteres, og hvor der udlægges reference områder og kontrolområder indenfor hvert projektområde. Såfremt pilotprojektets metoder viser sig at være velegnet til bekæmpelse af birken, indarbejdes disse tiltag i de aktiviteter, der omhandler bekæmpelse af birk. Pilotprojektet kan med fordel udføres i den østlige del af afdeling 1, hvor der i dag ses en massiv tilgroning af yngre birketræer. Her kan man eksempelvis slå området i den østlige del hvert år. I den vestlige del af området undersøges, hvorvidt afgræsning er en omkostningseffektiv metode til reduktion af birketilgroning. I begge områder fjernes samtidig solitære modertræer. Det er vigtigt at intervallet med slåning justeres løbende

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær	10-17	Nord for Vindingsmindevej og andre områder	2, 2a, 2b	18	2018	Sikring opvækst af ene Efter en indledende kortlægning af juvenile ener i området iværksættes en slåning, hvor det sikres, at der efterlades nyvækst af ene, både enkeltstående og i grupper. Slåningen kan evt. udføres med buskrydning i de områder, hvor enen skal efterlades, og tornblad bekæmpes, jf. Id 8-16. Herved sikres det halvåbne landskab til udvikling af nye handlebaner og samtidig favorisere hedelandskabet samt habitatnaturtypen enebærklit, som er sjælden i hele Europa. I områder uden ene gennemføres slåning i mosaik, jf. Id 2.11
Natur	10-18 (ikke på kort)	Hevring Revle	1	-	2018 - 31	Regulering af prædator Såfremt der forekommer ræv på Hevring Revle, reguleres denne ved bortskydning. Herved sikres ynglefuglene på Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag
Natur	10-19 (ikke på kort)	Nord for Vindingsmindevej	2	20	2018-25	Hegn Der opsættes et permanent hegn omkring hele arealet, for at sikre naturtypen. Opfølges med afgræsning, jf. Id 3-7
Militær	10-20 (ikke på kort)	Hele arealet	-	-	2018	Skelmarkering Gennemgang af hele arealet, for at sikre at skelmarkering er synlig
Natur	10-21 (ikke på kort)	Engareal i det vestlige terræn	5a	-	2018	Fjernelse af pigtrådshegn Pigtrådshegn fjernes, af hensyn til dyrenes sikkerhed
Natur	10-22	4 lokaliteter Nord for Nordre Ringvej.	1a, 2a	0,5	2023	Militærnatur Der iværksættes militære aktivitet, fx i form af sprængning hvert 15. år. Såfremt det ikke er muligt med militær aktivitet, iværksættes manuel rydning. Formålet er at sikre hedenatur, herunder lichen-hede
Natur	10-23	Eng og skov mod vest.	5a, 5b, 5c, 5d, 5e, 5f, 5g, 5h, 5k, 5m, 5n, 5o, 5p	42	2018	Hegn Der opsættes et permanent hegn omkring hele arealet. Opfølges med afgræsning, jf. Id 3-2
Natur	10-24	Hede øst for Hevringlejren	9		2018	Hegn Der opsættes et permanent hegn omkring hele afdeling 9. Opfølges med afgræsning, jf. Id 3-6.

Monitering

Planlægningen følges løbende af monitering på forskellige måder. Resultatet af indsatsen, i forhold til Natura 2000-målsætningerne, vil indgå i den samlede statslige vurdering. Dette sker ved næste Natura 2000-planperiodes udløb (omkring 2021) i form af en ny basisanalyse.

For at Forsvarsministeriet kan effektivisere sine naturforvaltningsindsats (både mht. økonomi og biodiversitet) tilstræbes, at der på lang sigt iværksættes en 'evidensbaseret naturforvaltning'. Det vil sige, at resultatet af aktiviteterne løbende dokumenteres og evalueres – således at de kan indgå i den kommende drift- og plejeplanlægning.

I kanten af sprængningsområdet vokser denne lille bakkenellike.

Strandeng med den grå strandmalurt på Hevring Skydeterræn.

8. REFERENCER

Baagøe, H.J. & Jensen, T.S. (2007): Dansk Pattedyratlas. Gyldendal.

EU-kommissionen (1992): Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter.

FBE (2012): Tillæg til drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn 2012-2016. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FBE (2013): Arealudviklingskatalog. Et værktøj til arealplanlægning på Forsvarets arealer. Forsvaret.

FBE (2011a): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. 7 s.

FBE (2011b): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Underbilag 1 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 11 s.

FBE (2011c): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede ikke-fredskovspligtige arealer. Underbilag 2 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 10 s.

FBE (2011d): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor. Underbilag 3 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 4 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011e): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter. Underbilag 4 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s.

FBE (2011g): Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarsministeriets arealer. Underbilag 6 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse (2012): Hevring Skydeterræn. Tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2016.

Forsvarsministeriet (2016a): Forsvarets Miljø- og energistrategi 2016-2020. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

Forsvarsministeriet (2016b): Forsvarets Miljø- og naturstrategi 2016-2020. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

Forsvarsministeriet (2012): Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

Fredshavn, J., Ejrnæs, R. og Nygaard, B. (2016): Teknisk Anvisning til overvågning af terrestriske naturtyper. Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestrisk Natur, DCE, Aarhus Universitet.

Fredshavn, J.R., Ejrnæs, R., Damgaard, C., Nielsen, K.E. & Nygaard, B. (2011): Terrestriske habitatnaturtyper 2004-2010. NOVANA. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 168 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 7 <http://www.dmu.dk/Pub/SR7.pdf>.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse (2015): Strateginotat vedr. Forsvarets anvendelse og udvikling af Hevring Skydeterræn.

Heilmann-Clausen, Nygaard, B., Ejrnæs, R., Damgaard, C. Nielsen, K.E., Bruun, H.H. (2014): Hvad skal der til for at sikre gunstig bevaringsstatus i Danmarks habitat-

skove) Skoven 3: 146-150.

Larsen, J.B. & Skov- og Naturstyrelsen (2005): Katalog over skovudviklingstyper.

Madsen, A.L. (2016): Norddjurs Kommune. Telefonisk kontaktet 16. november 2016.

Madsen, A.L. (2017): Norddjurs Kommune. Oplysning i forbindelse med høringssvar.

Miljøministeriet, By- og Landskabsstyrelsen (2011): Natura 2000-plan 2009-2015. nr. 14. Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord .

Miljø- og Fødevareministeriet, Naturstyrelsen (2016): Natura 2000-plan 2016-2021. Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord. Natura 2000-område nr. 14. Habitatområde H14. Fuglebeskyttelsesområde F2 og F15.

Miljøministeriet, Naturstyrelsen (2014): Natura 2000-basisanalyse 2016-2021, Revideret udgave. Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord Natura 2000-område nr. 14 Habitatområde H14 Fuglebeskyttelsesområde F2 og F15.

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando (2001): Hevring Skydeterræn. Drifts- og plejeplan 2002-2016.

Miljøministeriet (2009): Miljøcenter Aarhus. Basisanalyse og tillæg.

Naturstyrelsen (2012): Habitatbeskrivelser, ver. 1.04 Appendiks 4b, 7. maj 2010. Opdateret for marine typer oktober 2012.

Skov- og Naturstyrelsen (1993): Vejledning om naturbeskyttelsesloven. Med efterfølgende ændringer. Miljøministeriet.

Søgaard, B. & Asferg, T. (red) (2007): Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV. Faglig rapport fra DMU nr. 635.

Wulf, M. (2003): Preference of plant species for woodlands with differing habitat continuities. - Flora 198: 444-460.

9. BILAG

9.1 Kortbilag

Der er følgende kortbilag

A: Grundkort Hevring Skydeterræn

B: Aktivitetskort Hevring Skydeterræn

C: Skovudviklingskort Hevring Skydeterræn

9.2 Forsvarets generelle visioner for arealudviklingen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner og arealer, hvorpå der eksempelvis er anlagt flyvestationer, er erhvervet over en hundrede år lang periode. En stor del udgøres af arealer, der tidligere har tjent land- og skovbrugsmæssige formål. I takt med at jordbrugsdriften er ophørt eller ekstensiveret, er der på mange arealer blevet plads til den natur, der ellers er trængt i det omgivende intensivt udnyttede danske landskab. Ca. halvdelen af Forsvarsministeriets samlede areal er udpeget som Natura 2000 område, og ca. halvdelen heraf udgør naturtyper, der er udpegningsgrundlag for områderne. 2/3 af de udpegede naturtyper er i høj eller god naturtilstand. Ligeledes huser Forsvarsministeriets arealer et bredt udsnit af internationalt prioriterede og beskyttelseskrævende arter, herunder ikke mindst fuglearter, der er tilknyttet næringsfattige, våde og lysåbne naturtyper. Til dette kommer en række dansk beskyttede naturtyper, f.eks. næsten 1.000 søer samt moser, heder, overdrev mv. I alt ca. 15.000 ha er således registreret som beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Der findes herudover 147 km beskyttede vandløb. Endelig rummer Forsvarsministeriets arealer værdifulde og typiske danske natur- og kulturlandskaber med et bredt og stabilt indhold af karakteristiske og ikke beskyttelseskrævende arter. Med indholdet af landskaber, naturtyper og arter og med mulighed for at give råderum for dynamik og processer er Forsvarsministeriets arealer et meget væsentligt bidrag til at bevare og udvikle biodiversiteten i Danmark og Europa. Til dette kommer, at Forsvarsmini-

steriets arealer har et betydeligt potentiale for at demonstrere bæredygtig forvaltning af biodiversitet samt for oplevelsesmuligheder for befolkningen.

Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi fra 2012-15 lægger vægt på, at der opretholdes en naturtilstand på Forsvarsministeriets arealer, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna. Det væsentligste virkemiddel hertil er at fortsætte ekstensiveringsprocessen, således at der i planlægningen - sammen med hensynet til udvikling af områdernes funktionalitet som uddannelsessteder - indlægges et overordnet hensyn til biodiversiteten med tilhørende dynamik og naturlige processer. Dette kræver en holistisk tilgang til arealforvaltningen, således at den klassiske sondring mellem skov-, landbrugs- og naturarealer afløses af en opfattelse, der på lang sigt udvikler landskab og natur i en integreret form på hele terrænet og ligeledes afstemt med landskaber og naturtyper i lokalområdet. Et redskab hertil er at opstille og beskrive den langsigtede landskabs- og naturudvikling i form af visioner for udviklingen på de enkelte delarealer. Hermed sikres en fælles referenceramme for de arealforvaltnings- og planlægningsmæssige tiltag.

De større militære områder udgør arealmæssigt en væsentlig del af konkrete lokalområder i Danmark, hvor de ligger ruralt og med en klar underrepræsentation af vej-anlæg og bebyggelse. De større områder repræsenterer ofte flere landskabstyper. Karakteristisk for mange er kyst-, klit- og hedelandskaber, ikke mindst skydeområderne, hvor de åbne landskaber bruges som nedslags- og målområder. En meget stor del udgøres af egentlige kulturlandskaber, særligt åbne områder, der er udviklet igennem agerbrug og skovdrift, hvoraf store dele er skabt igennem målrettet klitplantning eller egentlige skovbrugsformål, men hvor der også er væsentlige mili-

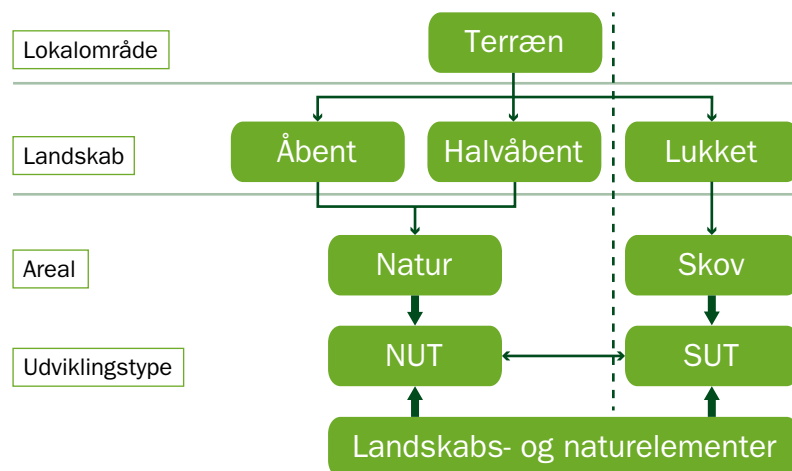
tære interesser, f.eks. i form af uddannelse i kamp i lukket terræn. En række arealer, særligt øvelsesarealerne, er præget af landskaber, der kan karakteriseres som "halvåbne", dvs. åbne arealer med spredt og ofte gruppevis bevoksning. Denne struktur er i mange tilfælde et produkt af en målsætning om at kunne tilrettelægge øvelser, så der skabes mulighed for kombineret skjul og fremrykning i samme område. Det halvåbne landskab er ligeledes et resultat af et åbent landskab, der er under naturlig tilgroning. De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder.

Det er på dette grundlag hensigtsmæssigt at udvikle tre typer af landskaber: Det åbne, det halvåbne (kratlandskab) og det lukkede (skovbevokset) - styret overordnet af en række vektorer, hvoraf de militære målsætninger og hensynet til naturbeskyttelse vægtes højest, og hvor publikumshensyn inddrages i størst muligt omfang. Med denne grundstruktur kan udviklingen af det enkelte areal systematiseres i arealudviklingstyper, der for de åbne og halvåbne områder betegnes naturudviklingstyper og for de lukkede (skovbevoksede) områder betegnes skovudviklingstyper.

Opdelingen bygger ikke på en fordring om, at "natur" og "skov" ansues adskilt, men på at der i dansk skovbrug de sidste 10 år er udviklet et koncept for skovudviklingstyper, som er institutionaliseret og bredt anerkendt. Beskrivelsen af naturudviklingstyper skal ses som en parallel hertil dækkende ikke-bevoksede og delvist bevoksede områder, således at ethvert areal som udgangspunkt pålægges en arealudviklingstype. Skovudviklingstyper vil typisk dække skovbevoksede arealer, mens naturudviklingstyper vil dække øvrige arealer (undtaget bebyggede områder, baneanlæg, veje etc.), hvoraf en stor del er pålagt administrative reguleringer efter naturbeskyttelses- og miljømålslovgivningen, mens visse arealer er ubeskyttede. Der er høj grad af interaktion imellem typerne. Grundlæggende er mange såvel bruger- som naturbeskyttelsesinteresser tilknyttet overgangszonen fra et areal til et andet, og ud fra visionen om en integreret og holistisk arealforvaltning skal skovudviklingstyperne og naturudviklingstyperne ses i meget tæt sammenhæng. Den eneste årsag til, at der her sondres

er, at skovudviklingstyperne er et defineret og anerkendt koncept til udvikling af naturindhold på skovbevoksede områder, hvorimod naturudviklingstype-begrebet først for nyligt er formuleret.

Figur 9-2. Diagram over flowet fra landskab over areal til arealudviklingstype. Den lodrette stiplede linje indikerer den administrative opdeling i planlægning for skov (skovudviklingstyper) og natur (naturudviklingstyper), men samtidig at skov og natur ud fra en biodiversitetssynsvinkel ikke kan adskilles. Den vandrette pil nederst tilkendegiver muligheden for, at der med naturudviklingstyper på sigt kan udvikles arealer og landskaber, der er lukkede, og tilsvarende at der med skovudviklingstyper kan udvikles halvåbne arealer og landskaber. Landskabs- og naturelementer er mindre enheder, men fortsat vigtige for den samlede funktionalitet.

Strukturen i form af landskabstyper og natur- og skovudviklingstyperne er skitseret på Figur 9-1, hvor det fremgår, at arealudviklingstyperne kan henføres til enten et åbent eller et halvåbent landskab. Med dette kan der foretages en systematisering, idet det åbne og halvåbne landskab grundlæggende kan defineres og derefter parres med de forskellige naturudviklingstyper, mens skovudviklingstyperne vil høre sammen med det lukkede landskab.

9.2.1 Landskabstyper

De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder. Mindre arealer, der er bevokset med træer, f.eks. hegn, krat og remiser, er at opfatte som landskabs- og naturelementer. Det samme gælder søer og vandløb.

Landskabstyper skal have en sammenhængskraft og en vis individuel størrelse. Samtidig bør de ud fra en naturmæssig vurdering planlægges, så de giver harmoni, det vil sige, at den halvåbne type sikrer overgangen fra åben til lukket, selvom der kan være militære brugsformål, der tilsiger en mere brat overgang fra tæt bevoksning (skjul) til helt åbent areal (ildterræn).

Landskabstyper skal ydermere ses i en topografisk kontekst. Topografien skaber i sig selv et landskab, og bevoksningsgraden skal afstemmes med topografiske forhold, herunder såvel æstetik, udsigtsforhold, kystnærhed mv. som militære fordringer i forhold til dækning og udsyn, hvor topografien i sig selv er en afgørende faktor.

Et vigtigt forhold er landskabstypernes funktionalitet i forhold til opretholdelse og styrkelse af biodiversitet. I denne sammenhæng skal der lægges vægt på såvel et højt naturindhold i form af stabile naturtyper og levesteder som på landskabets strukturelle sammenhængskraft, der skal sikre plante- og dyresamfundenes naturlige spredning og genetiske udveksling.

Åbent landskab

Et yderpunkt i forhold til bevoksningsgrad er landskabet helt uden træbevoksning. Dette er kendetegnende for en stor del af de landskaber og naturtyper, der findes på Forsvarsministeriets arealer, f.eks. de store klit- og hedeområder på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn og eng- og strandengsarealer på en række kystnære

skydeområder. Naturmålsætningen for disse arealer vil som udgangspunkt være at sikre det helt åbne landskab, men de militære interesser kan fordre en vis grad af f.eks. gruppevis bevoksning. Den naturlige udvikling er, at sådanne områder på sigt gror til, og der vil kræves en konstant plejeindsats for at hindre denne naturlige proces. De relevante behandlingsmodeller vil typisk være rydning, slåning, afbrænding eller

afgræsning, hvormed man vil kunne bevare det åbne landskab.

En variation af det åbne landskab er landskabet med enkeltstående træer eller enkelte indslag af grupper af træer, f.eks. en lille lund, et krat eller et levende hegn. Sådanne strukturer medfører ikke en grad af halvåbenhed, men skal ses som naturelementer i det åbne landskab.

Halvåbent landskab

Det halvåbne landskab kan have en karakter af jævnt spredt bevoksning – typisk i tilfælde, hvor der sker en naturlig indvandring af træer gennem frøspredning. Tætheden af træer vil her typisk være størst tæt på frøkilden. Den spredte bevoksning kan også opstå ved bevidst pleje, så der ved rydning og slåning efterlades enkelttræer med en nogenlunde konstant afstand. Graden af åbenhed kan f.eks. angives ved en bevoksningskvotient.

Mere typisk er det dog, at det halvåbne landskab har en gruppevis bevoksning af træer, enten som produkt af, at klynger af træer udvikler sig i læ af hinanden, eller i kraft af topografi og små variationer i jordbunds- og hydrologi-forhold. Den gruppevise struktur kan skabes aktivt ved jordbearbejdning og plantering og i er mange tilfælde en ideel struktur i forhold til militære øvelsesaktiviteter.

Det åbne og det halvåbne landskab udvikles gennem etablering af naturudviklingstyperne (se afsnit 9.2.2).

Lukket landskab

Det lukkede landskab er i denne sammenhæng synonym med skov, men der findes mange skovstrukturer og grader af lukkethed. Også skoven kan være jævnt eller grup-

pevis bevokset, og lukketheden skal ses vertikalt, hvor et tætsluttende kronedække giver en åben og artsfattig karakter i skovbunden, mens stort lysindfald vil sikre et mere udbredt bunddække og et lukket skovbunds billede.

Blandt de egentlige skovudviklingstyper vil græsnings-skoven være åben. Det samme gælder skovengen, som rettelig er en naturudviklingstype, snarere end en skovudviklingstype, men som traditionelt medregnes til skovudviklingstyperne.

Skovudviklingstyperne er strukturmæssigt meget vari-

erede, og der vil i de fleste kunne findes delarealer, der har en meget lukket karakter. Det vil dog oftest være typer med lystræarter som hovedtræart, der giver den tætteste underskov, f.eks. egedominerede skove. Den urørte skov vil også skabe en tæt underskov og et kaotisk skovbillede. Det lukkede landskab udvikles gennem etablering af skovudviklingstyperne (se afsnit 9.2.3).

9.2.2 Naturudviklingstyper

På Forsvarsministeriets arealer udgør hede, overdrev, eng, mose og slette tilsammen en meget stor del af det samlede areal. Der er på dette grundlag foretaget en systematisering, der har resulteret i syv naturudviklingstyper: "Kysthede", "Indlandshede", "Overdrev", "Eng", "Mose", "Strand" og "Slette".

9.2.3 Skovudvikningstyper

Skovudviklingstyper beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet den bevoksningstype, der ønskes på lang sigt og er således Forsvarsministeriets redskab til at gennemføre den skovpolitik, der er fastlagt. Skovudviklingstypen omfatter desuden en vurdering af muligheden for produktion samt en beskrivelse af de naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative udviklingsmål for skovtypen. Skovens biologiske diversitet med fokus på at fremme den lysåbne skov og med løbende konvertering til løvskov prioriteres højt.

9.3 Modeller til lysåben natur

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal og i øvrigt fra terræn til terræn. Det er derfor hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen

af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit, og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Det er i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt - i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Forsvarsministeriet har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje, formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og ligeledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Hevring Skydeterræn. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser:

- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for drifts- og plejeplaner.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredsskovepligtige arealer.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes be-

stemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede arealer.

- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarets arealer.

En beskrivelse af de modeller, der tages i anvendelse på Hevring Skydeterræn, er gennemgået detaljeret nedenfor. Det drejer sig om modeller, der beskriver rydninger og slåninger af lysåben natur, kultivering, pleje af bevoksninger, vedligeholdelse af dræn, bekæmpelse af invasive plantearter, hensyn til publikum og hensyn til særligt beskyttelseskrævende dyrearter.

Beskrivelsen af modellerne foretages på et overordnet niveau. Den konkrete lokale anvendelse af modellerne på Hevring Skydeterræn er beskrevet i kapitel 7.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. Kun de modeller, som er relevante for Hevring Skydeterræn, nævnes.

Model 1: Rydning

Mange steder er lysåben natur, fx hede- og overdrevsarealer, under stærk påvirkning fra skov eller bevoksninger og krat, der ekspanderer via frøspredning eller rodkud. Der er tale om både nåletræer (fx bjerg- og contortafyr), løvtræer (typisk eg, birk og bævreasp) eller buske (fx gyvel og rynket rose). Der er ofte tale om invasive arter. Eng- og kærsumfund og slettearealer, herunder også gammel dyrkningsjord, er ligeledes udsat.

Rydning har til hensigt at genoprette lysåbenhed på tilgroede arealer, modvirke tilgroning og sikre det åbne og halvåbne landskab. Rydningen fjerner den høje og skyggende træagtige vegetation på arealet og sikrer, at der kommer lys ned til de lavtvoksende og lyskrævende planter og varme til de jordlevende smådyr. Rydning af næringsfattige områder fx hede kan betragtes om en parallel til afskrælning af lyngtørven (morlaget), der fjerner næringsstoffer og fremmer næringsfattigheden. Rydning kan anvendes til bekæmpelse af invasive plantearter. Rydning kan desuden skabe en landskabstype, der er velegnet til militæruddannelse, hvor der er behov for udsyn og fri fremrykning. Hvor der er tale om delvis rydning, skabes en struktur, der egner til en kombination af skjul og fremrykning. En delvis rydning skaber desuden god landskabsæstetik.

Rydning kan iværksættes på alle lysåbne naturtyper, der er tilgroet eller er under tilgroning med træagtig opvækst. Særligt heder, overdrev, sletter og moser og visse landskabselementer fx fortidsminder plejes ved rydning. Fældning af plantede skovbevoksninger med efterfølgende konvertering til lysåbne naturtyper betragtes i denne forbindelse også som rydning.

Rydningens gennemførelse afhænger af tilgroningens karakter. Hvor tilgroningen er massiv vil der være behov for en relativt omfattende førstegangspleje, der kan muliggøre efterfølgende løbende vedligeholdelse ved eksempelvis slåning, afgræsning og –brænding. Tiltagene kan udføres såvel motormanuelt som maskinelt afhængig af arealstørrelse, terræn, jordbundsforhold etc.

Rydningen kan gennemføres som en total rydning, hvor i princippet al opvækst fjernes ved nedskæring, oprykning e.l. Af hensyn til blandt andet militæranvendelse, landskabsæstetik samt større dyr og fugle kan rydningen undertiden gennemføres som en delvis rydning, hvor der efterlades enkelte eller grupper af træer og buske. Rydningens ønskede karakter indgår for de enkelte rydningsprojekter i de mere konkrete aktivitetsbeskrivelser i planlægningen. På beskyttede naturarealer skal det nedskårne materiale fjernes fra arealerne, hvis dette er muligt. Rydning kan foregå ved motormanuel eller maski-

nel nedskæring eller ved oprykning.

Af hensyn til dyrelivet må rydning ikke foretages i perioden 16. april til 15. juli.

Rydning medfører oftest en ændring af naturtilstanden og må på beskyttede naturarealer som udgangspunkt ikke udføres uden dispensation fra den relevante myndighed (typisk kommuner). For fredskovspligtige arealer kan der også kræves dispensation, hvis ikke skovlovens generelle muligheder for etablering af nye åbne naturarealer kan finde anvendelse.

Model 2. Opsamling af afslået materiale - høslæt

Opsamling af afslået materiale (høslæt) gennemføres for effektivt at medvirke til, at der kommer lys til frøspiring på jordoverfalden og udpine jorden. Ved at opsamle det afslåede materiale fjernes den mængde næringsstoffer, som ved slåningstidspunktet findes i plantematerialet. Herved bidrager høslæt til at opretholde de ønskede næringsfattige vækstbetingelser på næringsfattige naturtyper.

Opsamling af afslået materiale kan gennemføres både på arealer, hvor der er fortaget slåning og på arealer, hvor der foretages slåning/knusning. Opsamling udføres, så mindst 90 % af det afslåede materiale fjernes. Opsamling skal ske enten i samme arbejdsgang som slåning eller senest 1 uge efter slåningen. Disse kvalitetskrav skal være overholdt for minimum 80 % af arealet. Afvigelser må ikke være samlet et sted, men skal være jævnt fordelt over hele terrænet.

Det afslåede materiale skal presses i baller og deponeeres ved kørefast vej, eller det kan deponeres i løs form ved kørefast vej efter nærmere anvisning. Hvilke muligheder, der anvendes, er afhængig af terræn, type af materiale, afsætningsmuligheder og fremkomsten af nye anvendelsesmuligheder, herunder til biomasse.

Model 3. Afgræsning

Ved et passende græsningstryk kan afgræsning medvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning

kun sjældent genskabe lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer. I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning dog ofte problematisk - særligt i skydeområder, hvor græssende dyr kan blive ramt, og hvor tilsyn kan være besværliggjort i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan afgræsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed f.eks. i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr bliver så rationel som muligt. Indenfor større hegnede arealer foretages afgræsningen om muligt i rotation i delhegn, så der opstår forskellige stadier af afgræsning. Intensiv afgræsning i en kort periode kan have stor naturværdi og er en god plejemetode på skydeområder, hvor afgræsningen skal tilpasse sig skydeaktiviteterne. Art og race vælges efter lokale muligheder, egnethed, vegetationstyper, jordbund, hydrologiske forhold mv., men der tilstræbes at anvende robuste racer. Hegning, vanding, læ og andre dyrefærdsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale. Afhængig af græsningstrykket og historikken kan afgræsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtilstanden. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven.

Model 4. Afbrænding

Afbrænding er den foretrukne plejemetode på hedearealer, men kan også anvendes på græslandsarealer, hvor afgræsning og slåning ikke kan foretages rationelt eller evt. på grund af risiko for forsagere.

Afbrænding skal foregå i så små og mosaiske enheder som praktisk muligt og bedst i rotation, hvor det enkelte areal ikke forynges hyppigere end hvert 10. år. I medvindsafbrænding vil ilden normalt løbe så hurtigt, at større buske og træer overlever og det lag af dødt græs m.v. på overfaldet ikke bliver brændt, mens modvindsafbrænding vil kunne fjerne mere omfattende busk- og træbevoksning og græslag. Eventuel bevoksning af spredte ener beskyttes under afbrænding.

Afbrænding må udføres i perioden 1/10 til 28/2. For græsarealer kan der søges dispensation for afbrænding udenfor denne periode.

Førstegangsafrændinger er at betragte som dispensationskrævende foranstaltninger i relation til naturbeskyttelsesloven. Hvor større afbrændinger hidtil har fundet sted med en vis regelmæssighed kan afbrændingerne dog opfattes som en ikke-dispensationskrævende fortsættelse af hidtidig drift.

Model 5. Hydrologi, sløjfning af grøfter

De foranstående modeller er primært målrettet mod tørre eller halvtørre naturtyper og landskabselementer. En vigtig type af modeller er imidlertid metoderne til at sikre, genskabe og etablere akvatisk natur, særligt søer, hvad enten er der tale om egentlige søer eller vandhuller. Bevarelse og evt. genskabelse af naturlige hydrologiske forhold, hvor disse gennem dræning er blevet forandret, er væsentlige elementer i Forsvarets naturforvaltning.

Eksisterende grøfter opretholdes, hvor den militære anvendelse, lovgivningsmæssige forpligtelser i forhold til eksempelvis naboer, hensyn til veje/transportlinjer eller landskabelige, friluftsmæssige, kulturhistoriske eller biodiversitetsmæssige grunde taler herfor. Hvor grøftning opretholdes, sikres minimal påvirkning af det omkringliggende areal.

Gennem aktiv lukning af grøfter eller dræn reetableres våde områder, hvor det vil understøtte væsentlige naturbeskyttelsesmæssige formål, eksempelvis ved genskabelse af mose- og sumpområder, søer mv. samt for at forhindre nedbrydning af tørvelag (mindskning af CO₂-frigivelse og okkerforurening).

Alle indgreb, der ændrer hydrologiske forhold, vil som udgangspunkt kræve tilladelse efter naturbeskyttelsesloven og/eller planloven og/eller skovloven. I forbindelse hermed vil der opstilles særlige betingelser for fremgangsmåde.

Model 6. Invasive arter

Invasive arter udgør en væsentlig trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på Forsvarsministeriets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra én del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

Modellen opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemmehørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på Forsvarsministeriets terræner mod negative effekter af invasive arter og for at modvirke, at terrænerne udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarsministeriets arealer er der særlig fokus på følgende arter: rynket rose, bjergfyr, kæmpe-bjørneklo, japansk pileurt/kæmpe-pileurt og glansbladet hæg.

Alle invasive plantearter bekæmpes igennem en række af de ovenstående modeller, såsom rydning, slåning, afgræsning og afbrænding. I visse tilfælde er opgravning/rykning praktisk overkommeligt. Kæmpe-bjørneklo kan bekæmpes kemisk under særlige forudsætninger, men ellers ved rodstikning, skærmbakning, slåning og afbrænding. Bekæmpelsesmetoden afhænger af antallet af individer i bestanden, hvilket stadie bestanden befinder sig i, samt dens voksested.

Model 7. Publikumshensyn

Forsvarsministeriets arealer vil normalt være åbne for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af ordensreglementet (placeret ved indfaldsveje til terrænet), når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk helligdage, weekender og aftener). Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum

af sikkerhedsmæssige hensyn i form af eksempelvis ved fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området.

For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejder med relevante interesseorganisationer.

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. I vurderingen af om et arrangement kan gennemføres, lader Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse indgå lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse af praktiske hensyn udarbejde en kvote for hvor mange arrangementer, der årligt kan gennemføres.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives i de fleste tilfælde en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukkede for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

Model 8. Artsbeskyttelse

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er for alle Forsvarsministeriets arealer opstillet nedenstående retningslinjer, for så vidt angår aktiviteterne tidsmæssige gennemførelse:

Aktivitet	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Skovning, flisning, knusning												
Fældning redetræer, kolonirugere												
Fældning redetræer, rovfugle og ugler												
Fældning hule træer og træer m. spættehuller												
Fældning redetræer, ørne, sort stork, rød glente												
Ødelægge digesvalereder												
Afbrænding af hede												
Slåning og rydning af hede												
Slåning af græsarealer 1. gang												
Oprensning vandhuller												

Signatur	Forklaring
	Aktiviteten må ikke gennemføres
	Aktiviteten bør ikke gennemføres
	Aktiviteten kan gennemføres

Figur 9-3. Aktivitetstypernes tilladte gennemførelsesperioder (FBE, 2011).

Model 9. Skovdrift

Skovudviklingstyper

Skovudviklingstyperne er et veletableret begreb, som ligger til grund for skovplanlægningen på alle Forsvarets arealer. Skovudviklingstypen beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet den bevoksningstype, der ønskes på meget lang sigt (Larsen 2005). De valgte typer beskrives i detaljer i tillægget til DRIFTS- OG PLEJEPLAN på Hevring skydeterræn (FBE, 2012).

På Hevring Skydeterræn ønskes en udvikling af følgende skovudviklingstyper:

- 22: Eg med lind og bøg,
- 23: Eg med skovfyr og lærk,
- 41: Birk med skovfyr og gran på våd mosebund
- 92: Græsningsskov
- 94: Urørt skov

Biodiversitet i veterantræer og dødt ved

Omkring en tredjedel af skovenes flercellede organismer er tilknyttet veterantræer og dødt ved, der huser helt særlige samfund af svampe, insekter, fugle, flagermus, laver og mosser. Urørte løvskove rummer 75 – 150 m³ dødt ved/ha, men gennemsnittet i de danske skove er < 5 m³/ha og måske mindre på Hevring Skydeterræn.

Skovdriften i Forsvarets skove skal sikre eksistensen af store og gamle veterantræer. Eksisterende dødt ved efterlades til naturligt henfald og i skovområder, hvor dødt ved ikke forekommer i tilstrækkelig mængde gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved. Veterantræer såvel som dødt ved sikres ved hjælp af udlægning af urørt skov og udlægning af habitattrægrupper og –træer i øvrige skovtyper, samt ved aktivt at skabe dødt ved.

Urørt skov

Udlægning af urørt skov, herunder ophør af skovdrift, sikrer på både kort og lang sigt forekomsten af dødt ved.

Habitattrægrupper

Udlægning af såkaldte habitattrægrupper er et redskab

til aktivt at sikre en hensigtsmæssig kombination af naturbeskyttelse og skovdrift. De gamle, henfaldende og døde træer styrker biodiversitet, og i kraft af den gruppevis placering gøres tiltaget så rationelt som muligt i forhold til produktion.

Habitattrægrupper udlægges og etableres efter følgende anvisning:

- Omfang og placering af habitattrægrupper varierer fra terræn til terræn, men udlægningen skal svare til følgende minimum: For hver ca. 3 ha løv-/nåletræsbevoksning udvælges én habitattrægruppe på min. 0,2 ha.
- Habitattrægrupper udvælges i alle skovudviklingstyper med undtagelse af skovudviklingstype 94: Urørt skov.
- Markante arealer med naturlig fysisk afgrænsning foretrækkes. Habitattrægrupper afmærkes på grundkortet. Af sikkerhedshensyn placeres habitattrægrupper ikke i umiddelbar nærhed af offentlige veje, men gerne i visuel afstand til fremme af oplevelsesværdi.
- I nåletræsbevoksninger inddrages om muligt forekommende løvtræer i habitattrægrupper eksempelvis i forbindelse med ydre og indre bryn.
- Indenfor yngre habitattrægrupper fremmes udvikling af bredkronede veterantræer. Tyndingstræer efterlades som liggende og eller stående dødt ved.
- Habitattrægrupper udvælges i yngre bevoksninger og senest ved en bevoksningsalder på 50 år.
- Fra bevoksningsalder på 50 år frembringes aktivt dødt ved svarende til min. 3 døde stående træer/habitattrægruppe og min. 3 døde liggende træer/habitattrægrupper. Øvrige træer henlades til naturlig død og forfald. Til stadighed sikres både liggende og stående dødt ved i habitattrægrupperne.
- Habitattrægrupper sikres ved aktive indgreb i form af ringning, fældning, sprængning, væltning eller anden metode, der kan sikre stående og liggende dødt ved.
- Enkeltstående habitattræer i form af døde eller hule træer, træer med revner, sprækker, rådne partier, grov og tyk bark skånes også udenfor habitattrægrupper. Habitattræer udgør om muligt udgangspunkt for place-

ring af habitattrægrupper.

- Der må ikke fjernes ved fra områder med habitattrægrupper.

Habitattræer

Enkeltstående habitattræer i form af døde eller hule træer, træer med revner, sprækker, rådne partier, grov og tyk bark skånes også udenfor habitattrægrupperne. Habitattræer udgør om muligt udgangspunkt for placering af habitattrægrupper.

Frembringelse af dødt ved bliver en prioritet i den kommende skovdrift. Udgangspunktet er, at der etableres mindst 0,2 ha såkaldte "habitattrægrupper" for hver 3 ha skov. Dette gælder alle skovudviklingstyper med undtagelse af "urørt skov".

Militæraktivitet sikre dødt ved til gavn for mange dyr og planter.

9.4 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner

Retningslinjerne er fastlagt af Skov- og Naturstyrelsen i 1990'erne i relation til naturbeskyttelseslovens § 3, og er her bearbejdet i medfør af kommunalreform og ændret jagtadministration.

Store dele af militærets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens § 3 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg mv.

Såfremt Forsvarsministeriet ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden, derimod kræve tilladelse. En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende kommune, jf. lovens § 3 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn), vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af, om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens § 3, bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bæltekrøretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks.

ændringer i koncentrationen af bæltepor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald indenfor ret vide rammer. Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælteketretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger, som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition, kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter udenfor øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a., at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper indenfor øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i § 8 i Bekendtgørelse nr. 1172 af 20. november 2006 om beskyttede naturtyper kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til den relevante kommune, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til Vejledning om naturbeskyttelsesloven (Skov- og Naturstyrelsen, 1993).

9.5 Ekstern høring af forslag til drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn 2017-2031

Der er tradition for, at drifts- og plejeplaner samt tillæg hertil efter den interne bearbejdning forelægges til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev igangsat jævnfør høringsskrivelse af 9. maj 2017. Høringsfristen blev fastsat til 7. juni 2017.

I nedenstående tabel fremgår hvilke interessenter, som er blevet hørt, samt hvilke høringsvar, der er modtaget indenfor høringsfristens udløb.

Institution	Høringssvar
Miljøstyrelsen	✓
Naturstyrelsen Østjylland	
Slots- og Kulturstyrelsen	✓
Norddjurs Kommune	✓
Danmarks Naturfredningsforening	
WWF - Verdensnaturfonden	
Dansk Ornitologisk Forening	
Danmarks Jægerforbund	
Friluftsrådet	
Dyrenes Beskyttelse	
Verdens skove	
Entomologisk Fagudvalg	
Dansk Pattedyrsforening	
Nordisk Herpetologisk Forening	
Danmarks Sportsfiskerforbund	
Dansk Landskabsøkologisk Forening	
Landbrug og Fødevarer	
Familielandbruget	
Dansk Botanisk Forening	

Høringssvar fra Miljøstyrelsen og Slots- og Kulturstyrelsen kan ses i bilag 9.7 i deres fulde ordlyd. Norddjurs Kommune har som høringssvar sendt en kommenteret udgave af forslag til drift- og plejeplanen.

Relevante dele af høringssvarene er indarbejdet i de pågældende kapitler i nærværende drifts- og plejeplan, og beskrives temavis i det følgende. Indarbejdelse af høringssvar foretages uden yderligere formel høring.

I de følgende afsnit gennemgås de indkomne høringsvar. Derefter foretages der en sammenfattende vurdering (kursiv) og til slut beskrives en beslutning om opfølgning (fed).

9.5.1 Generelt

Der er der kun modtaget få bemærkninger til forslag til drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn.

Slots- og Kulturstyrelsen synes det er godt, at hensynet til digerne og de jorddækkede fortidsminder er nævnt i planen.

Miljøstyrelsen har ingen bemærkninger til planen.

Norddjurs Kommunes bemærkninger gennemgås herunder.

Det vurderes, at drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn som helhed og med få justeringer accepteres af de berørte parter.

Der er foretaget få justeringer i den endelige plan, men det vurderes at ændringer ikke giver anledning til yderlig høring hos de operative kommandoer.

9.5.2 Tekstrettelser og korrektur

Norddjurs Kommune foreslår en række gode forslag til ændrede formuleringer samt helt konkrete korrekturer.

Kommentarerne og ændringsforslag er noteret og bedst muligt indarbejdet.

Formuleringsændringer og korrekturer er indarbejdet bedst muligt.

9.5.3 Aktiviteter og signatur på kort samt signatur

Norddjurs Kommune opfordrer til at afbrænding fremgår af aktivitetskortet, idet de ønsker at følge aktiviteten.

Kommunen har desuden gjort opmærksom på at signaturen på kortene kan være vanskelige at skelne fra hinanden.

Som følge af militære aktiviteter opstår der ind imellem spontane brænde. Det er desværre ikke muligt at angive denne aktivitet på kortet.

Det er meget relevant, at kortsignaturen kan skelnes fra hinanden på kortene.

Signaturen er gjort mere synlig på kortene. Forslaget giver ingen yderlig anledning til ændringer i drifts- og plejeplanen.

9.5.4 Opsamling af materiale på beskyttede naturarealer

Norddjurs Kommune gør opmærksom på at alt materiale i forbindelse med slåning, flisning og fældning skal fjernes fra arealer, der er beskyttet af naturbeskyttelsesloven.

Forsvarsministeriet er opmærksom på, at materiale efter slåning, flisning og fældning fjernes fra naturbeskyttede arealer.

Praksis for opsamling af materiale efter slåning, flisning og fældning er indarbejdet i drifts- og plejeplanen.

9.5.5 Konkret plejeforslag

Norddjurs kommune opfordrer til et konkret plejetiltag vedr. ene, i form af en udtynding i bevoksninger med ene, såfremt bevoksningen lukker helt sammen og udkonkurrerer den øvrige vegetation, der er knyttet til naturtypen.

Plejeforslaget er yderst relevant og indarbejdes i planen.

Praksis for pleje af enebevoksningerne er indarbejdet i drifts- og plejeplanen.

9.5.6 Plejetiltag generelt

Norddjurs Kommune ønsker desuden et generelt møde om fremadrettet pleje, plejemetoder og behov for nye dispensationer.

Forsvarsministeriet vil gerne indgå i dialog med kommunen om plejetiltag, – metoder samt drøftelser vedr. dispensationsansøgninger.

Forslaget giver ikke anledning til ændringer i drifts- og plejeplanen.

9.5.7 Invasive arter

Norddjurs Kommune gør opmærksom på at flere af de anførte invasive arter ikke er invasiv, men kan betragtes som problemarter.

Forsvarsministeriets har anvendt de officielle referencer til hvilke arter, der betragtes som invasive.

Forslaget giver ikke anledning til ændringer i drifts- og plejeplanen.

9.6 Eksterne høringssvar

9.6.1 Miljøstyrelsen

(FMI-KI besked: Denne mail kommer fra Internettet.)

Kære Kirsten P. Thomsen

Tak for tilsendte drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn.
Miljøstyrelsen har ingen bemærkninger til planen.

Med venlig hilsen

Daniella Joy Humm

Studentermedhjælper i Naturbeskyttelse

+45 40610133 | dajhu@mst.dk

Miljø- og Fødevareministeriet

Miljøstyrelsen | Haraldsgade 53 | 2100 København Ø | Tlf. +45 72 54 20 00 | mst@mst.dk | www.mst.dk

9.6.2 Slots- og Kulturstyrelsen

Fra: [Marie Walther](#)

Sendt: 08-06-2017 14:34

Til: [FES-MINA08 Thomsen, Kirsten Plesner](#)

Emne: SV: Ekstern høring af ny drifts- og plejeplan for Hevring Skydeterræn. [RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION]

(FMI-KI besked: Denne mail kommer fra Internettet.)

Kære Kirsten

Om end lidt for sent, så har Slots- og Kulturstyrelsen ingen bemærkninger til driftsplanen.

Godt digerne og hensynet til de jorddækkede fortidsminder er nævnt.

Venlig hilsen

Marie Walther

Konsulent og arkæolog

Fortidsminder

Slots- og Kulturstyrelsen
Agency for Culture and Palaces
Fejøgade 1, 2. sal
DK-4800 Nykøbing Falster

T +45 3395 4200

M +45 3374 5214

max@slks.dk | slks.dk

Hevring Skydeterræn.

Forsvar for naturen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark. Sammenlagt forvalter Forsvarsministeriet ca. 30.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer. I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvarsministeriet udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvarsministeriet en passende afvejning mellem militære uddannelsesbehov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarsministeriets naturforvaltning kan findes på www.ejendomsstyrelsen.dk

440 ha

Skov:

	Løv	36 ha
	Nål	30 ha
Lysåbne arealer:		
	Overdrev	9 ha
	Mose	20 ha
	Eng	27 ha
	Hede	166 ha
	Sø og vandløb	1 ha
	Strandeng	8 ha
Øvrige arealer:		
	Slette	1 ha
	Øvrige ubevoksede arealer	103 ha
	Krat	38 ha

 Habitattrægrupper og Græsningsskov

Linier:

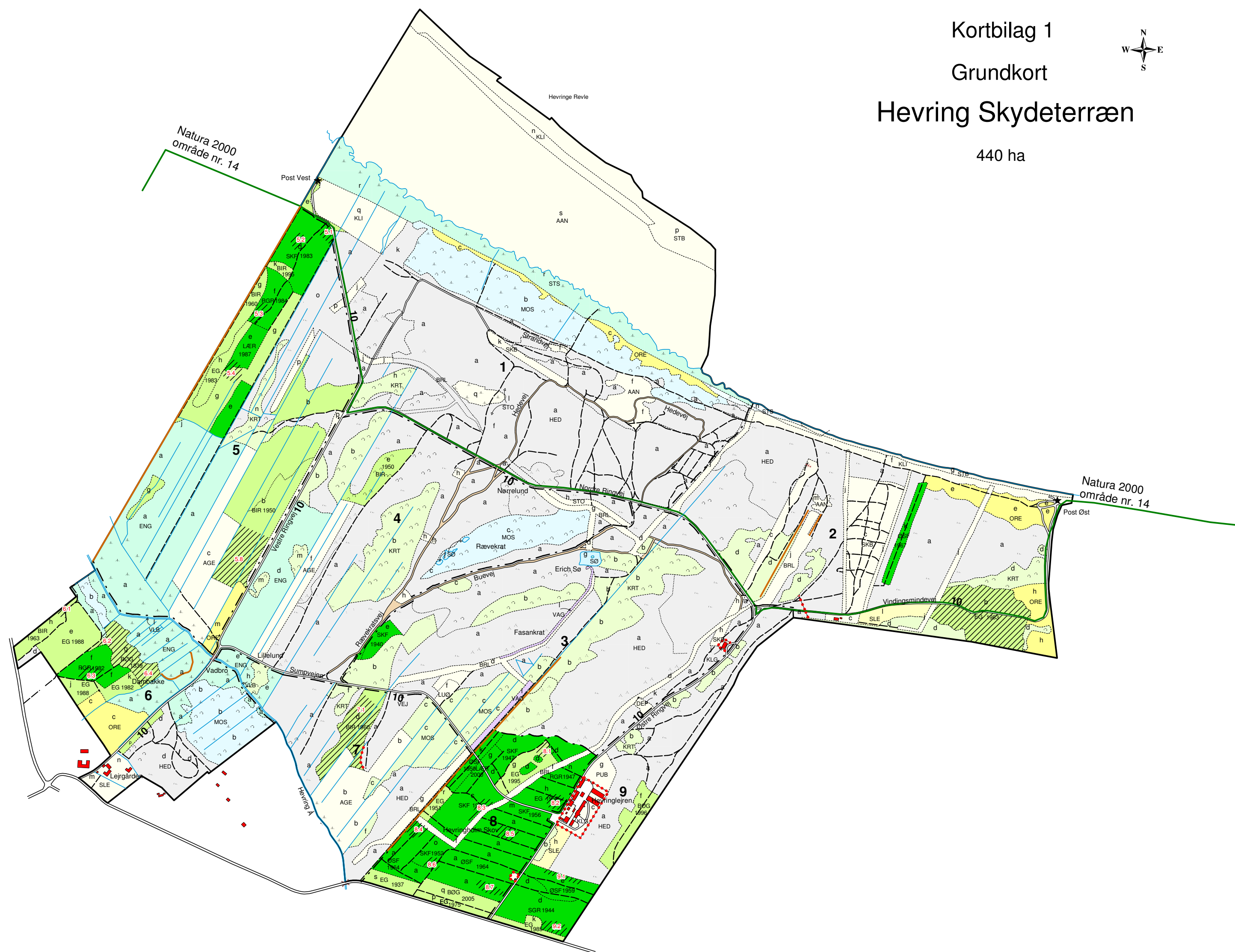
- - - Afdelingsgrænse
 Dellitra
 - - - Fredningsgrænse
 ●●●●● Hegn
 — Jorddige
 — Litra
 — Læhegn
 — Natura 2000 område
 — Skrænt
 — Stengærde
 — Strømpil
 — Søbred
 — Ydergrænse

Veje:

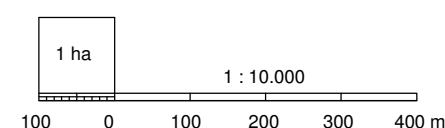
- Bæltespor
 _____ Skovvej
 - - - - - Spor
 - - - - - Sti
 _____ Vej

Signatur:

- Løv
- Nål
- Nåletrækrat
- Løvtrækrat
- Fortidsminde
- Mose, rør/siv
- Blødbund
- Hede

Kort udarbejdet 2016

Kortbilag 2 A

Aktivitetskort

Hevring Skydeterræn

440 ha

Signaturer

- Slåning
- Rydning
- Ingen model
- Hugst og foryngelse

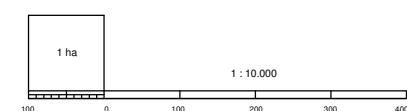
1-3 AktivitetsID

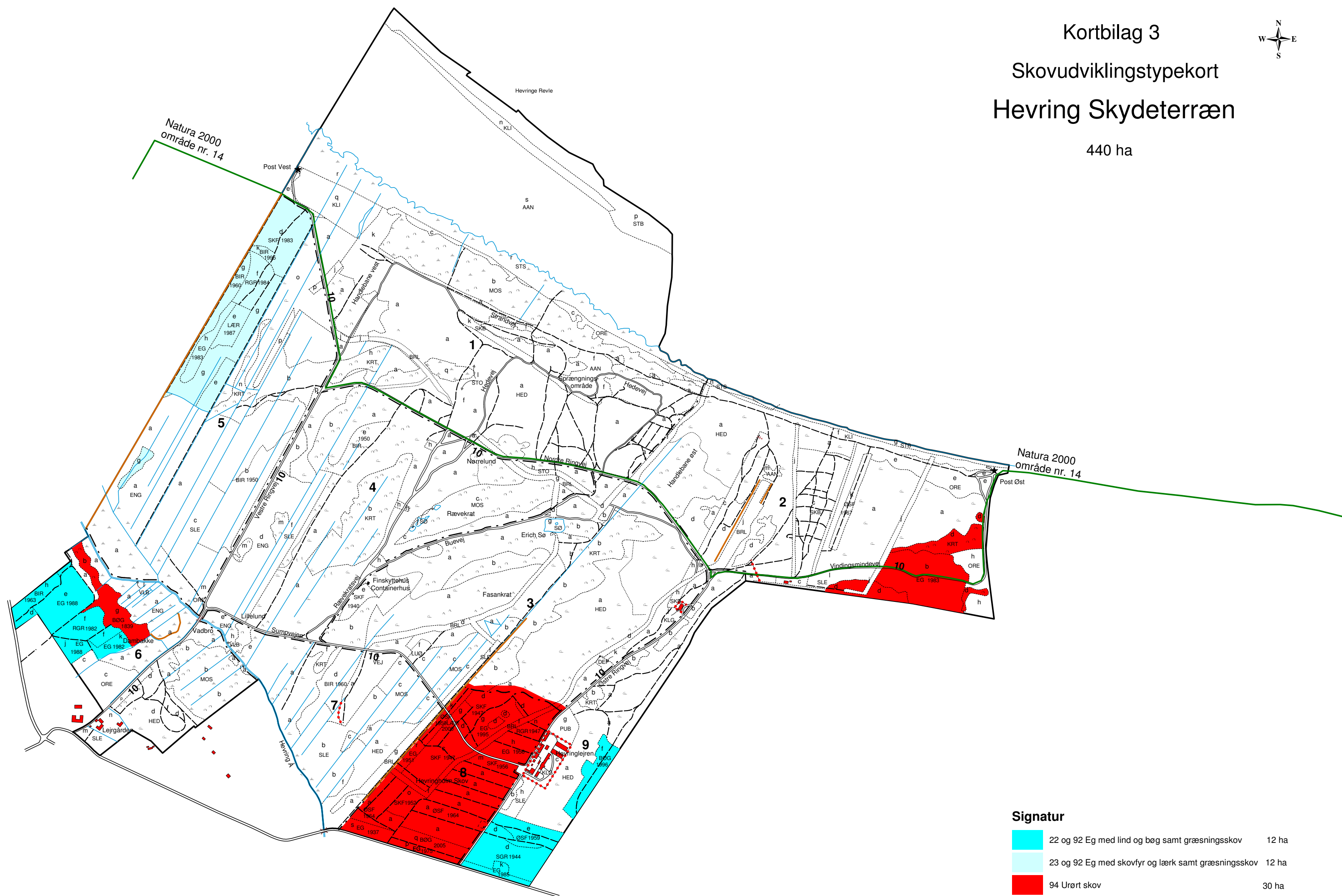
Kortbilag 2 B
Aktivitetskort
Hevring Skydeterræn
440 ha

- Hydrologi
- Invasive- og problemarter
- Signaturer
- Afgræsning

Kortbilag 3
Skovudviklingstypekort
Hevring Skydeterræn
440 ha

Signatur

	22 og 92 Eg med lind og bøg samt græsningsskov	12 ha
	23 og 92 Eg med skovfyr og lærk samt græsningsskov	12 ha
	94 Urørt skov	30 ha